

Minimális elrettentés és az Egyesült Államok nukleáris stratégiája

Jelige: Trident

Pályamunka lezárásának időpontja: 2015. január 04.

2015.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. A minimális elrettentés helye, szerepe és ismérvei	4
2.1. <i>A nukleáris fenyegetettség csökkentésének lehetőségei</i>	<i>4</i>
2.1.1. Nukleáris fenyegetettség.....	4
2.1.2. A nukleáris fegyverektől mentes világ víziója	6
2.1.3. Nukleáris elrettentés vagy leszerelés? Minimális elrettentés!	9
2.2. <i>A minimális elrettentés elméletének jellemzői</i>	<i>12</i>
2.2.1. A nukleáris erők elrettentésben betöltött szerepe és műveleti alkalmazása	15
2.2.2. A nukleáris erők mérete és szerkezete	19
2.2.3. A nukleáris erők készsége	24
3. Az Egyesült Államok nukleáris stratégiája.....	29
3.1. <i>Az amerikai nukleáris erők elrettentésen belüli szerepe és műveleti alkalmazása.....</i>	<i>29</i>
3.1.1. Az amerikai nukleáris erők elrettentésen belüli szerepének elemzése a minimális elrettentés szemszögéből.....	29
3.1.2. Akadályok és ellenérvek az amerikai nukleáris erők szerepének csökkentésével kapcsolatban.....	34
3.2. <i>Az amerikai nukleáris erők mérete és szerkezete.....</i>	<i>40</i>
3.2.1. Az amerikai nukleáris erők mérete és szerkezete a minimális elrettentés szempontjából.....	40
3.2.2. Az amerikai nukleáris erők csökkentésével kapcsolatban felmerülő akadályok és ellenérvek.....	47
3.3. <i>Az amerikai nukleáris erők készsége</i>	<i>53</i>
3.3.1. Az amerikai nukleáris erők készségi szintjének elemzése a minimális elrettentés szemszögéből	53
3.3.2. Akadályok és ellenérvek az alacsony készségi szinttel kapcsolatban	56
4. Összegzés.....	59
Felhasznált források.....	64

1. Bevezetés

A hidegháború végével és a biztonságpolitikai napirend új típusú kihívásokkal történő kibővülésével a nukleáris fegyverek által jelentett fenyegetés csak relatív értelemben csökkent, abszolút értelemben viszont – köszönhetően a nukleáris proliferációnak – inkább nőtt. A nukleáris fegyverek létéből fakadó veszélyek csökkentésére, vagy felszámolására az idők során számos megoldási javaslat született. Ezek között található például a nukleáris fegyverektől mentes világ megteremtése, amely kapcsán azonban a megvalósíthatóság és szükségesség terén is több kétség merülhet fel. A nukleáris fegyverekkel rendelkező államok emellett jellemzően a nukleáris leszerelést és a nukleáris elrettentést egyaránt fontosnak tartják, ezért az eme fegyverek által jelentett fenyegetés csökkentésének egy másik, realisabb módja lehet az, ha az atomhatalmak minimális elrettentési stratégiát követnének. A minimális elrettentés koncepciója a nukleáris fegyvereknek csak korlátozott szerepet tulajdonít, kisméretű és alacsony készségű nukleáris erőre támaszkodik, és az elmélet szerint az elrettentést úgy biztosítja, hogy a nukleáris fegyverek által jelentett veszélyeket is minimalizálja.

A minimális elrettentés elmélete – ugyan különböző változatokban, de – már évtizedek óta létezik, igazán nagy figyelmet mégis az utóbbi években kapott azzal párhuzamosan, hogy Barack Obama amerikai elnök meghirdette az Egyesült Államok nukleáris politikájának reformját. Habár az Obama-kormány nem tett arról említést, hogy egy amerikai minimális elrettentés megteremtése lenne a céljuk, azonban a nukleáris politika terén eleinte olyan célokat tűztek ki, amelyek nagyrészt ebbe az irányba mutattak. Barack Obama még az elnökválasztási kampánya során azt hangsúlyozta, hogy elnökként szakítana az Egyesült Államok nukleáris stratégiáját még mindig meghatározó hidegháborús gondolkodással, és ezzel összhangban csökkentené az amerikai nukleáris erők készségét. Amerikai elnökként 2009-es prágai beszédében pedig kijelentette többek között azt, hogy korlátozni fogja a nukleáris fegyverek szerepét az Egyesült Államok nemzeti biztonsági stratégiájában, valamint tovább csökkenti az amerikai nukleáris erők méretét is.

Mindezek következtében szakértői körökben a minimális elrettentés támogatói reménykedve követték az amerikai nukleáris stratégia felülvizsgálati folyamatát, és az Obama-kormány számára különböző javaslatokat is kidolgoztak. Az agresszívabb nukleáris elrettentés mellett kardoskodó szakértői és érdekes csoportok azonban éppen ellenkezőleg, attól tartottak, hogy az Obama-kormány valóban egy minimális elrettentés követelményeinek megfelelő – vagy legalábbis azokhoz közeledő – nukleáris stratégiát fog kidolgozni, és egy ezzel összhangban lévő nukleáris erőt létrehozni.

Az amerikai nukleáris stratégia felülvizsgálati folyamatának jelentős része már lezárult, ezért dolgozatomban azt vizsgálom meg, hogy a minimális elrettentés által támasztott követelményekből az új amerikai elrettentésben mennyi valósult meg, valamint ezekkel kapcsolatban milyen akadályokkal és ellenérvekkel kellett szembenézni. Ennek érdekében a dolgozat első felében ismertetem a minimális elrettentés szerepét és helyét a nukleáris fenyegetettség csökkentésében, majd megvizsgálom, hogy eme elrettentési forma elérésének mik a legfőbb feltételei. Ezzel párhuzamosan felvázolom azt a vizsgálati keretrendszert is, amely alapján elemzem és értékelem az Egyesült Államok nukleáris stratégiáját és erejét.

A témát elsősorban saját érdeklődésemnek megfelelően választottam, de annak reményében, hogy munkámmal hozzájárulhatok mind az Egyesült Államok nukleáris stratégiájával és erejével, mind az elrettentéstudományhoz kapcsolatos magyar nyelvű szakirodalom bővüléséhez.

2. A minimális elrettentés helye, szerepe és ismérvei

2.1. A nukleáris fenyegetettség csökkentésének lehetőségei

2.1.1. Nukleáris fenyegetettség

Az elmúlt évtizedek során a nukleáris fegyverzetellenőrzés, leszerelés és non-prolifерáció érdekében hozott intézkedések eredményességét számos oldalról alá lehet támasztani. Először is, a világon fellelhető nukleáris fegyverek összmenynyisége az elmúlt 28 év során drasztikus mértékben csökkent. A csúcsértéket jelentő 1986-os évben több mint 70000,¹ míg a legutóbbi, 2014-es áprilisi adatok szerint nagyjából 16400 nukleáris fegyver található a Földön.² Ez eddig elsősorban a szóban forgó fegyverek mennyisége terén kiemelkedő fölényt élvező Egyesült Államok és Oroszország (korábban Szovjetunió) közötti számos kétoldalú leszerelési egyezménynek, illetve eme két ország és kisebb mértékben az Egyesült Királyság, illetve Franciaország által végrehajtott egyoldalú leszerelési intézkedéseknek volt köszönhető.³

Ezen kívül a non-prolifерáció említésre méltó eredményei közé sorolható, hogy több állam lemondott nukleáris fegyvereiről. Így cselekedett a Dél-Afrikai Köztársaság is, amely 1988-ban fejezte ki az Atomsorompó-egyezményhez való csatlakozási szándékát, majd két évvel később leállította a katonai célú nukleáris programját. Az ország végül 1991. július 10-én már nukleáris fegyverrel nem rendelkező államként csatlakozott az Atomsorompó-egyezményhez.⁴ A Szovjetunió felbomlását követően Oroszország, Ukrajna, Kazahsztán és Fehéroroszország örökölte annak arzenálját. Utóbbi három állam a START-szerződés 1992-es Lisszaboni Jegyzőkönyve rendelkezései értelmében hozzájárult a területeiken lévő nukleáris fegyverek felszámolásához, vagy Oroszországba történő átszállításához, annak érdekében, hogy az Atomsorompó-egyezményhez már nukleáris fegyverrel nem rendelkező államként csatlakozhassanak.⁵ Emellett békés vagy kevésbé békés úton több alkalommal sikerült elérni azt is, hogy bizonyos – nukleáris fegyverrel még nem rendelkező – államok állítsák le katonai

¹ *Nuclear Notebook*. Center for Strategic and International Studies. July/August 2006. p. 66. http://csis.org/files/media/isis/pubs/poni/global_nuclear_stockpiles.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

² *Status of World Nuclear Forces*. Federation of American Scientists. 2014. <http://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/> (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

³ *Ibid.*

⁴ *South Africa*. Nuclear Threat Initiative. 2013. <http://www.nti.org/country-profiles/south-africa/> (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

⁵ *Protocol to the Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms*. 1992. <http://www.state.gov/documents/organization/27389.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 11.)

célú atomprogramjaikat. Ezen államok közé sorolhatjuk Irakot, Líbiát, Argentínát, Brazíliát, Dél-Koreát és Tajvant.⁶

Mindezek ellenére elmondható, hogy az elmúlt évtizedekben nem csupán sikerek, hanem komoly kudarcok is történtek. Az 1968-os Atomsorompó-egyezmény rendelkezései alapján nukleáris fegyverrel rendelkező államokból, tehát az öt de jure atomhatalomból (Egyesült Államok, Oroszország, Egyesült Királyság, Franciaország, Kína) álló atomklub, az idők során három de facto atomhatalommal (Izrael, India, Pakisztán) bővült. A nukleáris fegyverek proliferációja pedig továbbra is biztonsági kihívásként jelenik meg, hiszen a legfiatalabb nukleáris fegyverrel rendelkező államról, vagyis Észak-Koreáról tudni lehet, hogy eddig három alkalommal (2006, 2009, 2013) végeztek kísérleti nukleáris robbantást. Emellett pedig Iránról és Szíriáról is többen azt feltételezik, hogy nukleáris fegyver kifejlesztésére törekednek.⁷ Ebből fakadóan elmondható, hogy továbbra is fennáll a nukleáris fegyverrel rendelkező szereplők halmazának bővülése, amely már önmagában megnövelheti eme eszközök alkalmazásának valószínűségét.

Habár az atomhatalmak által birtokolt nukleáris fegyverek száma az évtizedek során összességében csökkent, pusztítókéességük tekintetében azonban a jelenlegi atomarzenálok még mindig alkalmasak világméretű katasztrófa előidézésére. A két legnagyobb készlettel rendelkező ország, vagyis az Egyesült Államok és Oroszország közötti általános nukleáris háború – a robbanások, fény- és hősugárzás, lökéshullámok, elektromágneses impulzus és radioaktív sugárzás hatásai mellett – a nukleáris tél beálltát jelentené, amely a földi élővilág jelentős részének, köztük akár az emberi fajnak a kipusztítását eredményezheti. Azonban már egy India és Pakisztán közötti korlátozott nukleáris háború következtében is – amellett hogy közvetlenül több tíz millió indiai és pakisztáni emberéletet követelne – nagyjából két Celsius-fokkal csökkenne a globális átlaghőmérséklet, amely drasztikus mértékben csökkentené a terméshozamokat, éhínséget és politikai instabilitást okozva számos régióban.⁸

A hidegháború végével tehát, minden remény ellenére, továbbra sem szűnt meg a nukleáris fegyverek által jelentett fenyegetés. A megoldást a nemzetközi fegyverzetellenőrzési, leszerelési és non-proliferációs rezsim már több oldalról megközelítette, de általános és végső megoldásként jellemzően a nukleáris fegyverektől

⁶ Daryl Kimball, Tom Collina: *Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance*. Arms Control Association. Fact Sheets & Briefs. <http://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat> (letöltés dátuma: 2014. 10. 11.)

⁷ *Ibid.*

⁸ Alan Robock, Owen Brian Toon: *Self-assured destruction: The climate impacts of nuclear war*. Bulletin of the Atomic Scientists. 2013. p. 66. <http://climate.envsci.rutgers.edu/pdf/RobockToonSAD.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

mentes világ elérését látják, amely cél az idők során többször került a nemzetközi politika homlokterébe.

2.1.2. A nukleáris fegyverektől mentes világ víziója

Habár a nukleáris fegyverekkel szembeni ellenérzések már az 1945-ös alkalmazásukat követően felbukkantak, teljes felszámolásukra vonatkozó igény nemzetközi jogi formában csak az 1968-as Atomsorompó-egyezményben jelent meg. Az egyezmény VI. cikkelye értelmében a részes felek vállalták, hogy a jóhiszeműség szellemében tárgyalásokat folytatnak a nukleáris fegyverkezést a lehető legkorábban megszüntető és a nukleáris leszerelést támogató hatékony intézkedések bevezetése érdekében. Végso célként pedig a nukleáris fegyverek általános és teljes leszerelésére irányuló szerződés létrehozását, valamint a folyamat szigorú és hatékony nemzetközi ellenörzés alá vonását tűzték ki.⁹

Az Egyesült Államok és a Szovjetunió, majd Oroszország között sikerült korlátozni a nukleáris fegyverkezési versenyt, és drasztikus – bár nem elegendő – mértékben csökkenteni a két ország atomarzenálját. A nukleáris fegyverektől mentes világ elérésére vonatkozó tárgyalások azonban a mai napig nem kezdődtek meg. Erre az egyik legnagyobb lehetőséget sokak szerint a kis hidegháború enyhülési időszakát fémjelző, Ronald Reagan amerikai elnök és Mihail Gorbacsov, az SZKP főtitkára közötti 1986-os reykjavíki találkozó nyújtotta. A tárgyalás alatt elsősorban a stratégiai fegyverrendszerek körüli kérdések megoldására koncentráltak, és habár – amellet, hogy ezt többen csak blöffnek tartják – a leszerelési javaslatok között a nukleáris fegyverek teljes felszámolása is szóba került, az amerikai Stratégiai Védelmi Kezdeményezés kapcsán fennálló nézeteltérések miatt a két félnek végül nem sikerült megállapdona.¹⁰

Ennek ellenére a hidegháború végén egymást követték a különböző kétoldalú és egyoldalú fegyverzetkorlátozási intézkedések, és a nukleáris fegyverektől mentes világ érdekében folytatott leszerelés hangoztatása sem került le a napirendről. Az Atomsorompó-egyezmény 1995-ös Felülvizsgálati és Bővítési Konferenciáján elfogadott zárónyilatkozatban döntés született a nukleáris non-prolifерáció és leszerelés alapelveiről valamint céljairól. Ebben viszont a VI. cikkelyben leírtak megvalósulásához szükséges lépések között a nukleáris leszerelés céljaként nem a nukleáris fegyverektől mentes világot, hanem a világ

⁹ *The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Text of the Treaty. 1968.* <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPTtext.shtml> (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

¹⁰ Thomas Blanton, Svetlana Savranskaya: *Reykjavik: When Abolition Was Within Reach.* Arms Control Association. Arms Control Today. http://www.armscontrol.org/act/2011_10/Reykjavik_When_Abolition_Was_Within_Reach (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

nukleáris fegyverkészleteinek csökkentését említették.¹¹ Az Atomsorompó-egyezmény 2000-es Felülvizsgálati Konferenciáján elfogadott záródokumentumban a VI. cikkely megvalósítása érdekében tett, 13 lépést tartalmazó javaslatcsomag azonban már egyértelműbben fogalmaz, hiszen felszólítja a leszerelési folyamatban érintett részes feleket: határozottan erősítsék meg, hogy az egyezmény VI. cikkelyéből fakadóan továbbra is elkötelezettek a nukleáris készleteik teljes leszerelése mellett.¹² Az eredmények folytán kialakult optimizmust azonban rövidesen elpárologtatták a leszerelési folyamatot negatívan érintő olyan események, mint hogy az Egyesült Államok felmondta az ABM-szerződést, és ebből fakadóan Oroszország megadta a kegyelemdőfést az – egyébként is hányatott sorsú – START II szerződésnek.¹³ Ráadásul az Atomsorompó-egyezmény 2005-ös Felülvizsgálati Konferenciáján a Bush-adminisztráció képviselői – az új amerikai külpolitikai irányvonal jellemzőinek következtében – már jelentős mértékben eltérő, negatív véleménnyel voltak az elődeik által még elfogadott, leszerelésre vonatkozó 13 lépéses – bár jogilag kötelező erővel valóban nem bíró – javaslatcsomagról.¹⁴

Az Egyesült Államok hivatalos álláspontjában ma tapasztalható enyhülés előszelét az amerikai külügyi, védelmi és törvényhozói szektor négy nagy öregje, George P. Shultz, Henry A. Kissinger, Sam Nunn, William J. Perry által írt és a *The Wall Street Journal* hasábjain 2007 januárjában megjelent cikke jelentette. A szerzők *A World Free of Nuclear Weapons* című írásukban amellet érveltek, hogy a nukleáris fegyver és elrettentés, mint egyes államok biztonsága fő garanciáinak egyike, egyre kevésbé hatékony, ugyanakkor túl sok kockázatot rejt magában. Véleményük szerint egyáltalán nem biztos, hogy a hidegháború során szovjet-amerikai viszonylatban működőképesnek látszó kölcsönösen biztosított megsemmisítés a nukleáris fegyverekkel rendelkező államok számának folyamatos növekedése mellett is hatékony marad. Az előttünk álló nehézségekből levont következtetések szerint csak a nukleáris fegyverektől mentes világ elérése jelenthet megoldást, ezért felszólítják az érintett

¹¹ *Decision - Principles and Objective for Nuclear Non-Proliferation and Disarmament*. FAS. New York, 17 April - 12 May, 1995. http://fas.org/nuke/control/npt/text/prin_obj.htm (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

¹² *2000 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Final Document*. New York, 2000. pp. 14-15.
<http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/pdf/finaldocs/2000%20-%20NY%20-%20NPT%20Review%20Conference%20-%20Final%20Document%20Parts%20I%20and%20II.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

¹³ Daryl Kimball: *Brief Chronology of START II*. Arms Control Association. Fact Sheets & Briefs. <http://www.armscontrol.org/factsheets/start2chron> (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

¹⁴ Scott D. Sagan: *Good Faith and Nuclear Disarmament Negotiations*. In: George Perkovich, James M. Acton (Szerk.): *Abolishing Nuclear Weapons - A Debate*. Carnegie Endowment for International Peace. Adelphi Paper 396. Washington DC. 2009. pp. 203-210.
http://carnegieendowment.org/files/abolishing_nuclear_weapons_debate.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

államokat, hogy minél előbb kezdjenek bele az ehhez szükséges – és a non-prolifерáció, leszerelés támogatói által már többször megfogalmazott – konkrét lépések megtételébe.¹⁵

A cikk nagy hatással volt – különösen az amerikai – politikai elitre, illetve a közvéleményre, ami alapul szolgált több új kezdeményezésnek is. Ezek közül az egyik, a 2008 decemberében létrejött *Global Zero* mozgalom, melynek deklarált célja a nukleáris fegyverektől mentes világ szükségességének döntéshozók és a társadalom felé történő propagálása. Azonban még ismertebb és jelentősebb fejlemény, hogy a nukleáris non-prolifерáció, leszerelés hangsúlyos szerepet kapott Barack Obama kampányában is. A jelenlegi amerikai elnök még első ciklusa elején, 2009 áprilisában tartott prágai beszédében kijelentette, hogy az Egyesült Államok elkötelezett a nukleáris fegyverektől mentes világ elérése mellett, és – amellet, hogy elismeri az idáig vezető folyamat várható nehézségeit és hosszadalmasságát – igyekszik minél előbb konkrét intézkedéseket tenni az előrelépés érdekében.¹⁶ Az elhangzottak realizálásának egyik fontos mérföldköve volt a 2010 áprilisában megjelent új amerikai nukleáris stratégia (*Nuclear Posture Review*, továbbiakban: NPR), mely dokumentum bevezetőjének már az elején kihangsúlyozzák, hogy az Egyesült Államok tágabb biztonsági érdekeinek kiszolgálása mellett a nukleáris fegyverek által jelentett veszélyek csökkentése és a nukleáris fegyverektől mentes világ elérése jelentik a stratégia alapköveit.¹⁷

Mindezeknek köszönhetően nemzetközi szinten is kedvezőbb légkör alakult ki a nukleáris non-prolifерáció és leszerelés területén, ami megmutatkozott az Atomszorompó-egyezmény 2010-es Felülvizsgálati Konferenciáján is. A zárónyilatkozat leszereléssel foglalkozó részében ugyanis első alkalommal nyilvánították ki egyértelműen, hogy a leszerelést a nukleáris fegyverektől mentes világ elérése érdekében folytatják.¹⁸

¹⁵ Az említett cikket követően a négy szerzőnek a szóban forgó témával kapcsolatban további közös írásai is megjelentek. *Toward a World without Nuclear Weapon – The groundbreaking Wall Street Journal op-ed series*. Nuclear Threat Initiative. Nuclear Security Project. 2011. http://www.nti.org/media/pdfs/NSP_op-eds_final_.pdf?_id=1360883065 (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.), valamint: George P. Shultz, William J. Perry, Henry A. Kissinger, Sam Nunn: *Next Steps in Reducing Nuclear Risks - The pace of nonproliferation work today doesn't match the urgency of the threat*. The Wall Street Journal. March 5, 2013. <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887324338604578325912939001772> (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

¹⁶ *Remarks of President Barack Obama*. White House Press Release. Arms Control Association. Documents & Reports. Prague, Czech Republic. April 5, 2009. <https://www.armscontrol.org/ObamaPragueSpeech> (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

¹⁷ *Nuclear Posture Review Report*. April 2010. p. III. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2010. 10. 17.)

¹⁸ Deepti Choubey: *Understanding the 2010 NPT Review Conference*. Carnegie Endowment for International Peace. June 3, 2010. <http://carnegieendowment.org/2010/06/03/understanding-2010-npt-review-conference/4rcg> (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

2.1.3. Nukleáris elrettentés vagy leszerelés? Minimális elrettentés!

Ha nukleáris fegyverekről és politikáról van szó, akkor két szélsőséges álláspontot tudunk elkülöníteni, habár fontos hangsúlyozni, hogy a területtel foglalkozók nagy részénél ezek nem érvényesülnek vegytisztán. Az egyik a nukleáris non-proliferációt és leszerelést erőteljesen támogató vélemény, amely szerint az előző alfejezetben taglalt nukleáris fegyverektől mentes világ elérése a legfontosabb, és ezzel párhuzamosan nem sok jelentőség tulajdonítható a nukleáris elrettentésnek. A másik oldalon azok találhatók, akik szerint a nukleáris fegyverektől mentes világ csupán egy utópia, és a nukleáris fegyverektől egyébként sem lenne jó megszabadulni, hiszen az általuk biztosított elrettentés stabilitást eredményez az atomhatalmak között, valamint elrettentő erejük jó szolgálatot tehet bizonyos nukleáris fegyverrel nem rendelkező államokkal szemben is.

Utóbbi álláspont képviselői szerint a nukleáris fegyverektől mentes világ támogatói jellemzően nem foglalkoznak azzal, hogy a szóban forgó fegyverek ma már a nemzetközi béke és biztonság hosszú távú fenntartásának szerves részévé váltak. Habár ezt egzakt módon nem egyszerű kimutatni, mégis általánosan elfogadott, hogy a nukleáris fegyvereknek köszönhetően még a hidegháború legforróbb pillanataiban sem került sor az (atom)nagyhatalmak között a XIX. században és a XX. század első felében tapasztalt háborúkra, hiszen a vezetők vélhetően felismerték, hogy a kölcsönösen biztosított megsemmisítés körülményei közepette csak egy vesztes-vesztes játszma alakulhat ki. Nukleáris fegyverek nélkül a világot valószínűleg ismét a hagyományos fegyverkezési verseny dominálná, és a nukleáris fegyverek helyett nem állna rendelkezésre olyan eszköz, amely korlátozná a nagyhatalmakat egy nagyméretű katonai konfliktus kirobbantásában.¹⁹

A korábban már említett aggodalom szerint minél több atomhatalom van, annál nagyobb az esélye egy nukleáris háború kirobbanásának, tehát a (horizontális) proliferációt összességében negatív folyamatként szokás értékelni. Kenneth Waltz viszont úgy vélte, hogy a nukleáris fegyverrel rendelkező államok körének bővülése bizonyos keretek között – a közöttük kialakuló stabilitás miatt – akár kedvező hatással is lehet a nemzetközi rendszerre.²⁰ Emellett a hidegháború és ezzel együtt a bipoláris világ vége miatt felmerült a kérdés, hogy a már számtalan háborút megélt Európában a jövőben miként lehetne biztosítani a békét. A probléma megoldása érdekében John J. Mearsheimer – Kenneth Waltz megközelítéséhez

¹⁹ Sinan Ulgen: *The case against total nuclear disarmament*. Bulletin of the Atomic Scientists. 08/25/2014. <http://thebulletin.org/zero-correct-goal/case-against-total-nuclear-disarmament> (letöltés dátuma: 2014. 10. 19.)

²⁰ Kenneth Waltz: *The Spread of Nuclear Weapons: More May Better*. International Institute for Strategic Studies. Adelphi Papers. London, 1981. http://polsci.colorado.edu/sites/default/files/10B_Waltz.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 19.)

hasonlóan – a nukleáris fegyverek kontinensen történő, jól irányított proliferációját javasolta. Állítása szerint – habár elismeri, hogy a rosszul irányított proliferáció katasztrófát is okozhat – ez olyan helyzetet teremthet Európában, amely a tanulmány írásakor tapasztalt stabilitást hosszú távon is biztosítja.²¹

Mindezekről függetlenül, ha feltételezzük, hogy a nukleáris fegyverektől mentes világ kevésbé lenne veszélyes, további fontos kérdések merülnek fel a megvalósíthatósággal és a fenntartással kapcsolatban. A megvalósítással kapcsolatban első ránézésre talán pozitív fejleményként is értékelhetjük, hogy az Egyesült Államok és Oroszország közötti kétoldalú megállapodások értelmében nukleáris fegyvereik jelentős részét sikerült leszerelni, tehát szép lassan közeledünk a kívánt végcél felé. Azonban az atomhatalmak gyakran elsősorban azért hajlandók csökkenteni a készleteiket, mert ezt gazdasági értelemben kifizetődőnek látják, tehát végső soron nem a nukleáris fegyverekről és elrettentésről való lemondás motiválja őket,²² amely az említett két országra – figyelembe véve fölösleges méretű arzenáljaikat – is igaz lehet.

Egy a nukleáris fegyverek általános és teljes felszámolására vonatkozó szerződés létrehozása elsősorban azért ütközhet akadályokba, mert nem minden állam ugyanazon okból tartja fontosnak saját nukleáris fegyvereit. A teljesség igénye nélkül egy államnak szüksége lehet nukleáris fegyverre azért, mert attól tart, hogy nukleáris fegyverrel fenyegetik, vagy alkalmazzák vele szemben, de az is lehetséges, hogy a potenciális ellenség hagyományos erők terén tapasztalható fölényét kívánja a viszonylag költséghatékonynak minősülő nukleáris fegyverekkel kompenzálni. A katonai megfontolások mellett viszont akár a nemzetközi közösségen belüli státusz, presztízs szerepe is megjelenhet,²³ hiszen egy nukleáris fegyverrel rendelkező állam már nagyhatalomként tetszeleghet akkor is, ha más tulajdonságai ezt nem teszik lehetővé. Felmerül tehát a kérdés, hogy a leszerelést követően a nukleáris fegyverek által korábban betöltött legkülönbözőbb szerepeket a szerződő államok milyen eszközei tudnák átvenni, illetve mivel lehetne kompenzálni azon államok terheit, amelyek egy ilyen szerződéssel többet veszíthetnek.

²¹ John J. Mearsheimer: *Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War*. International Security, Vol. 15, No. 1, Summer, 1990. pp. 5-56. <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2538981?uid=3738216&uid=2&uid=4&sid=21104361715251> (letöltés dátuma: 2014. 10. 18.)

²² Wael Al Assad: *No commitments for the powerful?* Bulletin of the Atomic Scientists. 08/19/2014. <http://thebulletin.org/zero-correct-goal/no-commitments-powerful> (letöltés dátuma: 2014. 10. 19.)

²³ Kenneth Waltz: *The Spread of Nuclear Weapons: More May Better*. International Institute for Strategic Studies. Adelphi Papers. London, 1981. pp. 8-9. http://polsci.colorado.edu/sites/default/files/10B_Waltz.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 19.)

Ha végül mégis sikerül elérni a nukleáris fegyverektől mentes világot, akkor a nemzetközi non-prolifációs rezsimnek egy újabb, soha véget nem érő feladattal kell megbírkóznia: a „nukleáris status quo” fenntartásával. A legnagyobb problémát itt természetesen az jelenti, hogy a nukleáris fegyverek fejlesztéséhez, előállításához szükséges tudást nem lehet semmissé tenni, szóval folyamatosan fennállna az újrafegyverkezés veszélye. Többek szerint ez olyan kihívást jelent, amelyet csak egy világkormány és eddig nem tapasztalt hatékonyságú verifikációs mechanizmus lenne képes kezelni, ha ez viszont hiányzik, akkor az államok közötti bizonytalanság, egymás szándékaira és képességeire irányuló gyanakvás jellemezné a rendszert. Ezen pesszimista megközelítés alapgondolata szerint, ha egy állam az adott játékszabályok között nem tud érvényesülni, akkor előbb-utóbb megszegheti az előírásokat. A játékszabályok megszegése akkor válik különösen valószínűvé, amikor az adott állam úgy értékeli, hogy a határok átlépése több előnnyel járna, mint hátránnyal, márpedig egy nukleáris fegyverektől mentes világból hirtelen egyedüli atomhatalomként való felemelkedés könnyen ebbe a kategóriában eshet.²⁴

Összességében azonban elmondható, hogy mind a nukleáris leszerelés, mind a nukleáris elrettentés létjogosultságát alátámasztó érvrendszerekben találhatunk igazságot. Az ugyanis nehezen vitatható, hogy a nukleáris elrettentés eddig viszonylagos stabilitást biztosított az atomhatalmak közötti viszonyokban, és így megakadályozta egy újabb világháború kitörését. Az is igaz viszont, hogy a nukleáris háború lehetősége még mindig realitás, amit valamilyen módon meg kell akadályozni. Ez utóbbi problémát pedig leghatékonyabban minden bizonnyal tényleg a már korábbiakban taglalt nukleáris fegyverektől mentes világ elérésével lehetne megoldani.

A leszerelésre és a nukleáris elrettentésre vonatkozó igény együttese éppen ezért ellentmondásosnak tűnhet, azonban érdemes megemlíteni, hogy az államok hivatalos nyilatkozataikban, deklaratív stratégiáikban általában mind a kettőt fontosnak tartják. Többek között a legutóbbi amerikai nukleáris stratégia is – habár központi jelentőséggel bír benne a nukleáris fegyverektől mentes világ víziója – úgy fogalmaz, hogy *„ameddig nukleáris fegyverek léteznek, az Egyesült Államok biztonságos és hatékony nukleáris erőt fog fenntartani.”*²⁵

²⁴ Sinan Ulgen: *The case against total nuclear disarmament*. Bulletin of the Atomic Scientists. 08/25/2014. <http://thebulletin.org/zero-correct-goal/case-against-total-nuclear-disarmament> (letöltés dátuma: 2014. 10. 19.)

²⁵ Nuclear Posture Review Report. April 2010. p. III. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2010. 10. 17.)

Emellett azt is érdemes figyelembe venni, hogy az Egyesült Államok és Oroszország (korábban Szovjetunió) közötti nukleáris leszerelési tárgyalások már több évtizede folynak, ennek ellenére még mindig ez a két ország rendelkezik a világ nukleáris fegyvereinek nagyjából 93%-ával,²⁶ és a világ atomhatalmai eddig még nem ültek tárgyalóasztalhoz a nukleáris fegyverektől mentes világ eléréséhez szükséges nemzetközi szerződések kidolgozása érdekében. Emiatt tehát – még ha a cél meg is valósítható – nagyon hosszadalmas folyamatra kell számítani. Addig viszont valamilyen módon szükséges lenne biztosítani azt, hogy nukleáris fegyverek minél kisebb valószínűséggel kerüljenek alkalmazásra, és ha ez mégis bekövetkezik, akkor a pusztítás mértéke ne okozzon világszintű katasztrófát. Ha az államok – legalábbis egyelőre – szemmel láthatólag nem akarnak lemondani a nukleáris elrettentésről, akkor ennek egyik megoldása az elrettentés megreformálása, történetesen a minimális elrettetés koncepciója lehet, amely akár a nukleáris fegyverektől mentes világ felé történő átmenetet is jelentheti.

2.2. A minimális elrettetés elméletének jellemzői

Az amerikai védelmi minisztérium katonai értelmező szótára szerint az elrettetés célja bizonyos lépések megelőzése, elfogadhatatlan mértékű megtorlás kilátásba helyezésével és/vagy annak elhítetésével, hogy a tervezett lépés költségei meghaladják a tőle elvárható hasznot.²⁷ A külpolitika egyik eszközeként megjelenő elrettetés – hasonlóan a háborúhoz – nem új jelenség, azonban a nukleáris fegyverek megjelenése jelentősán átformálta az értelmezését. A korábban nem tapasztalt pusztító erejű fegyverek egymással szembenálló államokban történő elterjedése, és egymás teljes megsemmisítésére alkalmassá tevő készletek felhalmozása következtében – elsősorban az elrettetés útján – a háború megelőzése fontosabbá vált, mint a háború megvívásának kérdése. Az elrettetés új anatómiájának keretében az elrettentést biztosító erőknek a hitelesség érdekében folyamatosan készen kell állniuk az alkalmazásra, miközben arra is gondosan ügyelni kell, hogy ez még véletlenül se következzen be.²⁸ Mindez olyan intellektuális probléma elé állította a kutatókat, hogy a jelenség tanulmányozása érdekében egy külön diszciplína, az elrettetéselmélet is létrejött.

²⁶ *Status of World Nuclear Forces*. Federation of American Scientists. 2014. <http://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/> (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

²⁷ *Joint Publication 1-02 - Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*. 8 November 2010. p. 70. Elérhető: http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 24.)

²⁸ Bernard Brodie: *The Anatomy of Deterrence*. RAND Corporation, Santa Monica, California. July 23 1958. p. 5. Elérhető: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_memoranda/2008/RM2218.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 24.)

Az évtizedek során az elrettentéstudomány képviselői számos koncepciót dolgoztak ki, amelyek közül a minimális elrettentés már egy viszonylag korán kialakult, de sokáig háttérbe szorított elméletnek számít. A koncepció képviselői – a hidegháború alatti nukleáris fegyverkezési verseny körülményei között – eleinte főként amellyel érveltek, hogy az elrettentéshez szükséges erők mennyiségének van egy abszolút pontja, amelynek elérését követően – függetlenül attól, hogy az ellenség mennyi nukleáris fegyver felett rendelkezik – értelmetlen, sőt veszélyes további fegyverek rendszerbe állítása. Mindez pedig annak köszönhető, hogy az államok vezetői – egy nukleáris háború következményeinek és legfőbb felelősségük tudatában – döntésük során nem mérlegettek részletekbe menően sem a saját sem az ellenséges nukleáris erőkben rejlő képességeket, hiszen tudják, hogy akár egy kisebb mértékű válaszcsapás is óriási áldozatokkal járna.²⁹ Ezt az álláspontot képviselte többek között J. Robert Oppenheimer is, az elrettentéstudomány akkori legtekintélyesebb szószólói közül azonban többen kifejezetten veszélyes ötletnek tartották. Ide tartozott többek között Herman Kahn is, aki 1960-ban erős kísértést érzett arra, hogy a "laikusok nézőpontjának" nevezze az elméletet, de ezt végül hivatalosan nem tette meg, mert ezzel a kijelentésével már akkor is túl sok szakértőt haragított volna magára.³⁰

A minimális elrettentés elmélete legutóbb a Kissingernek és szerzőtársainak a Wall Street Journal hasábjain megjelenő cikke, valamint Barack Obama által meghirdetett új amerikai nukleáris politika jóvoltából kialakult optimista légkör hatására kezdett ismét a fontos témává válni. Ennek következtében számos új minimális elrettentéssel foglalkozó tanulmány született, amelyek közül több már azt is felismerte, hogy – válaszolva azon kritikákra, miszerint jelentősen kisebb arzenállal nem lehetne kielégíteni a jelenlegi amerikai elrettentés követelményeit – nem elég csupán jelentős mértékben csökkenteni az atomarzenált, hanem ezzel összhangban a nukleáris stratégia számos elemét is meg kell változtatni.³¹ Habár az utóbbi időszakban jelentős mennyiségű tanulmány jelent meg a minimális elrettentéssel kapcsolatban, egyelőre még nem alakult ki egy univerzális definíció, ezért a továbbiakban a szakirodalomra alapozva egy általam rendszerezett elméletet és elemzési keretrendszert alkalmazok. A különböző kutatások részletei ugyan nem minden

²⁹ Jeffrey G. Lewis: *Minimum Deterrence*. New American Foundation. Bulletin of the Atomic Scientists. July/August 2008. http://www.newamerica.net/publications/articles/2008/minimum_deterrence_7552 (letöltés dátuma: 2014. 10. 24.)

³⁰ *Ibid.*

³¹ Hans M. Kristensen: *From Counterforce to Minimal Deterrence. A New Nuclear Policy on the Path Toward Eliminating Nuclear Weapons*. Federation of American Scientists/The Natural Resources Defense Council, Washington, April 2009. pp. 3-5. <http://fas.org/pubs/docs/occasionalpaper7.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 24.)

esetben fedik egymást, ennek ellenére megállapítható, hogy a minimális elrettentéssel jelenleg foglalkozó szakértők általában az alábbi területeket tartják a legfontosabbnak:

1. *Nukleáris erők elrettentésben betöltött szerepe és műveleti alkalmazása:* A nukleáris fegyverek deklaratív stratégiákban megjelenő szerepének jelentős csökkentése, amely végül teljeskörű negatív biztonsági garanciát és a nukleáris első csapás lehetőségéről való lemondást takarja. Ezzel párhuzamosan a célpontkiválasztás tekintetében át kell térni az ellenerő (*counterforce*) stratégiáról az ellenérték (*countervalue*) stratégiára.³²

2. *Nukleáris erők méret és szerkezete:* A nukleáris fegyverek mennyiségének jelentős csökkentése a robbanófejek és hordozóeszközök tekintetében is, viszont az elrettentés hitelességének megőrzése érdekében a második csapásmérő képesség fenntartása szükséges. Egyes szerzők emellett az előretolt nukleáris fegyverek felszámolását is elérendő célként tartják számon.

3. *Nukleáris erők készségi szintje:* A magas készségi szintű nukleáris erők készségének jelentős csökkentése, és ezzel párhuzamosan a „támadás alatti indítás” (*Launch Under Attack*) gyakorlatának elvetése. Habár a készségi szintet a nukleáris erők szerkezete kapcsán is lehetne tárgyalni, mivel már önmagában a nukleáris fegyverek magas készségéhez számos veszélyforrás kapcsolódik, és a kisméretű arzenál nem jelenti automatikusan a készségi szint csökkentését sem, érdemes inkább külön foglalkozni vele.

A megállapítások helyénvalóságát alátámaszthatja a kínai gyakorlat, hiszen a szakértők szerint az ázsiai ország már 1964-es atomhatalommá válása óta minimális elrettentési stratégiát követ. Ennek részeként lemondott a nukleáris fegyverek elsőként való alkalmazásának lehetőségéről,³³ kisméretű atomarzenál felett rendelkezik, és nukleáris erőit alacsony készségi szinten tartja.³⁴ A távábbiakban viszont részletesebben is kifejtem, hogy a felsorolt területeken tett – egymással is összefüggésben álló – célkitűzések milyen módon járulnak hozzá a minimális elrettentés kialakításához.

³² Az ellenerő stratégia alapján történő célpontkiválasztás az ellenséges nukleáris erők és a hozzájuk kapcsolódó létesítmények elpusztítását, vagy jelentős meggyengítését irányozza elő. Annak kilátásába helyezésével kívánja elérni a nukleáris elrettentést, hogy az ellenség képtelen lesz sikeres nukleáris támadás végrehajtására. Az ellenérték stratégia alapján történő célpontkiválasztás pedig az ellenfél népességének és ipari központjainak elpusztítása, vagy jelentős meggyengítése céljából végrehajtott válaszcspást irányoz elő. Steve Tulliu, Thomas Schmalgerger (Szerk.): *A Biztonság megértése felé - Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési kislexikon*. UNIDIR. 2001. pp. 138-139.

³³ *Statement on security assurances issued on 5 April 1995 by the People's Republic of China*. United Nations. <http://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/SC/s-1995-265.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

³⁴ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris: *Chinese nuclear forces*, 2013. Bulletin of the Atomic Scientists. Nov 1, 2013. p. 79. <http://bos.sagepub.com/content/69/6/79.full.pdf+html> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

2.2.1. A nukleáris erők elrettentésben betöltött szerepe és műveleti alkalmazása

A nukleáris fegyverek deklaratív stratégiákban megjelenő szerepe államonként és időszakonként egyaránt változik. A nukleáris fegyverek szerepének és műveleti alkalmazásának vizsgálata különösen azért fontos, mert ezek egyrészt rámutatnak az adott atomhatalom elrettentési stratégiájának agresszivitási szintjére, másrészt meghatározzák, hogy nagyjából mekkora nukleáris erőre van szükség. Annak megállapításához, hogy egy atomhatalom mennyire kiterjedt értelemben használja az elrettentést, avagy mennyire tág szerepkört rendel nukleáris fegyvereihez, meglátásom szerint a következő kérdéseket érdemes megválaszolni.

Kik az elrettentés kedvezményezettjei? Ezen kérdés alapján a nukleáris elrettentés két fő típusát különböztethetjük meg. Az egyik az I-es típusú, avagy alap elrettentés (*basic deterrence*), amely az elrettentést biztosító állam saját szuverenitásának és államterületének védelme érdekében helyez kilátásba megtorló lépéseket. Ez a korlátozott kiterjedésű elrettentés viszont nem játszhat szerepet egy szövetségi rendszer nukleáris fegyverrel nem rendelkező szereplőinek védelmében, így létrejött a II-es típusú, avagy kibővített elrettentés (*extended deterrence*) is.³⁵ Értелеmszerűen minél több állam kerül egy atomhatalom nukleáris védőernyője alá, annál kiterjedtebb értelmezést nyer az elrettentés.

Kikkel szemben alkalmazzák az elrettentést? Az atomhatalmak nukleáris fegyvereikkel jellemzően más államokat próbálnak elrettenteni a számukra káros lépésektől.³⁶ Ezen államok köre – habár általában több tulajdonság alapján behatárolható – lehet kifejezetten tág, általánosan meghatározott is, amelyre jó példa a jelenlegi francia elrettentés. A 2013-as francia Fehér Könyv szerint *"a nukleáris elrettentés védelmet nyújt Franciarszág alapvető érdekeivel szembeni bármilyen eredetű és formájú állami agresszióval szemben."*³⁷ A túl tág értelmezést viszont szűkíteni lehet negatív biztonsági garanciákkal, amelyek egyrészt szükségesek egy jól működő atomfegyvermentes övezethez, másrészt az atomhatalmak

³⁵ Austin Long: *Deterrence From Cold War to Long War - Lessons from Six Decades of RAND Research*. RAND Corporation, 2008. p. 13. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG636.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

³⁶ Kivételt jelent például az Egyesült Államok Bush-adminisztráció alatt elfogadott 2002-es nukleáris stratégiája, amelyben a terrorista szervezeteket is elrettentendő szereplőként jelenítették meg, ugyanakkor a velük szemben alkalmazható nukleáris és hagyományos fegyverek közötti határokat elmosták. *Nuclear Posture Review Report [Excerpts]*. 8 January 2002. <http://web.stanford.edu/class/polisci211z/2.6/NPR2001leaked.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

³⁷ French White Paper on Defence and National Security 2013. p. 72. <http://www.defense.gouv.fr/english/content/download/206186/2393586/file/White%20paper%20on%20defense%20%202013.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

deklaratív stratégiáiban, illetve egyéb nyilatkozataiban szintén megjeleníthetők olyan államokkal szemben is, amelyek nem tagjai ezen övezetek valamelyikének. Egy negatív biztonsági garancia keretében az adott atomhatalom vállalja, hogy nem fog nukleáris fegyvert alkalmazni (illetve ezzel fenyegetni) ilyen fegyverrel nem rendelkező állammal szemben.³⁸ Negatív biztonsági garanciákat lehet biztosítani nukleáris fegyverrel nem rendelkező államok egy része,³⁹ vagy akár mindegyike számára is.⁴⁰ Ennek értelmében a szereplők minél szélesebb körét próbálja elrettenteni egy atomhatalom, annál kiterjedtebb értelemben használja az elrettentést.

Milyen lépésekkel szemben alkalmazzák az elrettentést? Habár egyes atomhatalmak nyilatkozataiban megjelenhetnek klasszikus értelemben nem a nukleáris elrettentés hatókörébe tartozó, de az adott állam által mégis ide sorolt lépések,⁴¹ a nukleáris küszöb átlépését általában az alábbi fenyegetések megvalósulása idézheti elő: hagyományos erőkkal végrehajtott támadás,⁴² vegyi vagy biológiai fegyverek alkalmazása,⁴³ nukleáris fegyverek alkalmazása.⁴⁴ Mindig az adott atomhatalom döntésétől függ, hogy az egyre magasabb eszkalációs lépcsőfokot jelentő lépések közül melyiket jelöli ki a nukleáris fegyverek lehetséges alkalmazásának kezdőpontjaként. Mindezek közül természetesen a nukleáris

³⁸ N. Rózsa Erzsébet: *Tömegpusztító fegyverek és korlátozásuk*. In: Gazdag Ferenc (Szerk.): *Biztonságpolitika*. SVKH. 2001. pp. 263-282.

³⁹ Erre példa az Egyesült Államok legutóbbi nukleáris stratégiája, amely szerint lemondanak a nukleáris fegyverek alkalmazásáról azon nukleáris fegyverrel nem rendelkező államokkal szemben, amelyek részesei az Atomsorompó-egyezménynek, és be is tartják annak rendelkezéseit. *Nuclear Posture Review Report*. Ápril 2010. p. 15. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁴⁰ Kína egy 1995-ös nyilatkozatában – többek között – lemondott a nukleáris fegyverek alkalmazásával való fenyegetés és alkalmazás lehetőségéről nukleáris fegyverrel nem rendelkező államokkal szemben. *Statement on security assurances issued on 5 April 1995 by the People's Republic of China*. United Nations. <http://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/SC/s-1995-265.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁴¹ Pakisztán például nukleáris fegyvereit bevethetőnek tartja abban az esetben is, ha India gazdasági és/vagy politikai úton destabilizálni próbálná az országot. Michael Krepon: *Pakistan's Nuclear Strategy and Deterrence Stability*. Stimson Center, 2012. p. 11. http://www.stimson.org/images/uploads/research-pdfs/Krepon_-_Pakistan_Nuclear_Strategy_and_Deterrence_Stability.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁴² Többek között a máig érvényben lévő, 2010-es orosz katonai stratégiának (orosz terminológia szerint doktrínának) is szerves része a nukleáris fegyverek hagyományos erőkkal végrehajtott támadással szembeni alkalmazásának lehetősége. *The Military Doctrine of the Russian Federation" approved by Russian Federation presidential edict on 5 February 2010*. Carnegie Endowment Foundation, 2010. p. 31. http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁴³ Habár Kínához hasonlóan többen úgy tartják, hogy India is lemondott a nukleáris első csapás lehetőségéről, az indiai nukleáris stratégia alapelveit tartalmazó nyilatkozat szerint: *"egy India, vagy indiai erők elleni nagyméretű, biológiai vagy vegyi fegyverekkel végrehajtott támadás esetén India fenntartja a nukleáris fegyverekkel történő válaszcsepás lehetőségét."* *Cabinet Committee on Security Reviews Progress in Operationalizing India's Nuclear Doctrine*. Press Information Bureau, Government of India, 2003. <http://pib.nic.in/archive/Ireleng/1yr2003/rjan2003/04012003/r040120033.html> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁴⁴ Kína a már korábban említett 1995-ös nyilatkozatában a nukleáris első csapás lehetőségéről is lemondott. *Statement on security assurances issued on 5 April 1995 by the People's Republic of China*. United Nations. <http://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/SC/s-1995-265.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

fegyverek alkalmazása következtében történő nukleáris válaszcsapás a legkevésbé agresszív magatartás.

Milyen célpontokkal szemben alkalmaznák nukleáris fegyvereiket? Ebben az esetben elmondható az, hogy minél több célkategóriát tartalmaznak a nukleáris haditervek, annál kiterjedtebb az elrettentés. Ettől függetlenül fontos megjegyezni, hogy a minimális elrettentés szempontjából az ellenerő célpontkiválasztás felel meg a legkevésbé, és az ellenérték a leginkább. Ennek oka pedig az, hogy míg az ellenerő képességek jellemzően viszonylag nagyméretű nukleáris erőt tesznek szükségessé, addig az ellenérték képességek nem.⁴⁵

A felsorolt elemek különböző kombinációiból az elrettentés agresszivitása képzeletbeli skálájának két végpontján lévő maximális és minimális elrettentés között a nukleáris fegyverekhez rendelt szerepek számos formája kialakulhat. Példának okáért az Egyesült Államok – majd később a NATO – által a hidegháború elején követett tömeges megtorlás stratégiája⁴⁶ előbbihez, míg a már emlegetett Kína által ma is követett stratégia utóbbihoz áll közelebb.⁴⁷

Kissinger és szerzőtársai által 2011-ben írt cikk szerint folyamatosan törekedni kell a nukleáris fegyverek szerepének csökkentésére, amely végül elvezethet akár a teljes leszereléshez is.⁴⁸ Habár a minimális elrettentési koncepció támogatói is üdvöztetőnek tartanak minden olyan fejleményt, amely eme fegyverek szerepének csökkentésére irányul, azonban az elmélet sarokpontjának a teljes körű negatív biztonsági garanciákat, és különösen a nukleáris első csapás lehetőségéről való lemondást tartják.⁴⁹ Ennek értelmében a nukleáris fegyverek egyedüli funkciója a nukleáris fegyverek alkalmazásától való elrettentés lenne.

⁴⁵ Jonah Friedman: *Countervalue vs. Counterforce*. Center for Strategic & International Studies. <http://csis.org/blog/countervalue-vs-counterforce> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁴⁶ *The Strategy of Massive Retaliation. Speech of Secretary of State John Foster Dulles before the Council on Foreign Relations*. January 12, 1954. <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1556858/posts> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁴⁷ A 2013-as kínai Fehér Könyv szövege nem erősíti meg a nukleáris első csapás lehetőségéről való lemondás további fennállását, ami találgatásokra adott okot. A kételyek eloszlatása érdekében azonban a kínai védelmi minisztérium szóvivője nyilatkozatában megerősítette, hogy Peking nem változtatott a politikáján. Hui Zhang: *China's No-First-Use Policy Promotes Nuclear Disarmament*. *The Diplomat*. May 22, 2013. <http://thediplomat.com/2013/05/chinas-no-first-use-policy-promotes-nuclear-disarmament/> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁴⁸ George P. Shultz, William J. Perry, Henry A. Kissinger, Sam Nunn: *Deterrence in the Age of Nuclear Proliferation*. *The Wall Street Journal*. March 7, 2011. <http://online.wsj.com/articles/SB10001424052748703300904576178760530169414> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁴⁹ Érdemes viszont megjegyezni, hogy például Tom Sauer szerint csak azon atomhatalmak számára feltétele a minimális elrettentés elérésnek a nukleáris első csapás lehetőségéről való lemondás, amelyek léte hagyományos erők útján nyilvánvalóan nem veszélyeztethető. Olyan kis államok esetében, mint Izrael, elegendő a nukleáris fegyverek végszükség esetén történő alkalmazásának ígérete, amely estükben egyébként is nagyobb hitelességgel bír. Tom Sauer: *Conceptualizing and Operationalizing Minimum and Maximum Deterrence*. British International Studies Association. 35. Annual Conference, Manchester, April 27-29, 2011. p. 5.

A hidegháború alatt az elrettentésen belül a nukleáris első csapás jelentősége azért nőtt meg, mert az Egyesült Államok és szövetségesei az időszak nagy része alatt a kommunista blokkal szemben a szárazföldön – mennyiségi téren legalábbis – hátrányban voltak a hagyományos erők terén, és ezt a gyakorlatban nukleáris fegyverek bevetésével kompenzálták volna.⁵⁰ Párhuzamosan viszont azzal, hogy a Szovjetunió egyre több nukleáris robbanófejjel szerelt célba juttató eszköze vált képessé elérni az Egyesült Államok területét – vagyis fokozatosan kiépült a kölcsönösen biztosított megsemmisítés –, ez az elképzelés egyre kevésbé számított hiteles elrettentésnek. Senki nem gondolta ugyanis komolyan, hogy az Egyesült Államok valamelyik szövetségese védelme érdekében hajlandó lenne megkockáztatni egy amerikai városokat érő szovjet megtorlást. Az amerikai kibővített elrettentés hitelességét ért válság orvoslását több módon is megpróbálták, de esetünkben a *nukleáris első csapásmérési képesség* kialakítására tett kísérlet fontos, amely gyakorlatilag az ellenerő képességet jelenti.⁵¹

Eleinte a nukleáris fegyverek elsődleges célpontjaiként az ellenség hátszágában található városokat és iparvidékeket tekintették, tehát az ellenérték célpontkiválasztás volt az uralkodó. Az előbb említett okokból kifolyólag azonban először – taktikai nukleáris fegyverek révén – a hagyományos erők között zajló harcok kimenetelének közvetlen befolyásolása érdekében,⁵² később már az ellenség nukleáris erői és vezetés-irányítási rendszere kulcsfontosságú megsemmisítése érdekében megnőtt az erők elleni első csapás jelentősége. Az elrettentéselmélet egyes értelmezései szerint ez utóbbi következtében – az ellenség megtorló képességének kiiktatásának lehetősége révén – sikerült növelni az amerikai kibővített elrettentés hitelességét, hiszen ez az eszkalációs lépcsőfokok tetején lévő stratégiai erők terén az amerikaiak dominanciáját jelenti, ezért a végső soron alulmaradó ellenségnek egy folyamatos eszkaláció veszélyét magában hordozó konfliktust nem érdeke kirobbantani.⁵³ Mindez azonban különösen nagy fenyegetést jelentett a Szovjetunióra nézve, hiszen az

http://bisa.ac.uk/index.php?option=com_bisa&task=download_paper&no_html=1&passed_paper_id=177

(letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁵⁰ Paul Schulte: *Tactical Nuclear Weapons in NATO and Beyond: A Historical and Thematic Examination*. In: Tom Nichols, Douglas Stuart, Jeffrey D. McCausland: *Tactical Nuclear Weapons and NATO*. pp. 13-74. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1103> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁵¹ Hans M. Kristensen: *From Counterforce to Minimal Deterrence. A New Nuclear Policy on the Path Toward Eliminating Nuclear Weapons*. Federation of American Scientists/The Natural Resources Defense Council, Washington, April 2009. p. 14. <http://fas.org/pubs/docs/occasionalpaper7.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁵² Paul Schulte: *Tactical Nuclear Weapons in NATO and Beyond: A Historical and Thematic Examination*. In: Tom Nichols, Douglas Stuart, Jeffrey D. McCausland: *Tactical Nuclear Weapons and NATO*. pp. 13-74. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1103> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁵³ Damon V. Coletta: *Deterrence Logic and NATO's Nuclear Posture*. Strategic Studies Quarterly. Spring 2013. p. 75. http://www.au.af.mil/au/ssq/digital/pdf/spring_13/coletta.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Egyesült Államok bármikor egy lefegyverző első csapást mérhetett volna rá, így a szovjetek is kénytelenek voltak a nukleáris első csapásmérési képesség megszerzésére.⁵⁴

A másikkal szemben indítható első csapás lehetősége azonban olyan bizalmatlan légkört alakított ki a két állam között, amely annak a veszélyét is magában rejtette, hogy – attól tartva, hogy a másik lép előbb – végül egyikük megelőző csapást mér a másikra, miközben valójában egyikük sem akar kirobbantani egy nukleáris háborút.⁵⁵ Habár szerencsére ez a mai napig nem következett be, tudni lehet, hogy a hidegháború során több alkalommal a kelletténél közelebb jártunk hozzá.⁵⁶ A nukleáris háborúk tehát – különösen válság alatt – kirobbanhatnak az ellenség szándékainak félreértelmezése miatt is, amennyiben a szembenálló felek nukleáris stratégiáiban az első csapás nagy jelentőséggel bír. Ebből kifolyólag nem meglepő, hogy a minimális elrettentés támogatói nagy hangsúlyt helyeznek a nukleáris első csapás lehetőségéről való lemondásra.

2.2.2. A nukleáris erők mérete és szerkezete

Az elrettentéshez szükséges nukleáris fegyverek számának meghatározása abban az esetben a legkönnyebb, ha nincs más hasonló fegyverrel rendelkező, hordozóeszközeivel területünket elérő ellenség. Ilyen esetben akár néhány nukleáris fegyver is elegendő elrettentő – és egyben kényszerítő – erőt jelenthet. A meghatározás a felek között kialakuló kölcsönös nukleáris elrettentés, és még inkább a kölcsönösen biztosított megsemmisítés esetén kezd problémássá válni.⁵⁷ Nem véletlen, hogy Albert Wohlstetter részben a nukleáris erők megfelelő méretéről és összetételéről is szóló *The Delicate Balance of Terror* című munkája 1958-ban, a szovjet Szputnyik fellövését követő évben jelent meg. A Szovjetunió ezzel a lépésével demonstrálta,

⁵⁴ Hans M. Kristensen: *From Counterforce to Minimal Deterrence. A New Nuclear Policy on the Path Toward Eliminating Nuclear Weapons*. Federation of American Scientists/The Natural Resources Defense Council, Washington, April 2009. p. 15. <http://fas.org/pubs/docs/occasionalpaper7.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁵⁵ Stephen J. Cimbala: *Clausewitz and Escalation - Classical Perspective on Nuclear Strategy*. Frank Cass & CO. LTD. London, 1991. p. 7.

⁵⁶ A gyakran emlegetett kubai rakétaválság mellett a talán kevésbé ismert incidensek közé tartozik a NATO Able Archer 83 hadgyakorlata révén kialakult „válság”. A szovjet vezetés 1983-ban különböző hírszerzési információkra és a kis hidegháború időszakában egyébként is feszült kelet-nyugati kapcsolatokra alapozva komolyan tartott attól, hogy az Egyesült Államok egy lefegyverző első csapást akar mérni a Szovjetunióra, az ehhez szükséges előkészületeket pedig a NATO Able Archer 83 hadgyakorlatának mozzanataival fogja álcázni. A hadgyakorlat alatt a szovjet nukleáris erők egy részénél teljes készenléti állapotot rendeltek el, és Valentin Verennikov, egykori szovjet tábornok visszaemlékezései szerint felkészültek arra is, ha adott esetben megelőző nukleáris csapást kellene mérniük a NATO-ra.

Nate Jones, Lauren Harper: *The 1983 War Scare: "The Last Paroxysm" of the Cold War Part I*. National Security Archive. Electronic Briefing Book No. 426. May 16, 2013. http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB426/#_ftn8 (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁵⁷ Barry Buzan, Lene Hansen: *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge University Press, New York, 2009. pp. 80-82. <http://guessoumiss.files.wordpress.com/2011/08/the-evolution-of-international-security-studies.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 26.)

hogy rendelkezik az Egyesült Államok legérzékenyebb pontjait is elérő interkontinentális ballisztikus rakéta-technológiával.⁵⁸

Már az 1950-es években egyre többen hangoztatták, hogy a nukleáris fegyverek szükséges mennyiségénél meg lehet határozni egy abszolút értéket, vagy legalábbis relatív értelemben csupán az ellenséges célpontokat kell figyelembe venni.⁵⁹ Wohlstetter azonban felhívta a figyelmet arra, hogy a nukleáris arzenál méretének és összetételének kialakítása esetében figyelembe kell venni az ellenség támadó és védelmi képességeit is. Másként fogalmazva, a saját nukleáris erők elegendő részének kell képesnek lennie átvészelni egy első csapást és egyben áttörni az ellenség védelmi rendszerein – légvédelem és rakétavédelem –, hogy végül megfelelő mennyiségű ellenséges célpontra tudjanak megtorló csapást mérni, amely esetén számításba kell venni a passzív védelmet is.⁶⁰ Ennek tisztán mennyiségi központú megoldása lehetne, ha az ellenségnél jelentősen több, a területét elérő nukleáris fegyver birtokában vagyunk, ezért egy általa végrehajtott első csapás esetén tarthat egy elsőpró erejű megtorlástól. Ez a látásmód azonban egy őrült fegyverkezési versenyhez vezethet, és végül vezetett is, a Truman-kormány második felében és az Eisenhower-kormány idején.

Wohlstetter írásából viszont az is kitűnik, hogy egy biztos második csapásmérő képesség kialakításánál a mennyiségi mutatókon túl a minőségi szempontokat is érdemes számításba venni. Érvei szerint a nukleáris robbanófejek hordozóeszközeinek minél többféle verzióját kell rendszerben tartani, mert ugyan mindegyiknek vannak előnyei és hátrányai, megfelelő keverékük esetén az egyes platformoknál tapasztalható előnyök kiegyenlíthetik a többinél meglévő hátrányokat.⁶¹ A hordozóeszközök terén diverzifikált stratégiai nukleáris erők három fő komponenséből (stratégiai bombázók, interkontinentális ballisztikus rakéták, tengeralattjáró fedélzeti ballisztikus rakéták) alakult ki a nukleáris triád, amely a mennyiségi és minőségi mutatók megfelelő szinergiája révén járul hozzá a második csapásmérési képesség hitelességéhez.⁶²

⁵⁸ Lawrence Freedman: *The First Two Generations of Nuclear Strategists*. In: Peter Paret, Gordon A. Craig, Felix Gilbert: *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey. p. 737.

⁵⁹ Például 10 amerikai atombomba 10 szovjet nagyváros ellen.

⁶⁰ Albert Wohlstetter: *The Delicate Balance of Terror*. The RAND Corporation. Santa Monica. California, 1958. p. 7. <http://www.albertwohlstetter.com/writings/19581200-AW-DelicateBalanceOfTerror-Unabridged.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

⁶¹ *Ibid.* pp. 10-16.

⁶² Kingston Reif, Travis Sharp, Kirk Bansak: *Pruning the Nuclear Triad? Pros and Cons of Submarines, Bombers, and Missiles*. The Center for Arms Control and Non-Proliferation. May 16, 2013. http://armscontrolcenter.org/publications/factsheets/051613_nuclear_triad_pros_cons/ (letöltés dátuma: 2014. 10. 26.)

Habár Wohlstetter tanulmányával pont a – radikális – minimális elrettentés mellett kardoskodók érveit akarta aláásni és egy nagyobb méretű nukleáris erőt tartott szükségesnek, megállapításainak bizonyos részéből más szemüvegen keresztül egész különböző következtetéseket is le lehet vonni. A minőségi mutatók megjelenése esetén ugyanis – különösen laikusok számára – egyre nehezebbé válik meghatározni, hogy mi számít második csapásmérő képességnek, hiszen ettől kezdve nem elegendő a saját és ellenséges nukleáris erőket csupán a nukleáris fegyverek mennyisége alapján összemérni. Maga Wohlstetter állítja, hogy egy második csapásmérő képesség kiépítésének feltételrendszere nagyon komplex,⁶³ és ebben a mérhető mennyiség, valamint az egzakt módon sokkal kevésbé megállapítható minőség megjelenése – egy a hordozóeszközök terén kellően diverzifikált és megfelelő vezetés-irányítási rendszerrel ellátott elrettentő erő esetén – jelentősen megnöveli a bizonytalanság és szubjektivitás szerepét.

Ennek alaposabb megértéséhez röviden ki kell térnünk arra a két elrettentési iskolára, melyek a hidegháború alatt állandó küzdelmet folytattak az Egyesült Államokban az elsőbbségért. Előbb az általános elrettentés alakult ki, amelyet élesen elválasztanak a háború megvívásának kérdéskörétől. Az elrettentés eme formája azon az elképzelésen alapul, hogy az atomhatalmak közötti háború eseményeinek irányítása bármelyik pillanatban kicsúszhat a vezetők kezéből, ami miatt egy korlátozott háború is kontrollálhatatlanul általános nukleáris háborúvá fejlődhet, maga után vonva akár egymás megsemmisítését is. A második, kissé később kialakult megközelítés szerint az elrettentés abban az esetben lehet hatékony, ha a háborús stratégiához hasonlóan alakítják ki. Ezen felfogás szerint az atomhatalmak közötti háborút élesen elkülönülő eszkalációs lépcsőfokok alkotják, és az Egyesült Államoknak törekednie kell arra, hogy minden lépcsőfokon eszkalációs dominanciát élvezzen. A legmagasabb lépcsőfok természetesen az általános nukleáris háború, ahol fölényt kell szerezni a stratégiai nukleáris erők terén. Az Egyesült Államoknak tehát egyértelműen képesnek kell lennie egy Szovjetunióval szemben sikeres lefegyverző első csapás mérésére. A logikai láncolat alapján így a Szovjetunióknak egyáltalán nem éri meg konfliktust kezdeményezni az

⁶³ Wohlstetter szerint a második csapásmérő képességnek a következő feltételei vannak: 1. a költségvetés által lehetővé tett stabil és békeidőszakban is készenlétben lévő erők (amelybe beletartoznak a téves riasztások és egyéb műszaki hibák elleni intézkedések logisztikai és műveleti költségei is); 2. az ellenség támadásának túléléséhez szükséges képesség; 3. a megtorlásra vonatkozó döntés meghozatalához és továbbításához szükséges képesség; 4. a feladat teljesítéséhez szükséges üzemanyaggal elérni az ellenség területét; 5. az ellenség aktív védelmének – vadászpilóták és föld-levegő rakéták – áttöréséhez szükséges képesség; 6. a célpontok megsemmisítésének képessége a passzív polgári védelmi intézkedések – mint az óvóhelyek kiépítése és szétszórása, valamint a kiürítés – ellenében is. Albert Wohlstetter: *The Delicate Balance of Terror*. The RAND Corporation. Santa Monica. California, 1958. p. 7. <http://www.albertwohlstetter.com/writings/19581200-AW-DelicateBalanceOfTerror-Unabridged.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Egyesült Államokkal szemben, mert hiába próbálja meg eszkalálni az eseményeket, minden szinten – még az általános nukleáris háború szintjén is – vereséget mérnének rá.⁶⁴

A két értelmezése közötti talán legnagyobb különbség, hogy az első szerint az elrettentés kudarca esetén mind a két szereplő megsemmisülhet, és ennek kockázata jelenti az elrettentő erőt, míg a második esetén a Szovjetunió számára egyértelmű, hogy ő mindenképpen veszíteni, az Egyesült Államok azonban nyerni fog. Ha közelebbről megnézzük, kiderül az is, hogy míg az első elrettentési logika abban az esetben is működik, ha csupán feltételezzük, hogy az ellenségnek van második csapásmérési képessége, a második logika nem tűri a bizonytalanságot. Eszerint ugyanis az elrettentés nem működik megfelelően abban az esetben, ha csupán feltételezzük, hogy az ellenségnek nincs második csapásmérési képessége. Teljesen biztosnak kell lennünk benne, hiszen másként nincs értelme azt állítani, hogy a legmagasabb eszkalációs lépcsőfokon is rendelkezünk a dominanciával.

Ez utóbbi logika a minimális elrettentés támogatói szerint nem reális és ráadásul legitimálja a nagyméretű nukleáris arzenálok fenntartását. A magyarázat szerint ugyanis az egymás területét elérni képes nukleáris erővel bíró államok legfőbb politikai döntéshozói egy olyan rendszer részeivé válnak, amely egymás közötti kapcsolataikban formális és informális szabályok révén korlátozza cselekvési szabadságukat. Nehéz elképzelni olyan döntéshozót, aki minden kétséget kizáróan el tudja vetni annak lehetőségét, hogy nukleáris fegyvereik alkalmazása esetén nem történik akár csak néhány nagyvárost érintő válaszcsapás, ami még így is milliók halálához és az állam legalább részleges lebénulásához vezethet, sebezhetővé téve azt további belső és külső fenyegetésekkel szemben.⁶⁵ Válság alatt tehát viszonylag kisszámú nukleáris fegyver is drámai hatással lehet a döntéshozókra, önkorlátozásra kényszerítve őket. A kubai rakétaválság alatt a szovjetek és az amerikaiak is felismerték, hogy hol van az a határ, amit nem léphetnek át, miközben a közvélekedés szerint az Egyesült Államok akkoriban még elsőprő fölényben volt mind a stratégiai mind a harcászati-hadműveleti nukleáris erők terén, és nagy eséllyel megakadályozhatta volna a szovjet válaszcsapást.⁶⁶ Stephen M. Walt ráadásul úgy véli, hogy az Egyesült Államokban

⁶⁴ Damon V. Coletta: *Deterrence Logic and NATO's Nuclear Posture*. Strategic Studies Quarterly. Spring 2013. p. 75. http://www.au.af.mil/au/ssq/digital/pdf/spring_13/coletta.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 26.)

⁶⁵ Mindezt jól példázza John F. Kennedy és Lyndon B. Johnson nemzetbiztonsági tanácsadója, McGeorge Bundy véleménye, miszerint "egy döntést, mely következtében akár csak egy hidrogénbomba eléri az ország egyik városát, azonnal hatalmas baklövésnént értékelnének; tíz várost érő tíz bomba már történelmi mértékű katasztrófát okozna; míg száz várost érő száz bomba hatását elképzelni is lehetetlen." McGeorge Bundy: *To Cap the Volcano*. Foreign Affairs. <http://www.foreignaffairs.com/articles/24098/mcgeorge-bundy/to-cap-the-volcano> (letöltés dátuma: 2014. 10. 26.)

⁶⁶ James Wood Forsyth, B Chance Saltzman, Gary Schaub: *Remembrance of Things Past - The Enduring Value of Nuclear Weapons*. Strategic Studies Quarterly. Spring 2010. p. 80. <http://www.au.af.mil/au/ssq/2010/spring/forsythsaltzmanschub.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 26.)

"határozottan értik a minimális elrettentés logikáját, máskülönben nem aggódnának ennyire amiatt, hogy olyan államok, mint Észak-Korea vagy Irán tesznek bizonyos lépéseket az atomklubba való bekerülés érdekében."⁶⁷ Walt szerint az amerikai vezetés felismerte, hogy akár már egy nukleáris fegyver is jelentős mértékben képes korlátozni az Egyesült Államok cselekvési szabadságát ezen országokkal szemben. Ennek tudatában pedig felteszi a kérdést, hogy „ha a nukleáris fegyverek kifejezetten alacsony mennyisége is ilyen józanságot tud eredményezni a részünkről, akkor pontosan miért is van belőlük szükségünk több ezerre, különösen hogy a bolygó bármely államánál ütőképesebb hagyományos erők felett rendelkezünk?”⁶⁸

Amint látható, a nagyméretű nukleáris erők esetén a minimális elrettentés egyértelműen a csökkentés mellett érvel, viszont a nukleáris triád fenntartásának, vagy leépítésének kérdése már megosztja az ezzel foglalkozó szakértői közösséget. Egyes vélemények szerint érdemes lenne áttérni diádra,⁶⁹ vagy monádra,⁷⁰ mások viszont úgy vélik, hogy az alacsonyabb méretű nukleáris erők esetén is szükség van a triádra.⁷¹ A nukleáris triád három komponense közül a második csapásmérő képesség egyik legfőbb biztosítékának – alacsony szintű felderíthetőségük és magas túlélőképességük következtében – a rakétahordozó tengeralattjárókat és a tengeralattjáró fedélzeti ballisztikus rakétákat (*Submarine Launched Ballistic Missile*, továbbiakban: SLBM) tartják,⁷² valamint a diádra és a

⁶⁷ Stephen M. Walt: *All the nukes that you can use*. Foreign Policy. May 24, 2010. http://www.foreignpolicy.com/posts/2010/05/24/all_the_nukes_that_you_can_use (letöltés dátuma: 2014. 10. 26.)

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Hans M. Kristensen szerint az Egyesült Államok tengeralattjárói és az azokról indítható tengeralattjáró fedélzeti ballisztikus rakéták – a közvélekedéssel ellentétben – nem a második csapásmérő képesség garanciái, hanem elsősorban egy nehezen ellensúlyozható első csapásmérési képességet szolgálnak, ami nincs összhangban a minimális elrettentés filozófiájával.

Hans M. Kristensen: *From Counterforce to Minimal Deterrence. A New Nuclear Policy on the Path Toward Eliminating Nuclear Weapons*. Federation of American Scientists/The Natural Resources Defense Council, Washington, April 2009. p. 20. <http://fas.org/pubs/docs/occasionalpaper7.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 26.)

⁷⁰ Az előző javaslattal ellentétben Kristian Stoddart a magas túlélőképességgel bíró tengeralattjárókat preferálná, míg Tom Sauer szerint a tengeralattjárók mellett akár a szárazföldi indítású mobil interkontinentális ballisztikus rakéták is képezhetnék a monád alapját. Kristian Stoddart: *Minimum Deterrence: A Force Posture for the Twenty-First Century*. Center for Strategic & International Studies. 2011. p. 25. http://csis.org/images/stories/poni/110921_Stoddart.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 27.); Tom Sauer: *Conceptualizing and Operationalizing Minimum and Maximum Deterrence*. British International Studies Association. 35. Annual Conference, Manchester, April 27-29, 2011. p. 4. http://bisa.ac.uk/index.php?option=com_bisa&task=download_paper&no_html=1&passed_paper_id=177 (letöltés dátuma: 2014. 10. 27.)

⁷¹ James Wood Forsyth, B. Chance Saltzman, Gary Schaub: *Minimum Deterrence and its Critics*. Strategic Studies Quarterly. Winter 2010. p. 5. <http://www.au.af.mil/au/ssq/2010/winter/forsythsaltzmanschaub.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 27.)

⁷² Egyesek szerint azonban a csupán kisszámú tengeralattjárót tartalmazó nukleáris erő hosszú távon sebezhetővé válhat, hiszen a potenciális ellenség minden erőforrását eme – ma még kevésbé sebezhető – eszköz felderítéséhez és megsemmisítéséhez szükséges képesség kifejlesztéséhez rendelheti.

monádra a gyakorlatból is tudunk felhozni példákat.⁷³ Ennek ellenére úgy vélem, azon atomhatalmaknak, amelyek ezt megtehetik, továbbra is érdemes – de legalábbis a minimális elrettentés elveivel nem ellentétes – a nukleáris triádra támaszkodni, hiszen az idők során ez a fogalom összekapcsolódott a második csapásmérő képesség hitelességével. Ráadásul a minimális elrettentést követő atomhatalmak mintapéldájaként gyakran emlegetett Kína is rendelkezik nukleáris triád mindhárom komponensével.⁷⁴

Összességében tehát a minimális elrettentés szerint a nukleáris erők méretének kialakításánál nincs szükség a hagyományos értelemben vett stratégiai paritás figyelembevételére. A nukleáris triáddal kapcsolatban – habár a szakértők között sincs konszenzus – megállapításom szerint elmondhatjuk, hogy fenntartása nem ütközik az elrettentés eme formájának elveivel, sőt az elrettentés hitelességéhez is hozzájárulhat.

2.2.3. A nukleáris erők készülsége

Habár a hidegháború már lassan negyed évszázada befejeződött az Egyesült Államok és Oroszország még mindig nagyjából 1800 stratégiai nukleáris fegyvert tart magas készülségi szinten – többet, mint ahány nukleáris fegyverrel a többi atomhatalom összesen rendelkezik.⁷⁵ Rajtuk kívül az Egyesült Királyság és Franciaország bír közepes készülségi szinten lévő nukleáris fegyverekkel, a többi atomhatalom azonban alacsony készülségi szinten tartja nukleáris erejének egészét.⁷⁶

Készülségi szint	Indítás
magas	néhány perc alatt
közepes	néhány óra alatt
alacsony	néhány nap alatt
nyugalmi	hetek alatt

Keith B. Payne (Szerk.): *Minimum Deterrence: Examining the Evidence*. National Institute Press, 2013. pp. 45-49. <http://www.nipp.org/final%20for%20distro%207.17.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 27.)

⁷³ A diád esetén – a teljesség igénye nélkül – példaként említhetjük Franciaországot, melynek nukleáris ereje tengeralattjárókból és tengeralattjáró fedélzeti ballisztikus rakétákból, valamint kétfunkciós vadászbombázókból és levegő-föld rakétákból áll. A monádra pedig jó példa az Egyesült Királyság, melynek nukleáris elrettentő ereje csupán tengeralattjárókra és tengeralattjáró fedélzeti ballisztikus rakétákra támaszkodik. *France - Nuclear*. Nuclear Threat Initiative. <http://www.nti.org/country-profiles/france/nuclear/> (letöltés dátuma: 2014. 10. 27.); *United Kingdom - Nuclear*. Nuclear Threat Initiative. <http://www.nti.org/country-profiles/united-kingdom/nuclear/> (letöltés dátuma: 2014. 10. 27.)

⁷⁴ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris: *Chinese nuclear forces*, 2013. Bulletin of the Atomic Scientists. 2013. p. 80. <http://bos.sagepub.com/content/69/6/79.full.pdf+html> (letöltés dátuma: 2014. 10. 27.)

⁷⁵ Hans M. Kristensen, Matthew McKinzie: *De-alerting nuclear forces*. 19 June 2013. Bulletin of the Atomic Scientists. <http://thebulletin.org/de-alerting-nuclear-forces> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

⁷⁶ Hans M. Kristensen, Matthew McKinzie: *Reducing Alert Rates of Nuclear Weapons*. UNIDIR. New York and Geneva, 2012. p. 1. <http://www.unidir.org/files/publications/pdfs/reducing-alert-rates-of-nuclear-weapons-400.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

1. Táblázat: A nukleáris erők készségi szintjei.⁷⁷

A magas készségű nukleáris fegyverekkel – hatékony korai előrejelző és vezetés-irányítási rendszerek révén – az ellenség nukleáris fegyvereinek indítását követően, de még a célpontok elérését megelőzően válaszcsapást lehet mérni a szemben álló félre. Általában úgy tartják, hogy ez nagymértékben hozzájárulhat a második csapásmérő képesség hitelességéhez, hiszen a nukleáris erők korai indításának lehetősége miatt az ellenségnek sokkal nehezebb végrehajtani egy lefegyverző első csapást. Ezt a gyakorlatot nevezi a szakirodalom „támadás alatti indításnak”, amely ellentétes a minimális elrettentés szellemiségével. Hans M. Kristensen emellett rámutat arra is, hogy a magas készségű nukleáris fegyverek felett rendelkező államok első csapásmérő képességéhez is hozzájárulhat abban az esetben, ha a szemben álló fél nukleáris erejét alacsony készségi szinten tartják. Ebből kifolyólag kialakul egy körforgás, amely szerint az Egyesült Államok magas készségben tartja nukleáris ereje egy részét, mert Oroszország is így tesz; valamint Oroszország magas készségben tartja nukleáris ereje egy részét, mert az Egyesült Államok is ezt teszi.⁷⁸

Habár a magas készségi szint a nukleáris erők képességei és az elrettentés hitelessége szempontjából járhat bizonyos előnyökkel, nem érdemes elfelejteni, hogy ezzel párhuzamosan több veszélyt is magában rejt. A magas készségű fegyverek percekben belül indításra készen állnak, ami azt is jelenti, hogy több okból kifolyólag megnő az alkalmazásuk veszélye is. Ez bekövetkezhet – tisztán véletlenül – műszaki vagy emberi hibából, a nukleáris fegyverek felhatalmazás nélküli indításának lehetőségéből, téves riasztási adatok támadásként történő értelmezéséből, és az érzékelt támadás miatt hozott meggondolatlan döntésből is.⁷⁹

A tisztán véletlenszerű incidens alatt azt kell érteni, hogy a technikai-végrehajtói szinten olyan hiba történik, amely a nukleáris fegyverek, döntéshozók jóváhagyása nélküli indítását eredményezi. Fontos azonban megjegyezni, hogy mindközül ennek bekövetkezte bír a legkisebb valószínűséggel.⁸⁰ Általában ennél veszélyesebbnek tartják a nukleáris fegyverek felhatalmazás nélküli – de emberi döntés következményében történő – indításának

⁷⁷ *Reframing Nuclear De-Alert - Decreasing the operational readiness of U.S. and Russian arsenals*. The EastWest Institute. New York, 2009. p. 3. http://www.ewi.info/sites/default/files/ideas-files/reframing_dealert.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

⁷⁸ Hans M. Kristensen, Matthew McKinzie: *Reducing Alert Rates of Nuclear Weapons*. UNIDIR. New York and Geneva, 2012. p. VIII. <http://www.unidir.org/files/publications/pdfs/reducing-alert-rates-of-nuclear-weapons-400.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

⁷⁹ *Reframing Nuclear De-Alert - Decreasing the operational readiness of U.S. and Russian arsenals*. The EastWest Institute. New York, 2009. p. 1. http://www.ewi.info/sites/default/files/ideas-files/reframing_dealert.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

⁸⁰ Tom Nichols: *Five Ways a Nuclear War Could Still Happen*. The National Interest. June 16, 2014. <http://nationalinterest.org/feature/five-ways-nuclear-war-could-still-happen-10665?page=2> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

lehetőségét, amely már régóta foglalkoztatja a közvéleményt és a szakértői közösséget is. Habár mindkét fél komoly biztonsági intézkedéseket vezetett be a nukleáris fegyverek felhatalmazás nélküli indításának megelőzése érdekében, az Egyesült Államok nukleáris vezetés-irányítási rendszerének egy korábbi ellenőre, Bruce G. Blair szerint a mai nukleáris vezetés-irányítási rendszerek komplexitása és az új típusú kihívások miatt ezek nem tűnnek elegendőnek. A szakértő szerint nem lehet kizárni azt, hogy terroristák vagy egyéb felhatalmazás nélküli személyek – kihasználva a rendszer hiányosságait – fizikai vagy információs úton elindíthatják a magas készültségű nukleáris fegyvereket. A probléma végső megoldását pedig nem a rendszer hibáinak folyamatos foltoztatásában, hanem a készültségi szint csökkentésében látja.⁸¹ Nem véletlen tehát, hogy a nukleáris fegyverek felhatalmazás nélküli indítása miatt aggódók ma egyre nagyobb figyelmet szentelnek a kibertámadásoknak. Ezt a problémát ráadásul a gyakorlatban is alátámasztotta a Wyomingban lévő amerikai stratégiai nukleáris erőknél 2010-ben érzékelt működészavar, amely során nagyjából 45 percre megszakadt a hálózati kapcsolat a vezetés-irányítási rendszer és 50 interkontinentális ballisztikus rakéta (*Intercontinental Ballistic Missile*, továbbiakban: ICBM) között. Ilyen incidensek nemcsak az erők készültségére vannak negatív hatással, hanem a felhatalmazás nélküli indításokat akadályozó rendszeren is számos kikaput nyithatnak meg, így fennáll a lehetősége, hogy információs eszközökön keresztül illetéktelenek átvegyék a rakéták feletti irányítást.⁸²

Másik probléma, hogy a korai előrejelző rendszerek bizonyos esetekben az ellenség rakétáinak indítását és közeledését érzékelhetik és jelezhetik akkor is, ha ez valójában nem történt meg. Ezt téves riasztásnak nevezzük, és a legfőbb veszélye az, hogy a magas készültségi szint és a korai indítás kényszere miatt nem feltétlenül jutna minden esetben elegendő idő a riasztás helytállóságának ellenőrzésére.⁸³ A történelem során ráadásul többször volt példa ilyen esetre,⁸⁴ és habár ezek során kivétel nélkül sikerült helyesen felmérni a helyzetet, ez nem jelenti azt, hogy törvényszerűen mindig ilyen szerencsések leszünk.

⁸¹ Bruce G. Blair: *A Rebuttal of the U.S. Statement on the Alert Status of U.S. Nuclear Forces*. World Security Institute. October 13, 2007. <http://lcn.org/disarmament/opstatus-blair.htm> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

⁸² John Reed: *Keeping nukes safe from cyber attack*. Foreign Policy. September 25, 2012. http://complex.foreignpolicy.com/posts/2012/09/25/keeping_nukes_safe_from_cyber_attack (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

⁸³ Tom Nichols: *Five Ways a Nuclear War Could Still Happen*. The National Interest. June 16, 2014. <http://nationalinterest.org/feature/five-ways-nuclear-war-could-still-happen-10665?page=2> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

⁸⁴ Az egyik legismertebb eset talán az volt, amikor a szovjet korai előrejelző rendszer egyik állomása 1983. szeptember 26-án riasztotta a személyzetet, mert az Egyesült Államok felől beérkező nukleáris csapásokat érzékelt. Azon a napon Sztanyiszlav Petrov volt az ügyeletes tiszt, és a szolgálati szabályzat, valamint a parancsnoklási lánc elvei szerint mihamarabb értesítenie kellett volna a felettesét, azonban több okból kifolyólag

Előbbivel szoros összefüggésben áll az, hogy a rendszerben résztvevő szereplőknek nagyon kevés idő jut a döntések meghozatalára. Oroszország és az Egyesült Államok viszonylatában az ICBM-ek átlagosan 30 perc, míg a partokhoz közelebb indított SLBM-ek átlagosan 12 perc alatt érik el célpontjaikat, ezért a rakéták észlelésétől, az elnök értesítésén és döntéshozatalán keresztül egészen a saját rakéták indításáig tartó folyamatnak ez idő alatt le kell zajlódnia, ami azt jelenti, hogy az egyes részfolyamatokra nem feltétlenül marad elegendő idő. Bizonyos esetekben a rendelkezésre álló szűkös idő miatt a riasztás helytállóságát, és a szemben álló fél valódi szándékát sem lehet leellenőrizni, ezért megnő a rossz helyzetértékelés és ebből fakadóan a nukleáris fegyverek meggondolatlan alkalmazásának valószínűsége.⁸⁵

Nem véletlen az sem, hogy Kissinger és szerzőtársai több cikkükben a legfontosabb teendők között említik a nukleáris erők készségi szintjének csökkentését.⁸⁶ Emellett a nemzetközi közösséget is foglalkoztatják az említett veszélyek, amire jó példa az ENSZ Közgyűlése által 2009-ben elfogadott határozat, amelyben felszólították az érintett feleket, hogy tegyenek lépéseket a nukleáris fegyverek készségi szintjének csökkentése érdekében.⁸⁷

Mindettől függetlenül tagadhatatlan, hogy a magas készségű nukleáris fegyverek pozitív hatással lehetnek a második csapásmérő képességre, viszont a minimális elrettentés szerint a bizonytalansági tényező miatt a nukleáris erők megfelelő mennyiségi és technikai paramétereivel is biztosítani lehet az elrettentés hitelességét. Ebből az következik, hogy a magas készségi szint az elrettentés olyan túlbiztosítását jelenti, amely veszélyes mellékhatásaiból kifolyólag több kockázatot rejt magában, mint az alacsony készség.⁸⁸ A

– mint később kiderült, helyesen – téves riasztásként könyvelte el az esetet, és nem értesített senkit. Habár nem tudni, hogy a legfőbb döntéshozók pontosan miként reagáltak volna az információra, mint már korábban szót ejtettünk róla, az 1983-as év különösen feszült időszak volt a kelet-nyugati kapcsolatok történetében, ezért elképzelhető, hogy Petrov döntésén múlt a nukleáris háború elkerülése. Pavel Aksenov: *Stanislav Petrov: The man who may have saved the world*. BBC Russian. 26 September 2013. <http://www.bbc.com/news/world-europe-24280831> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

⁸⁵ Steven Starr: *Launch-Ready Nuclear Weapons: A Threat to All Nations and Peoples*. Nuclear Age Peace Foundation. 2011. pp. 1-2. https://www.wagingpeace.org/wp-content/uploads/2012/11/2011_06_24_starr.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

⁸⁶ *Toward a World without Nuclear Weapon – The groundbreaking Wall Street Journal op-ed series*. Nuclear Threat Initiative. Nuclear Security Project. 2011. http://www.nti.org/media/pdfs/NSP_op-eds_final_.pdf?_id=1360883065 (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

⁸⁷ *Resolution adopted by the General Assembly. 63/41. Decreasing the operational readiness of nuclear weapons systems.* 12 January 2009. [https://gafc-vote.un.org/UNODA/vote.nsf/91a5e1195dc97a630525656f005b8adf/14f0f8012d08221a85257538004d7815/\\$FILE/A%20RES%2063%2041.pdf](https://gafc-vote.un.org/UNODA/vote.nsf/91a5e1195dc97a630525656f005b8adf/14f0f8012d08221a85257538004d7815/$FILE/A%20RES%2063%2041.pdf) (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

⁸⁸ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, Ivan Oelrich: *From Counterforce to Minimal Deterrence. A New Nuclear Policy on the Path Toward Eliminating Nuclear Weapons*. Federation of American Scientists/The Natural Resources Defense Council, Washington, April 2009. p. 1. <http://fas.org/pubs/docs/occasionalpaper7.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

készültségi szint csökkentésének garantálása érdekében a fegyverrendszereken olyan visszafordítható fizikai változásokat kell alkalmazni, amelyek jelentősen megnövelik az alkalmazásukról szóló döntés és a tényleges alkalmazásuk között eltelt időt. Ilyen megoldások lehetnek például: a rakétasilók több méternyi földdel történő elfedése; a fejrész, az irányítórendszer rakétákról történő eltávolítása; a robbanófejek töltetből történő eltávolítása és a hordozóeszközöktől elkülönített objektumban való tárolása.⁸⁹

⁸⁹ *Reframing Nuclear De-Alert - Decreasing the operational readiness of U.S. and Russian arsenals*. The EastWest Institute. New York, 2009. p. 2. http://www.ewi.info/sites/default/files/ideas-files/reframing_dealert.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

3. Az Egyesült Államok nukleáris stratégiája

3.1. Az amerikai nukleáris erők elrettentésen belüli szerepe és műveleti alkalmazása

3.1.1. Az amerikai nukleáris erők elrettentésen belüli szerepének elemzése a minimális elrettentés szemszögéből

A kibővített elrettentés

Az amerikai nukleáris elrettentés kedvezményezettjeinek köre kapcsán érdemes megjegyezni, hogy az Egyesült Államok kül- és biztonságpolitikájának a hidegháború kezdetétől a mai napig egyik legfontosabb sarokköve a széleskörű szövetségi rendszere. Ebből kifolyólag nem tűnik meglepőnek, hogy a 2010-es Nemzeti Biztonsági Stratégia a legfőbb amerikai érdekek közül első helyen emeli ki *"az Egyesült Államok, állampolgárai, valamint szövetségesei és partnerei biztonságát"*.⁹⁰ Ennek garantálása érdekében az Egyesült Államok *„szövetségeseinek védelmében továbbra is fenntartja a régi és új fenyegetések leküzdéséhez szükséges képességeket."*⁹¹ A szövetségesek számára ugyan számos eszközzel lehet biztonsági garanciákat nyújtani, de az Egyesült Államok nukleáris stratégiájának kezdetektől szerves része a kibővített nukleáris elrettentés, és ezen keresztül a szövetségesek viszontbiztosítása. Az Egyesült Államok nukleáris védőernyője alá tartoznak a NATO-tagállamok, Japán, Dél-Korea, Tajvan, a Fülöp-szigetek, Thaiföld, Ausztrália, Izrael és Szaúd-Arábia.⁹²

Az Egyesült Államok biztonságpolitikájának ezen alapvető jellegzetességén az amerikai nukleáris stratégia legutóbbi, 2010 áprilisi felülvizsgálati dokumentuma (*Nuclear Posture Review*, továbbiakban: *NPR*) sem változtatott, hiszen megfogalmazása szerint *"ezen (amerikai) nukleáris erők továbbra is nélkülözhetetlen szerepet játszanak a potenciális ellenségek elrettentésében, valamint szövetségeseink és partnereink viszontbiztosításában világszerte."*⁹³ A NATO vonatkozásában a 2010-es Stratégiai Koncepció elfogadásával ismét határozottan megjelent ez a megközelítés, hiszen megerősítésre került, hogy *"a Szövetségesek biztonságának legfőbb garanciáját a Szövetség, ezen belül is az Egyesült Államok stratégiai*

⁹⁰ *National Security Strategy*. May 2010. p. 7.
http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

⁹¹ *Ibid.* p. 41.

⁹² Bruno Tétrais: *The Future of Extended Deterrence: A Brainstorming Paper*. In: Bruno Tétrais (Szerk.): *Perspectives on Extended Deterrence*. Foundation pour la Recherche Stratégique. Paris, 2010. p. 8.
http://www.frstrategie.org/barreFRS/publications/rd/2010/RD_201003.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

⁹³ *Nuclear Posture Review Report*. April 2010. p. V.
<http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

nukleáris erői biztosítják".⁹⁴ Ennek ellenére – összefüggésben az Obama-adminisztráció célkitűzéseivel – már a 2010-es NPR-ben kitértek, arra, hogy *"a nukleáris fegyverektől mentes világ elérése érdekében alapvető fontossággal bír a nem-nukleáris elemek erősítése a regionális biztonsági architektúrákon belül"*,⁹⁵ amelyek közül manapság az egyik leglátványosabb a rakétavédelmi rendszer. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az Egyesült Államok fokozatosan lemondana a kibővített nukleáris elrettentésről, hiszen a NATO Elrettentési és Védelmi Képességeinek Felülvizsgálatában (*Deterrence and Defence Posture Review*, továbbiakban: *DDPR*) kijelentik: *„a rakétavédelem ugyan kiegészítheti a nukleáris fegyverek elrettentésben betöltött szerepét, de nem helyettesítheti őket”*.⁹⁶ Emellett a Stratégiai Koncepció és a *DDPR* is megerősíti, hogy *„amíg léteznek nukleáris fegyverek, a NATO nukleáris szövetség marad”*,⁹⁷ vagyis az amerikai kibővített nukleáris elrettentés jövője továbbra is szilárd alapokon áll. Habár Barack Obama amerikai elnök még csak nem is tervezte a kibővített elrettentés megszüntetését, és ennek esetleges szükségességével gyakorlatilag a minimális elrettentés szakirodalmának nagy része sem foglalkozik, fontos látni, hogy az elrettentés területi értelemben ilyen kiterjedt értelmezése semmiképp nem nevezhető minimálisnak.

A nukleáris első csapás és a negatív biztonsági garanciák kérdése

Áttérve azonban Obama elnök és a minimális elrettentés által is egyaránt fontosnak tartott változtatásokra, vagyis a teljes körű negatív biztonsági garanciákra és a nukleáris első csapásról való lemondásra, ismét elmondhatjuk, hogy nem történt komolyabb előrelépés. Habár az elnök célként tűzte ki ezek elérését, valamint a kormánytagok és a demokrata politikusok jelentős része is kiállt mellettük, a Fehér Ház és a Védelmi Minisztérium különböző tisztségviselői közül sokan továbbra is egy jóval óvatosabb megfogalmazású NPR mellett kardoskodtak, aminek végül meg is lett az eredménye.⁹⁸

Az évtizedek során abban a kérdésben, hogy az Egyesült Államok adott esetben mely országokkal szemben tartja elképzelhetőnek nukleáris fegyverei használatát több változás is történt, de ez elsősorban nem az amerikai elrettentés természete enyhülésének, hanem annak

⁹⁴ *Strategic Concept For the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation - Active Engagement, Modern Defence*. 2010. p. 4. <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

⁹⁵ *Nuclear Posture Review Report*. April 2010. p. 33. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

⁹⁶ *Deterrence and Defence Posture Review*. May 2012. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87597.htm (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ *U.S. Seen Ruling Out "No First Use" Nuke Policy*. Nuclear Threat Initiative. March 1, 2010. <http://www.nti.org/gsn/article/us-seen-ruling-out-no-first-use-nuke-policy/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

köszönhető, hogy az elrettentést folyamatosan az aktuális stratégiai környezethez és ellenfelekhez igazították. Az Egyesült Államok első negatív biztonsági garanciáját Jimmy Carter elnöksége alatt 1978-ban Cyrus Vance akkori amerikai külügyminiszter hirdette ki az ENSZ rendkívüli leszerelési ülészakán. Eszerint az Egyesült Államok nem fog nukleáris fegyvert alkalmazni azon nukleáris fegyverrel nem rendelkező államokkal szemben, amelyek részesei az Atomsorompó-egyezménynek, vagy más, nemzetközi jogilag kötelező módon vállalták, hogy nem tesznek szert nukleáris fegyverre. Ez alól viszont kivételt jelentett az, ha az Egyesült Államok területét vagy fegyveres erőit, szövetségeseit egy nukleáris fegyverrel rendelkező állam szövetségese támadta meg, illetve ha részt vett egy nukleáris fegyverrel rendelkező állam által indított támadásban, vagy egyéb úton hozzájárult a támadáshoz.⁹⁹ Ez az általános és viszonylag tág lehetőségeket magában rejtő megfogalmazás lehetővé tette, hogy az Egyesült Államok továbbra is nukleáris csapásokat mérhessen például a Varsói Szerződés nukleáris fegyverrel nem rendelkező tagállamaira, vagy Észak-Koreára.

A hidegháborút követően Bill Clinton amerikai elnök az Atomsorompó-egyezmény 1995-ös Felülvizsgálati és Bővítési Konferenciáján – köszönhetően főként annak, hogy még tartottak egy ismét ellenséges magatartást tanúsító Oroszország megjelenésétől – egy nagyon hasonló negatív biztonsági garanciát fogalmazott meg.¹⁰⁰ A Bush-adminisztráció alatt viszont nem erősítették meg a korábban elfogadott negatív biztonsági garanciákat, ráadásul a 2001-es NPR-ben egyértelműen meg is nevezik, hogy mely nukleáris fegyverrel rendelkező (Oroszország, Kína) és nukleáris fegyverrel nem rendelkező, de feltételezések szerint annak megszerzésére törekvő államokkal (Irán, Irak, Líbia, Észak-Korea, Szíria) szemben tartják fenn a nukleáris fegyverek alkalmazásának lehetőségét.¹⁰¹

A Barack Obama elnöksége alatt elfogadott 2010-es NPR-ben megjelenő – még mindig korlátozott – negatív biztonsági garancia ugyan az előbbihez képest előrelépésként is értékelhető – hiszen nem nevez meg konkrétan egy államot sem –, de valójában ugyanazt a logikát követi, mint elődei. Az NPR szövege szerint „*az Egyesült Államok nem alkalmazza nukleáris fegyvereit, és nem fenyeget velük olyan nukleáris fegyverrel nem rendelkező államokat, amelyek részesei az Atomsorompó-egyezménynek, és be is tartják annak*

⁹⁹ John Steinbruner: *LOOKING BACK: Carter's 1978 Declaration and the Significance of Security Assurances*. Arms Control Association. https://www.armscontrol.org/act/2008_10/lookingback (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

¹⁰⁰ *Clinton Issues Pledge to NPT Non-Nuclear Weapon States*. Federation of American Scientists. 1995. <http://fas.org/nuke/control/npt/docs/940405-nsa.htm> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

¹⁰¹ Daryl Kimball, Tom Z. Collina, Kelsey Davenport: *U.S. "Negative Security Assurances" At a Glance*. Arms Control Association. <https://www.armscontrol.org/factsheets/negsec> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

rendelkezéseit.”¹⁰² Amint látható, ez a megfogalmazás már jóval kevesebb feltételt szab meg, azonban most sem tettek mást, mint korábban: az éppen aktuális riválisokkal és potenciális ellenségekkel szembeni széleskörű – akár nukleáris csapásokat is magában foglaló – fegyveres fellépést még megengedő negatív biztonsági garanciát fogadtak el.¹⁰³ Mindez különösen annak fényében nem tűnik nagy áttörésnek, hogy a 2009-es – de még a Bush-kormány iránymutatása alapján készült – OPLAN 8010-08-ban¹⁰⁴ nukleáris csapásmérést – az állami szereplők közül – vélhetően Oroszország, Kína, Irán, Észak-Korea és Szíria ellen terveztek.¹⁰⁵ Ezen államokkal szemben azonban az új negatív biztonsági garancia továbbra sem zárja ki a nukleáris csapás lehetőségét,¹⁰⁶ tehát a nukleáris fegyverek szerepének csökkentése ellen fellépő érdekcsoportoknak ez az ígélet egyáltalán nem okozott nagy érvágást.

Kurt Guthe egy 2008-as tanulmányban felsorolta az amerikai nukleáris stratégia gyakorlatilag a kezdetektől érvényben lévő jellegzetességeit. Témánk szempontjából ezek közül különösen nagy jelentőséggel bír az, hogy az amerikai nukleáris erők mindig is a fegyveres konfliktusok széles spektrumának (hagyományos, vegyi és biológiai, nukleáris) elrettentéséért voltak felelősek, ezzel összefüggésben pedig az Egyesült Államok eddig még – kivéve egy rövid időszakot John F. Kennedy elnöksége alatt – nem mondott le a nukleáris első csapás lehetőségéről.¹⁰⁷ Az új NPR alapján elmondhatjuk, hogy ezek a megállapítások 2014-ben is ugyanúgy érvényesek.

A 2010-es NPR úgy fogalmaz, hogy *"az Egyesült Államok nukleáris erőinek alapvető szerepe – amely megmarad mindaddig, míg léteznek nukleáris fegyverek – az Egyesült*

¹⁰² Nuclear Posture Review Report. April 2010. p. 15. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

¹⁰³ Az olyan hagyományosan rivális atomhatalmak mellett, mint Oroszország és Kína a negatív biztonsági garancia továbbra is megengedi, hogy nukleáris csapást mérjenek olyan államokra, mint Irán és Észak-Korea. Kína mellett gyakorlatilag csak ezt a két államot említi a 2012-es védelmi stratégiai iránymutatás, mint hagyományos állami szintű fenyegetés, tehát – Oroszország és Kína mellett – Washington elsősorban ezen országokkal számol potenciális ellenséggént. *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*. January 2012. http://www.defense.gov/news/defense_strategic_guidance.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

¹⁰⁴ Az OPLAN 8010 egy stratégiai fegyverek alkalmazását magában foglaló haditerv, amelyet az elnök nukleáris iránymutatása alapján a STRATCOM készít.

¹⁰⁵ Hans M. Kristensen: *Obama and the Nuclear War Plan*. Federation of the American Scientists. 2010. p. 3. <http://fas.org/programs/ssp/nukes/publications1/WarPlanIssueBrief2010.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

¹⁰⁶ Az Arms Control Association szerint jelenleg Iránnal, és Szíriával szemben áll fenn közvetlen gyanú arra vonatkozólag, hogy katonai célú atomprogramot folytatnak. Daryl Kimball, Tom Collina: *Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance*. Arms Control Association. <http://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

¹⁰⁷ Kurt Guthe: *Ten Continuities in U.S. Nuclear Weapons Policy, Strategy, Plans, and Forces*. National Institute for Public Policy. September 2008. pp. 21-26. http://www.nipp.org/Publication/Downloads/Publication%20Archive%20PDF/N-Continuities%20Draft_Rev%202.1.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

Államokat, szövetségeseit, és partnereit érő nukleáris támadástól való elrettentés."¹⁰⁸ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy lemondanának a nukleáris első csapás lehetőségéről, viszont a dokumentum szerint *"dolgozni fogunk eme politika biztonságos elfogadásához szükséges körülmények megteremtésén",*¹⁰⁹ ami azonban ugyancsak nem garantál semmit. Mindezeknek a fő oka az NPR szerint az, hogy *„megmaradt a forгатókönyvek egy olyan szűk köre, amelyben az Egyesült Államok nukleáris fegyverei még mindig szerepet játszhatnak az Egyesült Államok vagy szövetségesei és partnerei ellen irányuló hagyományos, valamint vegyi és biológiai támadásokkal szemben.”*¹¹⁰ Az NPR emellett hangsúlyozza, hogy az Egyesült Államok csak *„szélsőséges körülmények között”* alkalmazná nukleáris fegyvereit, viszont nehéz elképzelni olyan körülményt, amely a dokumentum által is elismerten *„a világ legerősebb hagyományos erejével bíró”* államot nukleáris fegyverek alkalmazására kényszerítene nukleáris fegyverrel nem rendelkező államok hagyományos erőikkel végrehajtott támadásaival szemben. Az olyan nem egyértelmű megfogalmazások, mint a *„szélsőséges körülmények”, „forгатókönyvek szűk köre”,* illetve *„létfontosságú érdekek”,* arra engednek következtetni, hogy Obama elnöknek a dokumentum elkészítése során csak minimálisan sikerült érvényesítenie akaratát, hiszen ezek a kifejezések az Egyesült Államok nukleáris stratégiáiban eddig is követett *szándékos bizonytalanság keltés* gyakorlatát követik.¹¹¹

Célpontkiválasztás

Végül a nukleáris erők számára szóba jöhető célpontok vonatkozásában ugyan a 2010-es NPR nem ír semmit, de a 2013-as elnöki nukleáris iránymutatás (*Nuclear Employment Strategy of the United States*) szerint *„az Egyesült Államoknak jelentős ellenerő képességet kell fenntartania a potenciális ellenségekkel szemben”,* és határozottan kihangsúlyozzák, hogy az új iránymutatás *„nem számít ellenérték, avagy minimális elrettentési stratégiának.”*¹¹² Az ellenerő célpontkiválasztás és képességek melletti ilyen egyértelmű kiállás Hans M. Kristensen szerint – és a minimális elrettentés támogatóinak nézőpontjából – a dokumentum legmegdöbbentőbb része, ugyanis ez nem teszi lehetővé a nukleáris fegyverek számának

¹⁰⁸ *Nuclear Posture Review Report.* April 2010. p. 15. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

¹⁰⁹ *Ibid.* p. 16.

¹¹⁰ *Ibid.* p. 16.

¹¹¹ Michael S. Gerson: *No First Use - The Next Step for U.S. Nuclear Policy.* International Security. Vol. 35, No. 2., Fall 2010. p. 8. http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/No_First_Use.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

¹¹² Report on Nuclear Employment Strategy of the United States Specified in Section 491 of 10 U.S.C. 2013. p. 4. http://www.defense.gov/pubs/reporttoCongressonUSNuclearEmploymentStrategy_Section491.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

drasztikus csökkentését.¹¹³ Habár azt nem tudni, hogy pontosan milyen célpont-kategóriákat határoznak majd meg az új iránymutatás alapján készülő OPLAN 8010-ben, minden bizonnyal a korábban kiszivárgott 2009-es – és szintén ellenerő célpontkiválasztáson alapuló – verzióban foglaltakra kell számítani.¹¹⁴

Összegzésként kijelenthetjük, hogy az Egyesült Államok nukleáris stratégiájának még mindig alapvető eleme a kibővített elrettentés; a negatív biztonsági garanciák terén tapasztalható némi előrelépés, de a megfogalmazás logikája változatlan; a nukleáris erők továbbra is a fegyveres konfliktusok széles körének elrettentéséért felelősek; valamint egyértelmű állásfoglalás történt az ellenerő célpontkiválasztás mellett is. Mindezek alapján, a nukleáris fegyverek elrettentésben betöltött szerepe és alkalmazása terén az Egyesült Államok nukleáris stratégiája nem, vagy alig közeledett a minimális elrettentés követelményeihez.

3.1.2. Akadályok és ellenérvek az amerikai nukleáris erők szerepének csökkentésével kapcsolatban

A kibővített elrettentés

A kiterjedt szövetségi rendszer és a kibővített nukleáris elrettentés továbbra is az Egyesült Államok kül- és biztonságpolitikájának egyik alapköve. A szövetségesek számára nyújtott nukleáris garanciáknak azonban nemcsak a potenciális ellenségeket kell elrettenteniük, hanem a szövetségesekkel szembeni viszontbiztosítást is el kell látniuk.¹¹⁵ Ez annyit tesz, hogy – a szövetségi rendszer szilárdságának fenntartása érdekében – az Egyesült Államok nukleáris stratégiáját nemcsak az amerikai vezetés, hanem a szövetségesek elvárásai is alakítják, ami pedig – mint azt a későbbiekben több esetben látni fogjuk – az elrettentésre vonatkozó egyéb kérdések esetén is jelentősen behatárolhatják az Egyesült Államok mozgásterét. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a kibővített elrettentés – különösen a kölcsönösen biztosított megsemmisítés körülményei között – természetéből fakadóan alacsony hitelességgel bír,¹¹⁶

¹¹³ Hans M. Kristensen: *Falling Short of Prague: Obama's Nuclear Weapons Employment Policy*. Arms Control Association. 2013. http://www.armscontrol.org/act/2013_09/Falling-Short-of-Prague-Obamas-Nuclear-Weapons-Employment-Policy (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

¹¹⁴ Ezek a következő négy fő kategóriát jelentik: 1. katonai erők, 2. tömegpusztító fegyver infrastruktúra, 3. katonai és politikai vezetés, 4. háborút támogató infrastruktúra. Hans M. Kristensen: *Obama and the Nuclear War Plan*. Federation of the American Scientists. 2010. p. 6. <http://fas.org/programs/ssp/nukes/publications1/WarPlanIssueBrief2010.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

¹¹⁵ Keith Payne: *How Much is Enough?: A Goal-Driven Approach to Defining Key Principles*. National Institute for Public Policy. 2009. pp. 10-12. http://www.lanl.gov/conferences/sw/2009/docs/payne_livermore-2.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

¹¹⁶ Austin Long: *Deterrence From Cold War to Long War - Lessons from Six Decades of RAND Research*. RAND Corporation, 2008. p. 14.

ezért egyes szövetségesek akár apróbb változtatásokat is negatívan foghatnak fel. Az Egyesült Államok ezért érdekelt abban, hogy több dimenzióban is bizonyítsa elkötelezettségét és nukleáris képességeinek megfelelőségét. Nem mellesleg mindennek non-prolifерációs hatást is tulajdonítanak, hiszen a nukleáris fegyverrel nem rendelkező és a – jellemzően nukleáris fegyverrel is bíró – potenciális ellenségükkel szemben egy esetleges fegyveres konfliktus során alulmaradó szövetségesek így nem szorulnak rá saját nukleáris fegyverek megszerzésére. Egyes források szerint a kibővített nukleáris elrettentés eme tulajdonságából fakadóan az eddigiek során a következő államokat sikerült meggyőzni arról, hogy állítsák le katonai célú atomprogramjukat, vagy ne is kezdjenek abba bele: Németország, Japán, Dél-Korea, Tajvan, Törökország, Szaúd-Arábia, Ausztrália, Olaszország, Norvégia.¹¹⁷

A nukleáris első csapás és a negatív biztonsági garanciák kérdése

A nukleáris első csapás lehetőségéről való tényleges lemondás az Egyesült Államok esetében azt jelentené, hogy – kollektív védelem ide vagy oda – a szövetségeseiket ért nukleáris támadásra nem válaszolhatnának nukleáris csapással. Ez tehát gyakorlatilag a kibővített nukleáris elrettentés visszavonását jelentené, ezért ezt a lehetőséget nem szokás feszegetni, viszont egy sajátos szövetségi megközelítés a NATO esetében már több alkalommal is felmerült. Ennek értelmében a NATO tenne ígéretet arra vonatkozólag, hogy nem alkalmaz elsőként nukleáris fegyvereket.¹¹⁸ Ennek megvalósításával azonban a legfőbb gond az, hogy a NATO nukleáris fegyverek alkalmazása terén gyakorlatilag továbbra is a – már a rugalmas reagálás stratégiájánál is megjelenő – konstruktív bizonytalanság érvényesül,¹¹⁹ és ennek logikájával a nukleáris első csapásról való lemondás nem egyeztethető össze. A stratégia megváltoztatása viszont konszenzust igényelne a Szövetségben belül, és az Egyesült Államok nukleáris stratégiájára vonatkozólag javaslatokat tevő kongresszusi bizottság 2009-es jelentése szerint egyes európai szövetségesek ellenzik a nukleáris első csapásról való

http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG636.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

¹¹⁷ Kurt Guthe: *Ten Continuities in U.S. Nuclear Weapons Policy, Strategy, Plans, and Forces*. National Institute for Public Policy. September 2008. p. 21.

http://www.nipp.org/Publication/Downloads/Publication%20Archive%20PDF/N-Continuities%20Draft_Rev%202.1.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

¹¹⁸ Ennek lehetősége már több alkalommal is felmerült mind az 1980-as, mind az 1990-es években, azonban végül egyik esetben sem nyert széleskörű támogatást. McGeorge Bundy, George F. Kennan, Robert S. McNamara and Gerard C. Smith: *Nuclear Weapons and the Atlantic Alliance*. Foreign Affairs, Spring 1982. <http://www.foreignaffairs.com/articles/36184/mcgeorge-bundy-george-f-kennan-robert-s-mcnamara-and-gerard-c-sm/nuclear-weapons-and-the-atlantic-alliance> (letöltés dátuma: 2014. 11. 06.); Germany Raises No-First-Use Issue at NATO Meeting. Arms Control Association. 1998. https://www.armscontrol.org/act/1998_11-12/grnd98 (letöltés dátuma: 2014. 11. 06.)

¹¹⁹ Varga Gergely: *A NATO új, lisszaboni stratégiai koncepciója*. Nemzet és Biztonság, 2010. december. p. 81. <http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/varga-gergely-a-nato-uj-lisszaboni-strategiai-koncepcioja.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 07.)

lemondást.¹²⁰ Az Egyesült Államoknak – intézményi értelemben – ezért a kétoldalú szerződéseken nyugvó szövetségek esetében könnyebb lenne változtatni a nukleáris erejük kibővített elrettentésen belül betöltött szerepén, azonban egy ilyen külön utas megoldás – főleg, ha a NATO esetében továbbra is érvényben marad a rugalmas reagálás – negatív politikai üzenetet hordozna eme szövetségesekkel szemben, hiszen ezt a lépést könnyen úgy értelmezhetnék, hogy az Egyesült Államok másodrangú partnereivé váltak. Ebből kifolyólag úgy vélem, hogy az Egyesült Államok esetében – egy, a kibővített elrettentés logikájával még összhangban álló – nukleáris első csapásról való lemondás egyik legnagyobb akadály a szövetségi rendszer kohéziójának fenntartására vonatkozó igény, amit a NATO esetében a szervezet döntéshozatalának jellemzői is tovább bonyolítanak.

Jogosan merülhet fel viszont az a kérdés, hogy miért gondolják többen még mindig úgy, hogy bizonyos esetekben szükség lehet a nukleáris első csapásra is. A hidegháború alatt egyértelműen azért volt szükség rá, mert az Egyesült Államok és szövetségesei úgy érezték, hogy hagyományos erők terén alulmaradnának a kommunista blokkal szemben, és ezt a hátrányt nukleáris fegyverek bevetésével kompenzálták volna.¹²¹ Az általános vélekedés szerint ez a helyzet a hidegháborút követően megfordult, hiszen Oroszországban kezdték úgy érezni, hogy a NATO – és főként az Egyesült Államok – a hagyományos erők terén egyre nagyobb fölénybe kerül velük szemben, aminek orvoslását részben a nukleáris küszöb csökkentésében látták.¹²² Mindezek tudatában logikusnak tűnhet azt gondolni, hogy a NATO nem veszíthet semmit a nukleáris csapásról való lemondással, sőt jó esetben hozzájárulhatna a feszültségek csökkentéséhez és a nukleáris fegyverzetkorlátozás előrehaladásához.

Az atomhatalmakkal szemben egyes vélemények szerint azonban még továbbra is szükség lehet a nagyméretű, hagyományos erőkkel végrehajtott támadások elrettentése érdekében a nukleáris első csapás kilátásba helyezésére. Az ennek lehetőségéről való egyértelmű lemondás ugyanis – figyelembe véve a kibővített nukleáris elrettentés egyébként is alacsony hitelességét – hozzájárulhat az Egyesült Államok szövetségesei védelmében való elhivatottságának az ellenség általi megkérdőjelezéséhez. Ez pedig azért jelent nagy veszélyt,

¹²⁰ William J. Perry, James R. Schlesinger: *America's Strategic Posture - The Final Report of the Congressional Commission on the Strategic Posture of the United States*. United States Institute of Peace Press, Washington D.C. 2009. p. 36. http://www.usip.org/sites/default/files/America's_Strategic_Posture_Auth_Ed.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 07.)

¹²¹ Steven Pifer, Richard C. Bush, Vanda Felbab-Brown, Martin S. Indyk, Michael O' Hanlon, Kenneth M. Pollack: *U.S. Nuclear and Extended Deterrence: Considerations and Challenges*. Brookings, 2010. p. 1. http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2010/6/nuclear%20deterrence/06_nuclear_deterrence.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 07.)

¹²² Nikolai N. Sokov: *Why Russia calls a limited nuclear strike "de-escalation"*. Bulletin of the Atomic Scientists. Bulletin of the Atomic Scientists. 2014. <http://thebulletin.org/why-russia-calls-limited-nuclear-strike-de-escalation> (letöltés dátuma: 2014. 11. 07.)

mert amennyiben az elrettentés emiatt kudarcot vall, és az Egyesült Államok az ellenség percepciójával ellentétben mégis elkötelezett a szövetségesi védelmében, akkor a két egymás megsemmisítésére képes atomhatalom közötti hagyományos erőkkal vívott háború végül kontrollálhatatlan nukleáris háborúvá fajulhat. A nukleáris első csapásról való lemondás ellenzői szerint tehát egy ilyen ígéretet egész egyszerűen kisebb mértékű szövetségi elkötelezettségként lehet értékelni, és ezért – a valódi szándéktól függetlenül (!) – érdekesebb fenntartani a lehetőségét, mint nyíltan lemondani róla.¹²³

Ami pedig a negatív biztonsági garanciák korlátozottságát és a nukleáris első csapás lehetőségének fenntartását egyaránt érinti, egyes vélemények szerint az Egyesült Államoknak potenciális ellenségeivel szemben – legyen az nukleáris fegyverrel rendelkező, vagy nem rendelkező állam – nem érdemes kizárnia a vegyi és biológiai fegyverek alkalmazásával szembeni nukleáris válaszcspás opcióját. A szakirodalom egy része szerint ennek jelentősége különösen azért nőhet meg, mert az Egyesült Államok aláírta és ratifikálta mind a Biológiai- és Toxinfegyver-tilalmi Egyezményt, mind pedig a Vegyifegyver-tilalmi Egyezményt, és ezek értelmében biológiai fegyverkészletét immár teljesen felszámolta, vegyifegyvereit pedig kivonta a rendszerből és leszerelésük folyamatban van.¹²⁴ Ebből kifolyólag az Egyesült Államok ilyen fegyverekkel végrehajtott támadásokra nem tud azonos szintű választ adni, ezért egyes esetekben arra kényszerülhet, hogy nukleáris fegyverei bevetésével fenyegetsen, vagy nukleáris csapást mérjen az ellenségre. Ennek alátámasztására az első Öbölháborút szokás felhozni, amely alatt az amerikai kormány figyelmeztette Szadám Huszeint, hogy tartózkodjon vegyi és biológiai fegyvereinek alkalmazásától, máskülönben a „*lehető legkeményebb*” válaszra kell számítnia.¹²⁵ A későbbiek során kiderült, hogy az akkor iraki vezetés több tagja szerint Irak azért nem használta tömegpusztító fegyvereit, mert az Egyesült Államok figyelmeztetését nukleáris megtorlással való fenyegetésként értelmezték.¹²⁶

¹²³ Keith B. Payne: *Minimum Deterrence: Examining the Evidence*. National Institute for Public Policy. 2013. <http://www.nipp.org/final%20for%20distro%207.17.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 07.)

¹²⁴ Michael S. Gerson: *No First Use - The Next Step for U.S. Nuclear Policy*. International Security. Vol. 35, No. 2., Fall 2010. p. 12. http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/No_First_Use.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 07.)

¹²⁵ George H. W. Bush amerikai elnök Szadám Huszein iraki elnök számára megfogalmazott levelét James A. Baker amerikai külügyminiszter próbálta átadni Tárik Azíz iraki külügyminiszternek. *"Az Egyesült Államok nem tűri el vegyi vagy biológiai fegyverek alkalmazását ... ilyen esetben az amerikaiak a lehető legkeményebb választ követelnék. Ön és országa borzalmas árat fog fizetni, amennyiben ehhez hasonló esztelen lépésekre ad parancsot."* Text of Bush's Letter to Saddam Hussein. Associated Press. January 13, 1991. http://articles.latimes.com/1991-01-13/news/mn-412_1_u-n-security-council-resolution (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

¹²⁶ Többek között Tárik Azíz akkori iraki külügyminiszter, Gen Wafic al Sammarai, az iraki katonai titkosszolgálat akkori vezetője, valamint Szadám Huszein veje, Kamal Huszein tábornok, akkori hadiipari miniszter szerint is. Keith B. Payne: *Maintaining Flexible and Resilient Capabilities for Nuclear Deterrence*. Strategic Studies Quarterly, Summer 2011. pp. 21-22. <http://www.au.af.mil/au/ssq/2011/summer/payne.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

A nukleáris első csapás terén végül szintén érdemes kitérni a preemptív nukleáris csapásra, amellyel részben már át is térünk az ellenerő célpontkiválasztás kérdéskörére. Egyesek szerint, ha egyértelmű jelei mutatkoznak, hogy az – egyébként viszonylag kis és elmaradottabb nukleáris erővel bíró – ellenség nukleáris csapásra készül az Egyesült Államokkal vagy szövetségeseivel szemben, akkor ugyancsak szükség lehet az első csapásra, hiszen ezzel szerencsés esetben jelentős katonai és polgári veszteségeket lehetne megelőzni. Az ellenségnek tehát tudnia kell, hogy ha nukleáris csapásra készül, akkor az Egyesült Államok bármelyik pillanatban nukleáris elhárító csapást mérhet rá, ami elrettentheti ettől a lépéstől.¹²⁷

Célpontkiválasztás

A minimális elrettentés ellenzői szerint az ellenerő célpontkiválasztásról ellenértékre való esetleges áttérés komoly nemzetközi jogi, erkölcsi, hitelességi és hatékonysági problémákat vet fel. Nemzetközi jogi oldalról megközelítve, és figyelembe véve a nukleáris fegyverek egyedi sajátosságait – történetesen, hogy időben és térben is nagy kiterjedésben fejtik ki pusztító hatásukat – a Nemzetközi Bíróság 1996-os tanácsadói véleményében kimondta, hogy a nukleáris fegyverekkel való fenyegetés, illetve eme fegyverek alkalmazása általánosságban ellentétes lenne a hadijog, különösen pedig a nemzetközi humanitárius jog elveivel és szabályaival. A tanácsadó vélemény ennek ellenére nem tudott egyértelműen állást foglalni abban a kérdésben, hogy a nukleáris fegyverekkel való fenyegetés, vagy eme fegyverek alkalmazása az önvédelem olyan szélsőséges körülményei között, amikor az állam léte kerül veszélybe vajon jogszerűnek minősül-e vagy sem.¹²⁸ Ebből kifolyólag az Egyesült Államok legutóbbi elnöki nukleáris iránymutatása szerint a célpontok kiválasztását igyekeznek úgy végezni, hogy az minél kisebb mértékben sértse a megkülönböztetés, illetve az arányosság elvét. Ezt úgy próbálják elérni, hogy szándékosan nem veszik célba a polgári lakosságot, illetve a polgári objektumokat, és ezzel párhuzamosan a katonai célpontok kiválasztásánál is igyekeznek csökkenteni a járulékos veszteségeket.¹²⁹

¹²⁷ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy adott esetben ne lehetne ehhez megfelelő fejlett hagyományos fegyverekkel elhárító csapást mérni az ellenség nukleáris erőire, viszont ennek hangoztatása önmagában nem feltétlenül jelentene olyan elrettentő erőt, mint a nukleáris csapások kilátásba helyezése. Keith B. Payne: *Nuclear Force Adaptability for Deterrence and Assurance: A Prudent Alternative to Minimum Deterrence*. National Institute for Public Policy. 2014. p. 37. <http://www.nipp.org/MD%20II%20for%20web.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

¹²⁸ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons - Advisory Opinion of 8 July 1996*. ICJ. p. 94. <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7497.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

¹²⁹ *Report on Nuclear Employment Strategy of the United States Specified in Section 491 of 10 U.S.C.* 2013. pp. 4-5. http://www.defense.gov/pubs/reporttoCongressonUSNuclearEmploymentStrategy_Section491.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

Mindezzel egyértelmű összefüggésben van, hogy többek szerint az amerikai vezetésnek az ellenerő célpontkiválasztással szemben nincs is más olyan alternatívája, amely összhangban állna az Egyesült Államok által vallott értékekkel, különösen az emberi jogokkal és a humanitárius joggal. Nehéz elképzelni olyan körülményt, amelyben az Egyesült Államok elnöke parancsot adna arra, hogy nukleáris csapást mérjenek az ellenség városaira, ami minden bizonnyal több millió polgári áldozatot követelne. Az ellenérték célpontkiválasztás kritikusai szerint ennek kilátásba helyezése nem csupán ellentétes a nemzetközi joggal és az Egyesült Államok által vallott értékekkel, hanem – ezekből fakadóan – valószínűleg alacsony hitelességgel is bír, vagyis kisebb az esélye, hogy az ellenséget egy ilyen fenyegetéssel el lehet rettenteni.¹³⁰

Egyes szakértők azonban rámutatnak arra, hogy némely számítás szerint tisztán katonai célpontokra mért nukleáris csapások is – köszönhetően annak, hogy közülük számos a sűrűn lakott területeken található – követelhetnek több millió fős áldozatot a polgári lakosságon belül, vagyis ez megközelítés sincs összhangban a humanitárius joggal és az amerikai értékekkel.¹³¹ Keir A. Lieber és Daryl G. Press ezzel ellentétben úgy vélekednek, hogy az Egyesült Államok kisebb hatóerejű nukleáris fegyverekkel képes lenne semlegesíteni a silókban tárolt kínai ICBM-eket, úgy hogy közben a járulékos veszteség nem haladja meg az ezer főt.¹³² Látható tehát, hogy a szakértők véleményei között óriási különbségek vannak. Az mindenesetre elmondható, hogy az erők elleni opciók esetén valószínűleg könnyebb olyan célpontokat választani, amelyek nukleáris csapás esetén kisebb járulékos veszteséget eredményeznek, azonban mindez azon múlik, hogy a nukleáris tervezés során az értékek vagy az érdekek élveznek-e prioritást.

Ráadásul az elrettentés kudarcát követően az értékek elleni csapásmérés nem is biztos, hogy hatékony módszernek minősülne, mivel az ellenség nukleáris ereje és vezetés-irányítási rendszere ezt követően is jórészt épségben maradhat, így – akár ismételten is – nukleáris

¹³⁰ Keir A. Lieber, Daryl G. Press: *The Nukes We Need - Preserving the American Deterrent*. Foreign Affairs, November/December 2009 p. 44.. http://www.dartmouth.edu/~dpress/docs/Lieber_Press_Nukes_wApp.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

¹³¹ Emellett arra is felhívták a figyelmet, hogy a minimális elrettentéssel nem feltétlenül csak a városok, hanem egy modern nemzetgazdaság működéséhez szükséges infrastruktúra támadása is összhangban van, amely megsemmisítéséhez kisebb hatóerejű nukleáris fegyverek is elegendőnek bizonyulnának, valamint mindez korán sem járna akkora járulékos veszteséggel, mint a városközpontok elleni csapások. Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, Ivan Oelrich: *From Counterforce to Minimal Deterrence. A New Nuclear Policy on the Path Toward Eliminating Nuclear Weapons*. Federation of American Scientists/The Natural Resources Defense Council, Washington, April 2009. pp. 30-31 <http://fas.org/pubs/docs/occasionalpaper7.pdf>. (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

¹³² Keir A. Lieber, Daryl G. Press: *The Nukes We Need - Preserving the American Deterrent*. Foreign Affairs, November/December 2009. p. 47. http://www.dartmouth.edu/~dpress/docs/Lieber_Press_Nukes_wApp.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

csapást mérhetnek az Egyesült Államokra és/vagy szövetségeseire. Itt fontos megemlíteni, hogy a minimális elrettentés támogatói sem gondolják azt, hogy az ellenség erőit nem érheti semmilyen támadás, de ők ezt jellemzően fejlett hagyományos fegyverek útján képzelik el. Keir A. Lieber és Daryl G. Press azonban rámutatnak arra, hogy ezek robbanóereje nem elegendő ahhoz, hogy nagy biztossággal megsemmisítsék a földalatti megerősített létesítményeket, és hatóerejük korlátozottságából fakadóan a nehezen követhető mobil ICBM-ek és ballisztikus rakétahordozó tengeralattjárók ellen sem kellően hatásosak.¹³³

3.2. Az amerikai nukleáris erők mérete és szerkezete

3.2.1. Az amerikai nukleáris erők mérete és szerkezete a minimális elrettentés szempontjából

A jelenlegi amerikai nukleáris arzenál

A 2010-es NPR szerint az amerikai nukleáris fegyverkészletet fel lehet osztani telepített és nem telepített nukleáris fegyverekre.¹³⁴ Hordozóeszközök terén az amerikai stratégiai nukleáris erők továbbra is a triádra támaszkodnak, és ennek szárazföldi komponensét a Minuteman III típusú ICBM-ek képezik, melyekből – 2014. januári adatok szerint – az Egyesült Államok 450 darabbal rendelkezik, összesen 450 telepített nukleáris robbanófejjel.¹³⁵ A tengeri komponens 14 Ohio-osztályú ballisztikus rakétahordozó tengeralattjáróból és 288, a fedélzetükről indítható Trident II D5 SLBM-ből áll, összesen 1152 telepített nukleáris robbanófejjel. Végül a 113 B-2 és B-52H típusú stratégiai bombázó és a hozzájuk rendelt 300 B-61-7/11-es, B-83-as bomba, illetve W-80-as nukleáris robbanófejjel szerelt légi indítású robotrepülőgép jelenti a stratégiai nukleáris erők légi komponensének telepített részét.¹³⁶

A stratégiai nukleáris fegyverek telepített részének mennyiségét az Új START-szerződés korlátozza, mely 2011 februárjában lépett hatályba, azonban az ebben engedélyezett 1550 telepített robbanófejet, 700 aktív hordozóeszközt (illetve 100 tartalék

¹³³ Keir A. Lieber, Daryl G. Press: *The New Era of Nuclear Weapons, Deterrence, and Conflict*. Strategic Studies Quarterly. Spring 2013. pp. 9-10. http://www.au.af.mil/au/ssq/digital/pdf/spring_13/lieber.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

¹³⁴ *Nuclear Posture Review Report*. April 2010. pp. 37-38. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

¹³⁵ 2014 nyarán befejezték a Minuteman III ICBM-ekre szerelt nukleáris robbanófejek egy-egy darabra történő csökkentését. *U.S. Eliminates Multi-Warheads on All Ground-Based Nuclear Missiles*. Nuclear Threat Initiative. June 19, 2014. <http://www.nti.org/gsn/article/us-pulls-multiple-warheads-all-nuclear-missiles/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 10.)

¹³⁶ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris: *US nuclear forces, 2014*. Bulletin of the Atomic Scientists. 2014. pp. 89-92. <http://bos.sagepub.com/content/70/1/85.full.pdf+html> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

hordozóeszközt) a részes feleknek csak 2018 februárjáig kell elérniük.¹³⁷ A két dátum közötti átmeneti időszakban ezért még hullámozhat a – korábbi szerződés alapján meghatározott határig – az új szerződés hatálya alá tartozó fegyverek száma. Ennek köszönhetően a Fegyverzetellenőrzési Hivatal (*Bureau of Arms Control*) októberi információi szerint az amerikai stratégiai nukleáris erők Új START-szerződés hatálya alá tartozó részét még 1642 telepített robbanófej és összesen 912 telepített, illetve nem telepített hordozóeszköz képezi.¹³⁸

Emellett azonban az amerikai nukleáris erőket nemcsak stratégiai, hanem taktikai/harcászati nukleáris fegyverek is alkotják, melyek számát eddig nagyrészt egyoldalú lépésekkel csökkentették, mint például az 1990-es évek elején az úgynevezett Elnöki Nukleáris Kezdeményezések (*Presidential Nuclear Initiatives*) révén.¹³⁹ Azonban ezeket követően is több alkalommal került sor eme fegyverkategóriához tartozó típusok felszámolására, legutóbb például a felszíni hajókról indítható nukleáris robbanófejjel szerelt Tomahawk robotrepülőgépek (TLAM-N) kerültek kivonásra majd szétszerelésre.¹⁴⁰ Emiatt a korábban a típusok igen változatos tárházát jelentő amerikai taktikai nukleáris fegyverek közül csupán a B-61-es (-3,-4,-7) bombák maradtak, melyeket jellemzően nukleáris műveletek végrehajtására is alkalmas vadászbombázók hordoznak. Az Egyesült Államok nukleáris stratégiájában a taktikai nukleáris fegyverek legfőbb szerepe – mivel könnyedén szövetségeseik támaszpontjaira telepíthetők – a kibővített elrettentés hitelességéhez való hozzájárulás. Az Egyesült Államok jelenleg nagyjából 150-200 telepített taktikai nukleáris fegyverrel rendelkezik, melyeket egyéb NATO-tagállamok (Belgium, Hollandia, Németország, Olaszország, Törökország) területén lévő légi támaszpontokon állomásoztatnak.¹⁴¹

¹³⁷ New START. U.S. Department of State. <http://www.state.gov/t/avc/newstart/index.htm> (letöltés dátuma: 2014. 11. 10.)

¹³⁸ New START Treaty Aggregate Numbers of Strategic Offensive Arms. Bureau of Arms Control, Verification and Compliance. October 1, 2014. <http://www.state.gov/documents/organization/232561.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 10.)

¹³⁹ Daryl Kimball, Tom Collina: *The Presidential Nuclear Initiatives (PNIs) on Tactical Nuclear Weapons at a Glance*. Arms Control Association. August 2012. <http://www.armscontrol.org/factsheets/pniglance> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁴⁰ Hans M. Kristensen: *US Navy Instruction Confirms Retirement of Nuclear Tomahawk Cruise Missile*. Federation of American Scientists. Mar. 18, 2013. <http://fas.org/blogs/security/2013/03/tomahawk/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁴¹ Robert S. Norris, Hans M. Kristensen: *US tactical nuclear weapons in Europe, 2011*. Bulletin of the Atomic Scientists. 2011. p. 64. <http://www.nonukes.nl/media/files/2010-12-bas-us-tactical-nukes-in-europe-2011.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Hordozóeszközök	Telepített hordozóeszközök száma	Telepített robbanófejek száma
ICBM (<i>Minuteman III</i>)	450	450 ¹⁴²
SLBM (<i>Trident II D-5</i>)	288	1152
stratégiai bombázók (<i>B-2</i> és <i>B-52</i>)	113/60 ¹⁴³	300
kettős képességű vadászbombázók (<i>F-16</i>)	nincs adat	~200
Összesen		~2120¹⁴⁴

2. Táblázat: Telepített amerikai nukleáris fegyverek. 2014. január¹⁴⁵

Ahogy viszont már korábban említésre került, a rendszerben lévő amerikai nukleáris erők jelentős részét teszik ki a nem telepített robbanófejek, sőt a számuk jelenleg eléri a nagyjából 2500 darabot, tehát az Egyesült Államok több nem telepített, mint telepített nukleáris robbanófejvel rendelkezik. Ezek fontossága a hidegháborút követően az Egyesült Államok és Oroszország közötti új leszerelési szerződések korlátozásai miatt nőtt meg. A Clinton-kormány alatt elfogadott 1994-es NPR még elsősorban azt hangsúlyozza, hogy azért van rájuk szükség ilyen nagy mennyiségben, mert a START II által engedélyezett telepített stratégiai robbanófejek számát jelentős geopolitikai változások esetén ki lehet velük bővíteni.¹⁴⁶ A legutóbbi NPR-ben ennél már szélesebb körű funkciókat rendelnek hozzájuk: logisztikai tartalék, technikai problémákkal szembeni biztosíték, de ezek mellett továbbra is megmaradt a geopolitikai változásokkal, mint például a biztonsági környezet romlásával szembeni tartalék.¹⁴⁷ Utóbbi szerepük minden bizonnyal ma sem elhanyagolható, hiszen felhasználásukkal szükség esetén három év leforgása alatt nagyjából 4000-re lehetne növelni a telepített amerikai robbanófejek számát.¹⁴⁸ Ráadásul a 150-200 telepített taktikai nukleáris fegyver mellett eme kategórián belül is rendelkezik az Egyesült Államok nagyjából 300 nem telepített fegyverrel. Ezeket saját területükön tárolják, de szükség esetén külföldre lehet őket telepíteni a kibővített elrettentés hitelessége, valamint a szövetségesek viszontbiztosítása

¹⁴² U.S. Eliminates Multi-Warheads on All Ground-Based Nuclear Missiles. Nuclear Threat Initiative. June 19, 2014. <http://www.nti.org/gsn/article/us-pulls-multiple-warheads-all-nuclear-missiles/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁴³ Az első szám a gyakorló és tesztgépeket, valamint a tartalékot is tartalmazza, míg a második csak a nukleáris vagy hagyományos műveletek végrehajtására rendelt bombázókat.

¹⁴⁴ Ez a mennyiség jelentősen különbözik az Új START-szerződés hatálya alá tartozó amerikai nukleáris erők tényleges számától, mivel magában foglalja a telepített taktikai nukleáris fegyvereket, valamint – a szerződéssel ellentétben – külön robbanófejként számolja a stratégiai bombázókhoz rendelt bombákat is.

¹⁴⁵ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris: *US nuclear forces, 2014*. Bulletin of the Atomic Scientists. 2014. p. 64. <http://bos.sagepub.com/content/70/1/85.full.pdf+html> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁴⁶ Nuclear Posture Review. [extract from the 1995 Annual Defense Report]. http://fas.org/nuke/guide/usa/doctrine/dod/95_npr.htm (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁴⁷ Nuclear Posture Review Report. April 2010. p. 38. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

¹⁴⁸ Anna Péczeli: *Hedging and Strategic Stability*. Federation of American Scientists. 2014. <http://fas.org/pir-pubs/hedging-strategic-stability/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

érdekében.¹⁴⁹ A nemzetközi jogi eszközökkel szabályozatlan nem telepített nukleáris robbanófejek kérdése tehát egyrészt rámutat az aktív amerikai nukleáris arzenál valódi méreteire, másrészt a START-szerződések által létrehozott körülmények ingatagságára.

Az Egyesült Államok tehát összesen nagyjából 4600 telepített és nem telepített nukleáris fegyverrel rendelkezik, viszont ezen felül még megközelítőleg 2700 olyan robbanófej van a birtokukban, amelyeket már kivontak a rendszerből és jelenleg szétszerelésre várnak. Ez összességében azt jelenti, hogy az Egyesült Államoknak körülbelül 7300 nukleáris fegyvere van, és – habár nem tagadva, hogy a leszerelés terén komoly eredményeket tudnak felmutatni –, az amerikai nukleáris erők méretük szerint még mindig csak az oroszral mérhetők össze. A két ország által külön-külön birtokolt nukleáris fegyverek száma még mindig a sokszorosa annak, ami felett a többi atomhatalom rendelkezik.

A világ nukleáris fegyverkészleteinek státusza (2014)	
Országok	Robbanófejek összmennyisége (db)
Oroszország	8000
Egyesült Államok	7315
Franciaország	300
Kína	250
Egyesült Királyság	225
Pakisztán	100-120
India	90-110
Izrael	80
Észak-Korea	<10

3. Táblázat: A világ nukleáris fegyverkészleteinek státusza (2014).¹⁵⁰

Habár a minimális elrettentés kapcsán az Egyesült Államok számára szükséges nukleárisfegyverek száma terén sincs konszenzus a szakértők között, de az megállapítható, hogy jellemzően százas nagyságrendben gondolkodnak, és a javaslatok ritkán haladják meg az 500 robbanófejet.¹⁵¹ Ebből kiindulva, akárhonnán is nézzük, az Egyesült Államok rendelkezésére álló összes nukleáris fegyver, a rendszerben lévő fegyverek, vagy külön-külön

¹⁴⁹ Hans M. Kristensen, Robert S. Norris: *US nuclear forces, 2014*. Bulletin of the Atomic Scientists. 2014. p. 64. <http://bos.sagepub.com/content/70/1/85.full.pdf+html> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁵⁰ *Status of World Nuclear Forces*. Federation of American Scientists. 2014. <http://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁵¹ A teljesség igénye nélkül például James Wood Forsyth, B. Chance Saltzman és Gary Schaub szerint 311, míg Hans M. Kristensen, Robert S. Norris és Ivan Oelrich szerint nagyjából 500 nukleáris fegyver elegendő lenne az Egyesült Államok számára.

James Wood Forsyth, B. Chance Saltzman, Gary Schaub: *Minimum Deterrence and its Critics*. Strategic Studies Quarterly. Winter 2010. pp. 4-6. <http://www.au.af.mil/au/ssq/2010/winter/forsythsaltzmanschub.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.); Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, Ivan Oelrich: *From Counterforce to Minimal Deterrence. A New Nuclear Policy on the Path Toward Eliminating Nuclear Weapons*. Federation of American Scientists/The Natural Resources Defense Council, Washington, April 2009. <http://fas.org/pubs/docs/occasionalpaper7.pdf> pp. 43-44.(letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

a telepített és nem telepített fegyverek oldaláról, az amerikai nukleáris arzenál egyelőre meg sem közelíti a minimális elrettentés számbeli feltételeit.

A jövőbeni amerikai nukleáris arzenál körvonalai

Az tehát egyértelmű, hogy az amerikai nukleáris arzenál egyelőre távol áll a minimális elrettentés jellemzőitől, de érdemes megvizsgálni azt is, hogy az Obama-kormány által hozott döntések az amerikai nukleáris erők számára milyen jövőképet festenek le. Különösen azért fontos ezzel foglalkozni, mert Barack Obama 2009-es prágai, majd 2013-as berlini beszédében is határozottan elkötelezte magát a nukleáris fegyverek csökkentése mellett, és egy ilyen folyamat mindenképpen hosszadalmasnak ígérkezik, ezért rövidtávon bizonyos előjelei igen, de kézzelfogható eredményei már kevésbé jelennek meg.

Már a 2010-es NPR-ben is az amerikai nukleáris politika egyik legfontosabb célkitűzéseként jelenik meg a „*a stratégiai elrettentés és stabilitás fenntartása a nukleáris erők csökkentése mellett*”.¹⁵² A dokumentum központjában ekkor még elsősorban az Új START-szerződés állt, amely – mint arról már esett szó – 2011 februárjában lépett hatályba, és 1550 telepített stratégiai nukleáris robbanófejben, valamint 700 telepítetett, összesen pedig 800 hordozóeszközben maximalizálta a részes felek szerződés hatálya alá tartozó nukleáris erejét. Itt azonban mindenképpen érdemes kitérni arra, hogy a szerződés keretszámait még a George W. Bush elnök által 2008-ban elfogadott elnöki nukleáris iránymutatás rendelkezéseinek megfelelően határozták meg, ezért az új szerződésben Barack Obama elnök elképzelései csak igen korlátozott mértékben jelenhettek meg.¹⁵³

Az Új START-szerződés hatályba lépését követően a 2012-es védelmi stratégiai iránymutatás már azt hangoztatta, miszerint „*elképzelhető, hogy elrettentésünk céljai elérhetők egy kisebb nukleáris erő révén is*”,¹⁵⁴ amivel az Obama-kormány viszonylag korán ismét azt jelezte, hogy nyitott a nukleáris fegyverek csökkentésének újabb fordulójára. Ehhez azonban szükség volt arra, hogy hivatalos formában is meghatározzák, pontosan mit értenek „*kisebb nukleáris erő*” alatt, vagyis az akkoriban még hatályos 2008-ban elfogadott elnöki iránymutatást le kellett cserélni. Egyes korábbi információk szerint Barack Obama elnök eredetileg úgy vélte, hogy az Egyesült Államoknak csupán néhány száz nukleáris fegyverre

¹⁵² Nuclear Posture Review Report. April 2010. p. III. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

¹⁵³ Tom Z. Collina: *Pentagon to Revise Nuclear Guidance*. Arms Control Association. 2011. http://www.armscontrol.org/act/2011_06/NuclearGuidance (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁵⁴ *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*. January 2012. p. 5. http://www.defense.gov/news/defense_strategic_guidance.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

lenne szüksége.¹⁵⁵ Ráadásul az előkészítés során egy intézményközi felülvizsgálati csoport 300-400, 700-800, illetve 1000-1100 telepített stratégiai nukleáris fegyvert magában foglaló alternatívákat dolgozott ki és vizsgált meg.¹⁵⁶ Az első lehetőség – habár csak a telepített nukleáris erőkre vonatkozik – megvalósulása egy nagyon határozott elmozdulást jelentett volna a minimális elrettentés irányába, de a Fehér Házban és a Pentagonban végül a legkevésbé drasztikus keretszámok mellett döntöttek.

Ennél fogva a 2013-ban elfogadott új elnöki nukleáris iránymutatás szerint az Egyesült Államok fenn tud tartani egy erős és hiteles elrettentést, és ezen keresztül képes szavatolni mind saját, mind pedig szövetségesei és partnerei biztonságát az Új START-szerződés által maximálisan engedélyezett telepített stratégiai nukleáris fegyverek egyharmados csökkentése mellett is.¹⁵⁷ Ez egész pontosan 982 fegyvert jelentene, de a korábban említett számoknak megfelelően inkább 1000-1100 telepített stratégiai nukleáris fegyvert emlegetnek, mint egy új amerikai-orosz leszerelési szerződésben szereplő lehetséges számokat.¹⁵⁸ Habár ez mindenképpen előrelépésként értékelhető, még mindig távol áll nemcsak a minimális elrettentés mennyiségi jellemzőitől, de Obama elnök kezdeti elképzeléseitől is. Másrészt a dokumentumban a csökkentést csupán lehetőségként határozzák meg, és az arzenál méretét továbbra is az orosz és kínai nukleáris képességekkel szoros összefüggésben kívánják kialakítani. Nem utolsó sorban pedig a leszerelés kapcsán még mindig külön kezelik a telepített és nem telepített nukleáris fegyvereket.¹⁵⁹

Az arzenál telepített részét képező taktikai nukleáris fegyverekről a 2013-as elnöki iránymutatás megerősíti, hogy *"összhangban a NATO 2012-es Elrettentési és Védelmi Felülvizsgálatával, az előretolt nukleáris erőket továbbra is fenn kell tartani Európában"* mindaddig, amíg a NATO erről másként nem dönt.¹⁶⁰ Eme fegyverek és funkciójuk jelentősége esetleges kivonásuk ellenére is valószínűleg megmarad, hiszen már a 2010-es

¹⁵⁵ Julian Borger: *Barack Obama ready to slash US nuclear arsenal*. The Guardian. 20 September 2009. <http://www.theguardian.com/world/2009/sep/20/barack-obama-us-nuclear-weapons> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁵⁶ Anna Péczeli: *Deeper Reductions in US-Russian Strategic Nuclear Arsenals*. 2013. p. 139. http://www.academia.edu/8056371/2013_-_ENG_-_P%C3%A9czeli_-_Panorama_of_Global_Security_Environment_-_Deeper_Reductions_in_US-Russian_Strategic_Nuclear_Arsenals (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁵⁷ *Report on Nuclear Employment Strategy of the United States Specified in Section 491 of 10 U.S.C.* 2013. p. 6. http://www.defense.gov/pubs/reporttoCongressonUSNuclearEmploymentStrategy_Section491.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁵⁸ *U.S. Eyes Further Nuclear Arms Reductions*. Nuclear Threat Initiative. Feb. 8, 2013. <http://www.nti.org/gsn/article/us-eyes-further-nuclear-arms-reductions/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁵⁹ *Report on Nuclear Employment Strategy of the United States Specified in Section 491 of 10 U.S.C.* 2013. p. 6. http://www.defense.gov/pubs/reporttoCongressonUSNuclearEmploymentStrategy_Section491.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁶⁰ *Ibid.* p. 6.

NPR is úgy fogalmaz, hogy „*az Egyesült Államok megőrzi a nukleáris fegyverek vadászbombázók és stratégiai bombázók révén történő előretolt telepítésének képességét.*”¹⁶¹ Az Egyesült Államok eme törekvését alátámasztja a B-61-es bombák üzemidejének meghosszabbítását és új képességekkel való felruházását is magában foglaló modernizációja, amely 400-500 bombát érint, és a több mint 10 milliárd dollárt elérő összegével jelenleg az egyik legköltségesebb amerikai nukleáris fegyverprogram.¹⁶² Végeredményben tehát erősen lehet számolni azzal a lehetőséggel, hogy az Egyesült Államok megtartja ezen fegyvereit, ami a minimális elrettentés szempontjából negatívan is értékelhető, mert egyes szerzők szerint a kibővített elrettentéshez nincs szükség előretolt nukleáris fegyverekre, így ezek megléte feleslegesen járul hozzá az amerikai arzenál méretéhez is.¹⁶³

A nem telepített nukleáris robbanófejekkel kapcsolatban a 2010-es NPR már arról írt, hogy *"a nem telepített készlet jelenleg több robbanófejet tartalmaz, mint amire a fent említett célokhoz (szerző: technikai hibák és geopolitikai változásokra való reagálás) szükséges lenne",* amely elsősorban a Nemzeti Nukleáris Biztonsági Hatóság korlátozott kapacitásaiból fakad.¹⁶⁴ A 2013-as elnöki nukleáris iránymutatás megerősíti az NPR megállapításait, és habár kimondja, hogy *"az Egyesült Államok belekezdett egy jelentősen modernebb infrastruktúra kiépítésébe",* amely lehetővé teszi a nem telepített robbanófejek mennyiségének csökkentését, azt is elismeri, hogy *"egy ilyen infrastruktúra még egy, vagy több évtizedig nem lesz elérhető."*¹⁶⁵ A szóban forgó robbanófejek számának csökkentése ezzel párhuzamosan a Washington által tervezett 3+2 robbanófej modernizációs program révén is megvalósulhat, hiszen ennek keretében három olyan interoperábilis robbanófej is kifejlesztésre kerül, amely mindegyike felszerelhetővé válna az amerikai ICBM-ekre és SLBM-ekre, vagyis összességében kevesebb nem telepített nukleáris robbanófej is elegendő lenne. A program megvalósulása viszont egyelőre még kérdéses, és ha mégis sikerülne tető

¹⁶¹ Nuclear Posture Review Report. April 2010. p. 34. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

¹⁶² Hans M. Kristensen: *B61-12: First Pictures Show New Military Capability*. Federation of American Scientists. Feb. 28, 2014. <http://fas.org/blogs/security/2014/02/b61-12pictures/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁶³ Adam Mount, Hans M. Kristensen: *Why NATO should eliminate its tactical nukes, despite Russian belligerence*. 2014. <http://thebulletin.org/why-nato-should-eliminate-its-tactical-nukes-despite-russian-belligerence7415> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.); Tom Sauer: *Conceptualizing and Operationalizing Minimum and Maximum Deterrence*. British International Studies Association (BISA), Manchester. 2011. pp. 4-5. http://bisa.ac.uk/index.php?option=com_bisa&task=download_paper&no_html=1&passed_paper_id=177 (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁶⁴ Nuclear Posture Review Report. April 2010. p. 38. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

¹⁶⁵ *Report on Nuclear Employment Strategy of the United States Specified in Section 491 of 10 U.S.C.* 2013. p. 7. http://www.defense.gov/pubs/reporttoCongressonUSNuclearEmploymentStrategy_Section491.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

alá hozni, nagyon hosszú folyamatnak ígérkezik, aminek köszönhetően a nem telepített nukleáris robbanófejek száma jelentős mértékben csak a 2030-as évek közepétől kezdhet el csökkenni.¹⁶⁶ Mindezekből következően jól látszik, hogy hiába folynak több-kevesebb sikerrel a telepített stratégiai nukleáris erők csökkentéséről a tárgyalások és születnek szerződések, miközben a nem telepített nukleáris robbanófejek felhalmozásának gyakorlata tovább folyik és ebben belátható időn belül nem is várható változás.

Végezetül érdemes kitérni arra is, hogy az Egyesült Államok jelenleg tervezett nukleáris modernizációs programjai nemcsak az eddig említettekre terjed ki, hanem gyakorlatilag az egész amerikai nukleáris erőt lefedik.¹⁶⁷ Ennek kapcsán felfigyelhetünk annak abszurditására, hogy a megszorítások időszakában a nukleáris fegyverprogramok érdekében egyre magasabb összegeket kénytelen átcsoportosítani az Obama-kormányzat, amely politikájának egyébként egyik legfontosabb eleme a nukleáris leszerelés.¹⁶⁸ Az Egyesült Államoknak eszerint a következő tíz év során a nukleáris fegyverek fenntartására és modernizálására összesen 355 milliárd dollárt, míg egyes becslések szerint az elkövetkezendő harminc év során egybillió dollárt kell költenie.¹⁶⁹ Az egész amerikai nukleáris arzenálra kiterjedő költséges és hosszú évtizedekre kihatással lévő fejlesztések azt jelzik, hogy az amerikai vezetés egyelőre nem túl elhivatott nukleáris arzenálja drasztikus csökkentése mellett.

3.2.2. Az amerikai nukleáris erők csökkentésével kapcsolatban felmerülő akadályok és ellenérvek

Az amerikai nukleáris erők csökkentése előtt álló akadályok

Az Egyesült Államoknak azonban nemcsak egy minimális elrettentés feltételeinek megfelelő nukleáris erő megteremtésében nézne nagy nehézségek elé, hanem még a telepített stratégiai

¹⁶⁶ Anna Péczeli: *Hedging and Strategic Stability*. Federation of American Scientists. 2014. <http://fas.org/pir-pubs/hedging-strategic-stability/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁶⁷ Hordozóeszközök (Védelmi Minisztérium): Minuteman III modernizáció; új ICBM esetleges kifejlesztése; B-2 modernizáció; B-52H modernizáció; új nagy hatótávolságú bombázó kifejlesztése; új nagy hatótávolságú légi indítású robotrepülőgép esetleges kifejlesztése; új ballisztikus rakétahordozó tengeralattjáró kifejlesztése; Trident II D5 SLBM-ek modernizációja és üzemidejük meghosszabbítása

Robbanófejek (Energiaügyi Minisztérium - Nemzeti Nukleáris Biztonsági Hatóság): W76 üzemidő meghosszabbítása; B-61 üzemidő meghosszabbítása és modernizálás; W-78 üzemidő meghosszabbítása; W-88 üzemidő meghosszabbítása; 3+2 nukleáris robbanófej program. Tom Z. Collina: *U.S. Nuclear Modernization Programs*. Arms Control Association. January 2014. <http://www.armscontrol.org/factsheets/USNuclearModernization#chart> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁶⁸ Amy F. Woolf: *Nuclear Modernization in an Age of Austerity*. Arms Control Association. 2014. http://www.armscontrol.org/act/2013_03/Nuclear-Modernization-in-an-Age-of-Austerity (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁶⁹ *Country Profiles: United States - Nuclear*. August, 2014. <http://www.nti.org/country-profiles/united-states/nuclear/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

nukleáris fegyverek 1000-1100 darabra történő csökkentése esetében is. Ennek legfőbb oka pedig az, hogy egyrészt a Szenátusban a republikánusok nem támogatják a nukleáris fegyverek további csökkentését. Másrészt az új számok elérését az Obama-kormány a stratégiai stabilitás elve mentén továbbra is Oroszország bevonásával, vagyis elsősorban egy új kétoldalú szerződés révén képzei el, viszont Oroszország erre vonatkozó hajlandósága egyelőre erősen kétséges.

Az Obama-kormány ambiciózus nukleáris politikájának már korábban is jelentős gátat jelentett a Szenátus, amit jól jelez, hogy az Új START-szerződés ratifikálását is komoly politikai csatározások előzték meg, és a folyamat végül nagyrészt azért zárult eredményesen, mert az Obama-kormány cserében ígéretet tett arra, hogy az amerikai nukleáris erők komoly modernizáción fognak átesni.¹⁷⁰ Nem meglepő tehát, hogy mivel már az előző szerződéssel szemben is voltak fenntartásaik, a telepített stratégiai nukleáris fegyverek további csökkentéséről gyakorlatilag hallani sem akarnak. Az Obama-kormány nukleáris politikáját ellenző amerikai politikusok jellemzően azt hangoztatják, hogy egy kisebb amerikai nukleáris erő már nem feltétlenül jelentene megfelelő elrettentést olyan lator államokkal szemben, mint Észak-Korea és Irán.¹⁷¹ Péczeli Anna szerint a problémára megoldást jelenthetne az, ha az amerikai kormánynak sikerülne a Szenátus beleegyezését nem igénylő módon csökkenteni a nukleáris fegyverek számát. Az amerikai elnöknek felhatalmazása van arra, hogy nemzetközi szerződés nélkül is, akár még Oroszország lépéseitől függetlenül is, egyoldalú módon csökkentse a nukleáris fegyverek mennyiségét. Erre szintén jó példát jelentenek a korábban már említett Elnöki Nukleáris Kezdeményezések. Ennek viszont az a veszélye, hogy a Szenátus bosszúból minden bizonnyal akadályozná az Obama-kormány számára szintén fontosnak számító olyan ügyekben történő előrelépést, amelyek viszont mindenképpen igényelnék a Szenátus bevonását, mint például az Átfogó Atomcsend Egyezmény ratifikálása.¹⁷²

A másik fő akadályt szemügyre véve Pavel Podvig rámutat arra, hogy az Egyesült Államok és Oroszország nukleáris fegyvereinek további csökkentése előtt álló legnagyobb

¹⁷⁰ Anna Péczeli: *Negotiated cuts: A new nuclear weapons treaty is not the only option*. Bulletin of the Atomic Scientists. 27 January 2014. <http://thebulletin.org/negotiated-cuts-new-nuclear-weapons-treaty-not-only-option> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁷¹ U.S. *Seen Ruling Out "No First Use" Nuke Policy*. Nuclear Threat Initiative. March 1, 2010. <http://www.nti.org/gsn/article/us-seen-ruling-out-no-first-use-uke-policy/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁷² Anna Péczeli: *Deeper Reductions in US-Russian Strategic Nuclear Arsenals*. 2013. p. 139. http://www.academia.edu/8056371/2013_-_ENG_-_P%C3%A9czeli_-_Panorama_of_Global_Security_Environment_-_Deeper_Reductions_in_US-Russian_Strategic_Nuclear_Arsenals (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

akadály a stratégiai paritáshoz való szinte már rögeszmés ragaszkodás.¹⁷³ A 2013-as elnöki nukleáris iránymutatás úgy fogalmaz, hogy „a két ország közötti számbeli paritás fenntartásának szüksége már nem bír olyan kényszerítő erővel, mint a hidegháború alatt” ennek ellenére viszont „a nukleáris képességek közötti nagy egyenlőtlenségek mind a két oldalon, valamint az Egyesült Államok szövetségesei és partnerei esetében is aggodalomra adhatnak okot”. Ebből kifolyólag „továbbra is nagy hangsúlyt helyezünk annak fontosságára, hogy Oroszország csatlakozzon hozzánk a nukleáris fegyverek kisebb mennyisége felé vezető úton”. Ezt követően pedig kitérnek arra, hogy az Egyesült Államok továbbra is elkötelezett Oroszország és Kína vonatkozásában is a stratégiai stabilitás fenntartásában.¹⁷⁴

Az Egyesült Államok és Oroszország között azonban még abban sincs egyetértés, hogy pontosan milyen területeket kellene szabályozni egy új leszerelési egyezményben. Az Egyesült Államok inkább szűkebb értelemben, csak a nukleáris fegyverekre koncentrálna,¹⁷⁵ de már nem feltétlenül csupán a stratégiai, hanem a taktikai nukleáris fegyverekre is, ugyanis Oroszország ezek terén fölényben van.¹⁷⁶ Oroszország viszont a 2010-es katonai stratégiájában már nem is csupán a stratégiai stabilitásról beszél, hanem arról, hogy „a stratégiai rakétavédelmi rendszerek kifejlesztése és telepítése, valamint az űrfegyverkezés és a nem nukleáris robbanófejjel felszerelt precíziós stratégiai fegyverrendszerek aláássák a globális stabilitást és átlépik a nukleáris fegyverek és rakéták területén korábban megteremtett összefüggéseket.”¹⁷⁷ Emellett Oroszország geopolitikai adottságaiból fakadóan nemcsak az Egyesült Államokat, hanem Franciaországot, az Egyesült Királyságot és Kínát is bevonná a következő leszerelési tárgyalásokba. Előbbi két ország ugyanis tagja a NATO-nak, és az orosz katonai stratégia a fő külső katonai veszélyforrások között nyíltan az első helyen szerepelteti a védelmi szervezetet,¹⁷⁸ utóbbi pedig hosszú távon Oroszország stratégiai riválisa

¹⁷³ Pavel Podvig: *The myth of strategic stability*. The Bulletin Online. October 31, 2012. http://russianforces.org/podvig/2012/10/the_myth_of_strategic_stability.shtml (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁷⁴ *Report on Nuclear Employment Strategy of the United States Specified in Section 491 of 10 U.S.C.* 2013. p. 6. http://www.defense.gov/pubs/reporttoCongressonUSNuclearEmploymentStrategy_Section491.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁷⁵ Ezzel kapcsolatban a 2010-es NPR úgy fogalmaz, hogy „miközben a nukleáris terrorizmus és a nukleáris fegyverek proliferációjának egyre sürgetőbb fenyegetésével vagyunk kénytelenek szembenézni, az Egyesült Államoknak továbbra is ügyelnie kell a közte és a jelenlegi atomhatalmak - különösen Oroszország és Kína - közötti stratégiai stabilitás biztosítására.” *Nuclear Posture Review Report*. April 2010. p. 4. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

¹⁷⁶ Andre de Nesnera: *Next US-Russia Arms Talks Could Involve Short-Range Nuclear Weapons*. Voice of America. July 02, 2013. <http://www.voanews.com/content/next-us-russia-arms-talks-could-involve-shortrange-nuclear-weapons/1693761.html> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁷⁷ *The Military Doctrine of the Russian Federation approved by Russian Federation presidential edict on 5 February 2010*. Carnegie Endowment. p. 4. http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁷⁸ *Ibid.* p. 3.

lehet. A szóban forgó államok azonban egyelőre nem hajlandók részt venni az erre irányuló tárgyalásokon,¹⁷⁹ valamint az Egyesült Államok sem szívesen venné egy kalap alá a nukleáris és a korábban említett nem nukleáris fegyverrendszereket, tehát Oroszországnak nehezen teljesíthető feltételei vannak. A helyzeten az időközben Ukrajnában kirobbant polgárháború fejleményei – összes nemzetközi vonatkozásával együtt – minden bizonnyal csak tovább rontottak.

Mindent összevetve az Obama-kormány nagy eséllyel csak abban az esetben tudná csökkenteni nukleáris fegyverei számát, ha a Szenátust és Oroszországot egyaránt megkerülve egyoldalú lépéseken keresztül tenné ezt meg, vállalva ezzel a Szenátus esetleges "ellentámadásait" és annak veszélyét, hogy a szerződés hiánya miatt nem lesz beleszólása Oroszország nukleáris erejének méretére és szerkezetére. Ebből kifolyólag erősen kétséges, hogy Barack Obama elnök vajon hajlandó lenne-e elszenvedni két oldalról is ekkora veszteségeket, cserében azért, hogy csökkenthesse pár száz darabbal a telepített amerikai stratégiai nukleáris fegyverek mennyiségét.

Ellenérvek egy kisméretű amerikai nukleáris erő létrehozásával szemben

A deklarációkon túl a nukleáris képességeknek is szoros – ha nem szorosabb – kapcsolata van az elrettentés hitelességével, ezért nem meglepő, hogy a minimális elrettentés által javasolt kis nukleáris erők körül elég heves viták alakulnak ki. Ebből kifolyólag kitérünk – habár a teljesség igénye nélkül – arra is, hogy a szakirodalomban milyen ellenérveket lehet találni a minimális elrettentésnek megfelelő amerikai nukleáris arzenál kialakításával kapcsolatban. Ezek ismerete nemcsak azért fontos, mert rámutatnak az elmélet megkérdőjelezhető állításaira, hanem azért is, mert a kis nukleáris arzenálokat bármilyen okból kifolyólag ellenző érdekcsoportok ellenérveivel nyújtanak segítséget, vagyis formálják a politikai diskurzust.

Az Obama-kormány nukleáris politikájának és egyben a minimális elrettentés koncepciójának talán egyik legismertebb képviselője Keith B. Payne, aki kutatói munkássága mellett a Bush-kormány hivatali időszaka alatt 2002 és 2003 júniusa között a védelmi miniszter-helyettesi posztot is betöltötte, valamint nagy hatással volt a Bush-kormány nukleáris stratégiájára.¹⁸⁰ Payne úgy véli, hogy a nukleáris elrettentés esetében, annak természetéből fakadóan soha nem zárható ki a kudarc, és ezzel együtt azt sem lehet egész pontosan meghatározni, hogy mennyi nukleáris fegyver tudná teljes hatékonysággal

¹⁷⁹ Rachel Oswald: Russia Insists on Multilateral Nuclear Arms Control Talks. Nuclear Threat Initiative. May 28, 2013. <http://www.nti.org/gsn/article/russia-insists-next-round-nuke-cuts-be-multilateral/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁸⁰ Keith Payne. Institute for Policy Studies, Right Web. March 03, 2012. http://rightweb.irc-online.org/profile/Payne_Keith (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

biztosítani az Egyesült Államok számára az elrettentést. Ennek ellenére azt hangsúlyozza, hogy amennyiben a nukleáris erők megfelelnek az általa lefektetett követelményeknek, akkor az elrettentés kudarcának esélye jelentősen csökkenhet. Payne szerint a nukleáris stratégiának és erőknek képesnek kell lenniük alkalmazkodni a folyamatosan változó stratégiai környezethez. A jelenlegi körülményekről elmondható, hogy a hidegháború időszakához képest jelentős bizonytalanságok jellemzik, hiszen az Egyesült Államoknak már több és egyre különbözőbb potenciális ellenséggel kell szembenéznie, melyek kulturális adottságaikból fakadóan nem feltétlenül úgy gondolkodnak és hozzák meg döntéseiket, mint ahogy azt az Egyesült Államokban sokan elvárnák. Ezzel összefüggésben Payne úgy érvel, hogy kisméretű arzenálok a nagy emberveszteségeket nem toleráló államokkal szemben hatásosak lehetnek, de túl nagy optimizmust jelent azt feltételezni, hogy mindenki más is így gondolkodik.¹⁸¹

Az ilyen bizonytalan stratégiai környezet miatt a nukleáris erővel szemben támasztott legfontosabb követelmény a rugalmasság kell, hogy legyen. Habár Payne közvetlenül nem mondja ki, hogy az Egyesült Államoknak nagy nukleáris arzenálra van szüksége, de azt egyértelműen kijelenti, hogy a rugalmasság követelményeinek egy kis arzenál minden bizonnyal nem tudna megfelelni. Ezt pedig tovább erősíti az a tény, hogy az amerikai nukleáris erők méretére nemcsak az elrettentés, hanem a szövetségesek viszontbiztosításának követelményei is hatással vannak. A szövetségesek és partnerek egy része még jelentős szerepet tulajdonít egy nagyméretű amerikai nukleáris arzenál fenntartásának.¹⁸² Ez alapján tehát a hiteles elrettentéshez szükséges nukleáris erők minimális méretét nem lehet megállapítani, mert ez a stratégiai környezet és a fenyegetések változásával gyorsan változhat, és ami tegnap még megfelelőnek bizonyult, holnap már lehet, hogy nem lesz az. Ebből fakadóan Payne elméleti rendszerének hívei úgy tartják, hogy az amerikai elrettentésnek és ezzel együtt a nukleáris erőknek nem minimálisnak, hanem dinamikusnak kell lenniük.¹⁸³

Keir A. Lieber és Daryl G. Press szerint habár a békeidőben történő elrettentés valóban nem tűnik nehezen kivitelezhetőnek, és ezt akár egy kisebb arzenál is képes biztosítani, az amerikai nukleáris erők méretét és szerkezetét nemcsak ennek figyelembevételével kell meghatározni. Az Egyesült Államokat ugyanis világszintű érdekei és kiterjedt szövetségi rendszere adott esetben belekényszerítheti egy olyan háborúba, amelyet

¹⁸¹ Keith B. Payne: *Maintaining Flexible and Resilient Capabilities for Nuclear Deterrence*. Strategic Studies Quarterly. p. 23. <http://www.au.af.mil/au/ssq/2011/summer/payne.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁸² Keith B. Payne: *How Much is Enough? A Goal-Driven Approach to Defining Key Principles for Measuring the Adequacy of U.S. Strategic Forces*. National Institute for Public Policy. pp. 12-14. <http://www.au.af.mil/au/ssq/2011/summer/payne.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁸³ Rebecca Heinrichs, Baker Spring: *Deterrence and Nuclear Targeting in the 21st Century*. The Heritage Foundation. November 30, 2012. p. 2. <http://www.heritage.org/research/reports/2012/11/deterrence-and-nuclear-targeting-in-the-21st-century> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

nukleáris fegyverrel rendelkező állammal kell vívnia. Ebben az esetben már a háborún belüli elrettentés kapja a főszerepet, vagyis az ellenség attól való eltántorítása, hogy nukleáris fegyvereit alkalmazza az Egyesült Államokkal és/vagy szövetségeseivel szemben. Az Egyesült Államok potenciális ellenségei ugyanis joggal tarthatnak attól, hogy hagyományos erők szintjén folyó háborúban alulmaradnának, és a vezetők tarthatnak annak lehetőségétől, hogy egy vesztes háború után felelősségre vonják őket. Emellett a nukleáris fegyverrel rendelkező államok közötti modern háborúk természetükből fakadóan könnyen eszkalálódhatnak, hiszen a fő célpontok közé nagyrészt éppen azok az objektumok tartoznak – például a vezetés-irányítási rendszer elemei, radarállomások – amelyek a nukleáris csapásmérési képesség szempontjából is nélkülözhetetlenek bizonyulnak. Ebből kifolyólag az Egyesült Államokkal szemben álló állam abban az esetben is azt feltételezheti, hogy biztonságának végső garanciáját akarják semlegesíteni, ha valójában az amerikai műveletek mögött meghúzódó szándékok nem erre irányulnak. Az ellenség tehát ilyen kilátástalan helyzetben saját túlélésének szavatolását a tűzszünet nukleáris fegyverek alkalmazásával történő kierőszakolásában láthatja, amit a szerzők *kényszerítő nukleáris eszkalációnak* neveznek.¹⁸⁴

Ennek megelőzése érdekében az Egyesült Államoknak törekednie kell arra, hogy eme forgatókönyvekhez illeszkedő elrettentési formát és nukleáris arzenált tartson fenn. Habár a szerzők általánosságban nem ellenzik a nukleáris leszerelést, de egyértelművé teszik, hogy egy amerikai minimális elrettentés – vagyis kis arzenál és ellenérték képesség – nem lenne elég hiteles, ugyanis könnyen elképzelhető, hogy az ellenség blöffnek tartaná a városai elleni amerikai nukleáris csapások lehetőségét. Emellett az elrettentés esetleges kudarcát követően nem is lenne elég hatékony, hiszen egy ilyen korlátozott képességű nukleáris arzenállal nem feltétlenül lehetne semlegesíteni még egy kisebb atomhatalom nukleáris erejét sem, megakadályozva ezzel annak újbóli alkalmazását.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Keir A. Lieber, Daryl G. Press: *Coercive Nuclear Campaigns in the 21st Century - Understanding Adversary Incentives and Options for Nuclear Escalation*. PASCC. March 2013. pp. 31-41. <https://www.hsdl.org/?view&did=734062> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

¹⁸⁵ Keir A. Lieber, Daryl G. Press: *The Nukes We Need - Preserving the American Deterrent*. Foreign Affairs. 2009. p. 51. http://www.dartmouth.edu/~dpress/docs/Lieber_Press_Nukes_wApp.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

3.3. Az amerikai nukleáris erők készsége

3.3.1. Az amerikai nukleáris erők készségi szintjének elemzése a minimális elrettentés szempontjából

A stratégiai nukleáris erők egy részének magas készségi szinten tartását a hidegháború alatt az Egyesült Államok és a Szovjetunió egy váratlan nukleáris támadástól való kölcsönös félelme tette szükségessé. Erre vonatkozó aggodalmuk a két általuk vezetett blokk feszült viszonya, illetve a II. világháborús tapasztalataik fényében – hiszen mindkettejük váratlan támadás elszenvedését követően vált hadviselő füllé – érthetők is bizonyultak.¹⁸⁶ Annak ellenére viszont, hogy a hidegháború vége óta eltelt már több mint két évtized, valamint a 2013-as elnöki iránymutatás is elismeri, hogy *"jelentősen csökkent egy váratlan lefegyverző első csapás valószínűsége"*,¹⁸⁷ az amerikai (és orosz) telepített stratégiai nukleáris erők döntő hányada még mindig magas készségben van.

A Szovjetunió (később Oroszország) és az Egyesült Államok közötti viszony enyhülése folytán az 1990-es évek elején az egyoldalú és informális Elnöki Nukleáris Kezdeményezések jelen kérdés tekintetében is reménykedésre adtak okot, ugyanis 1991-ben George H. W. Bush akkori amerikai elnök bejelentette, hogy a stratégiai bombázók a továbbiakban már nem lesznek készségben. Ennek ellenére a helyzeten ezzel sem sikerült jelentős mértékben javítani, mert a készség szempontjából veszélyesebbnek bizonyuló telepített ICBM-ek és SLBM-ek vonatkozásában nem történt változtatás,¹⁸⁸ és innentől gyakorlatilag megkezdődik az a mai napig tartó politikai huzavona, amely eme fegyverek készségének szükségessége körül folyik.

A telepített amerikai ICBM-ek és SLBM-ek egy részének magas készsége a Clinton-kormány alatt is fennmaradt, amit az akkor még kormányzói poszton lévő George W. Bush ki is használt az elnökválasztási kampánya során. Bush erősen kritizálta a Clinton-kormány nukleáris politikáját, amely szerinte a hidegháborús mentalitásban ragadt, és ígéretet tett arra, hogy elnökké választása esetén annyi nukleáris fegyvert von ki a magas készség

¹⁸⁶ Andrew Brown, Jeffrey Lewis: *Reframing the Nuclear De-alerting Debate: Towards Maximizing Presidential Decision Time*. Nuclear Threat Initiative, Dec. 11, 2013. <http://www.nti.org/analysis/articles/reframing-nuclear-de-alerting-debate-towards-maximizing-presidential-decision-time/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

¹⁸⁷ *Report on Nuclear Employment Strategy of the United States Specified in Section 491 of 10 U.S.C.* 2013. p. 5. http://www.defense.gov/pubs/reporttoCongressonUSNuclearEmploymentStrategy_Section491.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

¹⁸⁸ Susan J. Koch: *The Presidential Nuclear Initiatives of 1991-1992*. Center for the Study of Weapons of Mass Destruction. National Defense University. p. 25. http://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/casestudies/CSWMD_CaseStudy-5.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

alól, „amennyit csak lehetséges.”¹⁸⁹ A 2002-es Moszkvai szerződés értelmében a magas készütségi szintű hordozóeszközökről leválasztott – de legrosszabb esetben pár órán belül azokra újból felszerelhető – nukleáris robbanófejek, valamint 2005 és 2009 között majdnem az összes Minuteman III ICBM egy robbanófejjel történő felszerelése, és a ballisztikus rakétahordozó tengeralattjárók által átlagosan hat helyett négy SLBM hordozására való áttérés valóban csökkentette a magas készütségekben lévő nukleáris robbanófejek számát.¹⁹⁰ Mindez azonban nem jelentett különösebb előrelépést, mert a nukleáris leszerelésnek már korábban is természetes velejárója volt a magas készütségekű nukleáris robbanófejek mennyiségének csökkenése, és magától a gyakorlattól a Bush-kormány sem távolodott el, tehát a telepített stratégiai erők jelentős része továbbra is ugyanúgy magas készütségekben maradt, mint korábban.

Emiatt Barack Obama – akkor még – szenátor 2007-ben a nukleáris politikán belül részben szintén azzal kampányolt és egyben kritizálta Bush elnök lépéseit, hogy elnökké választása esetén *"együttműködjön Oroszországgal, hogy az amerikai és orosz ballisztikus rakétákat"* vonják ki az általa egy érzékeny elsütőbillentyűhöz (*hair-trigger*)¹⁹¹ hasonlított készütség alól, amelyen a Bush-kormányzat sem változtatott.¹⁹²

Az Obama-kormány alatt elfogadott 2010-es NPR-ben ennek ellenére ismét úgy határoztak, hogy *"az Egyesült Államok stratégiai erőinek jelenlegi készütségi szintjét...továbbra is fenn kell tartani."* Emellett ugyan megerősítésre került, hogy a stratégiai bombázók nincsenek készütségekben, megjegyzik, hogy *"majdnem az összes ICBM készütségekben van és az SLBM-ek jelentős része minden pillanatban a tengereken található"*,¹⁹³ vagyis összességében nem történt elmozdulás. Ennek ellenére ebben a dokumentumban is elismerték annak szükségességét, hogy minél kisebb eséllyel történjen műszaki hibából, rossz helyzetértékelésből fakadó, vagy felhatalmazás nélküli indítás. Ezek valószínűségét azonban nem a készütségi szint csökkentésével, hanem a nukleáris vezetés-

¹⁸⁹ THE 2000 CAMPAIGN; Excerpts From Bush's Remarks on National Security and Arms Policy. The New York Times. May 24, 2000. <http://www.nytimes.com/2000/05/24/us/2000-campaign-excerpts-bush-s-remarks-national-security-arms-policy.html> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

¹⁹⁰ Hans M. Kristensen, Matthew McKinzie: *Reducing Alert Rates of Nuclear Weapons*. UNIDIR, New York and Geneva. 2012. pp. 12-15. <http://www.unidir.org/files/publications/pdfs/reducing-alert-rates-of-nuclear-weapons-400.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

¹⁹¹ Így nevezik az amerikai és az orosz telepített stratégiai erők egy részére jellemző magas készütségi szintet azok, akik ellenzik ezt a gyakorlatot, utalva annak veszélyességére, hiszen egy érzékeny elsütőbillentyű akaratlanul is elmozdulhat, előidézve ezzel a fegyver elsütését.

¹⁹² Barack Obama - Remarks in Chicago: "A New Beginning". October 2, 2007. <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=77015> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

¹⁹³ Nuclear Posture Review Report. April 2010. p. X. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

irányítási rendszer modernizálásával és már korábban is alkalmazott biztonsági intézkedésekkel akarják biztosítani.

A rakéták műszaki hibából történő és a felhatalmazás nélküli indításával szemben megerősítésre került a Bill Clinton korábbi amerikai elnök és Borisz Jelcin volt orosz elnök közötti 1994-es megállapodás, amely szerint az Egyesült Államok és Oroszország telepített stratégiai nukleáris rakétái számára alapesetben lakatlan óceáni területek vannak megadva célpontként, így véletlenszerű indításnál nem történne katasztrófa.¹⁹⁴ Ez műszaki hiba esetén minden bizonnyal hasznosnak bizonyulhat, azonban komoly kérdések merülnek fel azzal kapcsolatban, hogy felhatalmazás nélküli indítás esetén vajon mekkora nehézséget okozna átállítani a rakétákat a potenciális ellenség célpontjaira.¹⁹⁵

A téves riasztásokból és rossz helyzetértékelésekből fakadó indítások valószínűségét pedig a nukleáris vezetés-irányítási rendszer fejlesztésével próbálnák tovább csökkenteni, amelyeknek köszönhetően – az észlelés, adatfeldolgozás és -továbbítás felgyorsulása, illetve pontossága révén – több idő juthat az elnök számára a minél helyesebb döntés meghozatalához.¹⁹⁶ A magas készültségi szint természetéből fakadóan azonban ez még így sem jelenthet többet néhány további percnél. Ez annak köszönhető, hogy – egy hipotetikus forgatókönyv esetén – az Egyesült Államok területét az első orosz ICBM az indítástól számított 30 percen belül eléri, és a „támadás alatt való indítás” elvének megfelelően az amerikai válaszcsapásnak még a rakéta célba jutása előtt meg kell indulnia.¹⁹⁷ Mohammed el-Baradei, a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség volt igazgatója szerint „érzékeny elsütőbillentyű” készültségnek lehet nevezni azt, amikor az elnök számára maximum 15-30 perc áll rendelkezésre a nukleáris támadás valódiságáról történő meggyőződéshez, és az esetleges nukleáris válaszcsapásról való döntéshez.¹⁹⁸ Ennek értelmében amerikai nukleáris erők még a szóban forgó fejlesztések megvalósulása esetében sem közelednének említésre méltó mértékben a minimális elrettentés készültséggel kapcsolatos követelményeihez. Reménykedésre ad azonban okot az, hogy a 2013-as elnöki nukleáris iránymutatás arra

¹⁹⁴ White House Statement on Mutual Detargeting. Federation of American Scientists. Jan 14, 1994. <http://fas.org/nuke/control/detarget/news/940114-331576.htm> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

¹⁹⁵ Bruce G. Blair: *A Rebuttal of the U.S. Statement on the Alert Status of U.S. Nuclear Forces*. World Security Institute. October 13, 2007. <http://lcn.org/disarmament/opstatus-blair.htm> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

¹⁹⁶ Nuclear Posture Review Report. April 2010. pp. 25-26. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

¹⁹⁷ Steven Starr: *Launch-Ready Nuclear Weapons: A Threat to All Nations and Peoples*. Nuclear Age Peace Foundation. 2011. pp. 1-2. https://www.wagingpeace.org/wp-content/uploads/2012/11/2011_06_24_starr.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

¹⁹⁸ Mohamed ElBaradei: *Global Security: The Need for a New Beginning*. IAEA. <http://www.iaea.org/newscenter/statements/global-security-need-new-beginning> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

utasítja a Védelmi Minisztériumot, „vizsgáljon meg további lehetőségeket arra vonatkozóan, hogy miként lehetne csökkenteni a támadás alatt való indítás szerepét az amerikai tervezésben.” Eközben viszont azt is kiemelik, hogy ennek ellenére megőriznék az ehhez szükséges képességet, amely gyakorlatilag a magas készségű stratégiai nukleáris rakéták fenntartását jelenti.¹⁹⁹

Mindezek következtében az amerikai nukleáris erők készsége terén az Obama-kormány eddigi intézkedései révén sem történt komolyabb változás. Egyes becslések szerint ma nagyjából 800 amerikai nukleáris robbanófej lehet magas készségű ICBM-eken és SLBM-eken, melyek akár 5 és 15 perc alatt is indíthatók.²⁰⁰ A telepített taktikai nukleáris fegyverek készségéről azonban a legfrissebb hivatalos amerikai dokumentumuk sem tesz említést. Arról azonban tudunk, hogy a NATO 1995-ben és 2002-ben is csökkentette az Európában állomásoztatott amerikai nukleáris fegyverek készségi szintjét, és ezeknek köszönhetően egy 2009-es NATO-tanulmány szerint a nukleáris műveletek végrehajtására is alkalmas vadászbombázók készsége már hónapokban mérhető.²⁰¹

Összegzésként tehát kijelenthető, hogy az amerikai nukleáris erők légi komponense (stratégiai és taktikai egyaránt) a készségi szint szempontjából megfelel a minimális elrettentés követelményeinek, de az ICBM-ek és SLBM-ek jelentős részének magas készsége miatt ezt az amerikai nukleáris erőkről általában már korántsem mondhatjuk el.

3.3.2. Akadályok és ellenérvek az alacsony készségi szinttel kapcsolatban

Ahogy az első fejezetben már szó esett, a magas készségi szint ellenzői azt hangsúlyozzák, hogy ez az elrettentés túlbiztosításának minősül, és jóval több veszélyes mellékhatással jár együtt, mint amennyivel hozzájárulhat a második csapásmérő képességhez, valamint ezen keresztül az elrettentés hitelességéhez. A másik oldal képviselői azonban éppen ellenkezőleg úgy vélik, hogy a gyakran hangoztatott, magas készségből fakadó veszélyek (mint a műszaki hibák, téves riasztások, rossz helyzetértékelések miatti, vagy felhatalmazás nélküli indítások) a különböző biztonsági intézkedések miatt annyira valószínűtlenek

¹⁹⁹ Report on Nuclear Employment Strategy of the United States Specified in Section 491 of 10 U.S.C. 2013. p. 5. http://www.defense.gov/pubs/reporttoCongressonUSNuclearEmploymentStrategy_Section491.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

²⁰⁰ Hans M. Kristensen: *Falling Short of Prague: Obama's Nuclear Weapons Employment Policy*. Arms Control Today. http://www.armscontrol.org/act/2013_09/Falling-Short-of-Prague-Obamas-Nuclear-Weapons-Employment-Policy (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

²⁰¹ NATO's Nuclear Forces in the New Security Environment. NATO. 2009. p. 4. http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_topics/20091022_Nuclear_Forces_in_the_New_Security_Environment-eng.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

bizonyulnak, hogy emiatt a készség csökkentésén keresztül nem éri meg korlátozni az amerikai nukleáris erők képességeit.²⁰²

Az egyik legfőbb akadály az, hogy az Egyesült Államokban még mindig nem tudtak teljesen szakítani azzal az megközelítéssel, miszerint a kilátásba helyezett amerikai válaszcsoport abban az esetben bír kellő hatékonysággal és ezzel párhuzamosan elrettentő erővel, ha fegyverrendszerek és a vezetés-irányítási rendszer azt még teljes épségében tudják végrehajtani. Alacsony készségi szint mellett tehát az amerikaiak részben még mindig tarthatnak attól, hogy a potenciális ellenség ebben az esetben nukleáris erejük jelentős részének megsemmisítése mellett arra is gondolhat, hogy semlegesíteni tudná az amerikai nukleáris vezetés-irányítási rendszer kulcsfontosságú elemeit (beleértve a legfőbb politikai és katonai vezetést is) még mielőtt az Egyesült Államok válaszcsoportát mérne rájuk.²⁰³

Az egyik legfőbb akadály ebben az esetben szintén az, hogy Barack Obama amerikai elnök ezen a területen is Oroszországgal együtt képzelte el a telepített stratégiai nukleáris fegyverek készségének csökkentését. Oroszország azonban nem mutat érdeklődést a készségi szintek csökkentése iránt, sőt, ehelyett ICBM-jei és ballisztikus rakétahordozó tengeralattjárói készségének növelésén dolgozik.²⁰⁴ Oroszország minden bizonnyal ebben az esetben is az Egyesült Államok jelenlegi és fejlesztés alatt álló nem-nukleáris stratégiai fegyverek terén tapasztalható Oroszországgal szembeni fölénye miatt nem hajlandó tárgyalóasztalhoz ülni, ugyanis tarthat attól, hogy a szóban forgó fegyverekkel az Egyesült Államok képes lenne semlegesíteni egy alacsony készségi szinten lévő orosz nukleáris erőt.²⁰⁵

A károk minimalizálásának igényére utal az is, hogy a 2010-es NPR szerint az ICBM-ek készségének csökkentését akkor tartanák elképzelhetőnek, ha sikerül kifejleszteni és rendszerbe állítani a jelenlegi Minuteman III rakéták magasabb túlélőképességgel bíró

²⁰² *Top U.S. General Spurs Obama Pledge to Reduce Nuclear Alert Posture*. Nuclear Threat Initiative. Feb. 27, 2009.

<http://www.nti.org/gsn/article/top-us-general-spurs-obama-pledge-to-reduce-nuclear-alert-posture/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 13.)

²⁰³ Andrew Brown, Jeffrey Lewis: *Reframing the Nuclear De-alerting Debate: Toward Maximizing Presidential Decision Time*. Nuclear Threat Initiative. Dec. 11, 2013. <http://www.nti.org/analysis/articles/reframing-nuclear-de-alerting-debate-towards-maximizing-presidential-decision-time/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 13.)

²⁰⁴ Hans M. Kristensen, Matthew McKinzie: *De-alerting nuclear forces*. Bulletin of the Atomic Scientists. 2013. <http://thebulletin.org/de-alerting-nuclear-forces> (letöltés dátuma: 2014. 11. 13.)

²⁰⁵ Eugene Miasnikov: *Strategic Conventional Weapons and Stability*. Presentation at the Workshop on Strategic Stability and Arms Control, Carnegie-Tsinghua Center for Global Policy, Beijing, China, April 23-24, 2012 <http://www.armscontrol.ru/pubs/en/em042312.html> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

utódját.²⁰⁶ Ebben az esetben a Minuteman III ICBM-ekkel ugyanis az a legfőbb gond, hogy rakétasilókba telepítik őket, és ezért a potenciális ellenségnek nem okoz nehézséget a felderítésük, vagyis egy komoly ellenerő képességgel rendelkező atomhatalommal szemben kis esélyük van egy esetleges támadás átvészelésére. A szóban forgó új mobil ICBM jövőjével kapcsolatban azonban még sok a kérdőjel, és ha végül mégis döntés születik kifejlesztéséről és rendszerbe állításáról, ennek megvalósulása még évtizedeket vehet igénybe.²⁰⁷ Emellett a 2010-es NPR nem tesz említést arról, hogy a ballisztikus rakétahordozó tengeralattjárók és SLBM-jeik készülségi szintjét milyen esetben lehetne csökkenteni.

A nukleáris erők alacsony készülségi szinten tartása válságok alatt megnövelheti az instabilitást azáltal, hogy egy készülségi szint-növelő versenyt indíthat be a szembenálló atomhatalmak között. Az emögött meghúzódó magyarázat szerint ugyanis a magát gyengébbnek érző fél a készülségi szint növelésével megpróbálhatná elrettenteni ellenfelét a számára kedvezőtlen további lépésektől. Ennek hatására azonban az erősebb fél is rákényszerülhet saját nukleáris erői készülségének növelésére, hiszen nem lehet biztos ellenfele valódi szándékaiban. Ilyen körülmények esetén a két atomhatalom között kölcsönösen kialakulhat az első csapástól való félelem, ezért megnő a nukleáris fegyverek alkalmazásának veszélye. A nukleáris fegyverek alacsony készülségének ellenzői tehát úgy vélik, hogy a válságok stabilitása szempontjából kedvezőbb, ha a nemzetközi kapcsolatok békés és feszült pillanataiban egyaránt folyamatosan magas készülségben tartják a nukleáris erők egy részét.²⁰⁸ Ennek a lehetséges forgatókönyvnek volt talán az egyik legjelentősebb hatása a magas készülségű amerikai nukleáris erők további fenntartására, hiszen a 2010-es NPR szerint azért nem csökkentették a készülségi szinteket, mert *"eme lépés csökkentheti a válság stabilitását azáltal, hogy az ellenfelet támadásra kényszerítheti, még mielőtt a magas készülségi szint visszaállítása befejeződne."*²⁰⁹

²⁰⁶ Nuclear Posture Review Report. April 2010. p. 27. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 13.)

²⁰⁷ Amy F. Woolf: U.S. Strategic Nuclear Forces: Background, Developments, and Issues. Congressional Research Service. September 5, 2014. p. 17. <http://fas.org/sgp/crs/nuke/RL33640.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 13.)

²⁰⁸ Hans M. Kristensen, Matthew McKinzie: Reducing Alert Rates of Nuclear Weapons. UNIDIR. 2012. p. 17. <http://www.unidir.org/files/publications/pdfs/reducing-alert-rates-of-nuclear-weapons-400.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 13.)

²⁰⁹ Nuclear Posture Review Report. April 2010. p. 26. <http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 13.)

4. Összegzés

A nukleáris fegyverek által jelentett veszélyek teljes megszüntetését a nukleáris fegyverektől mentes világ megteremtése révén lehetne elérni, azonban ez több okból kifolyólag is nehezen megvalósítható célnak minősül. Ráadásul annak figyelembevételével, hogy a nukleáris fegyverek évtizedek óta stabilizáló szerepet töltenek be az atomhatalmak közötti kapcsolatokban, könnyen lehet, hogy a nukleáris fegyverek teljes hiánya a nemzetközi béke és biztonság szempontjából negatív hatással járna együtt. A nukleáris fegyverrel rendelkező államok jelentős része amellet, hogy elismeri a leszerelés fontosságát, nukleáris elrettentő erejéről mindaddig nem mondana le, amíg más államok is rendelkeznek ilyen képességekkel. Habár a minimális elrettentés koncepciója a nukleáris fegyverekkel kapcsolatos veszélyeket teljes mértékben nem tudja semlegesíteni, a leszerelésre és a nukleáris elrettentésre vonatkozó igény párhuzamos megjelenésének első ránézésre nehezen összeegyeztethető ellentétét azonban képes kibékíteni.

A minimális elrettentés koncepciója már a hidegháború kezdeti időszakában kialakult, de akkoriban még nagyrészt a nukleáris erők méretének kérdéseivel foglalkozott. Habár az elméletnek még ma is ez a legfontosabb eleme, időközben a nukleáris erők más jellemzőivel, mint például a készütségi szinttel, és a nukleáris fegyverek szükséges mennyiségét jelentős mértékben meghatározó szerepek, valamint a műveleti alkalmazás körüli kérdésekkel is kiegészült. A nukleáris erők elrettentésen belüli szerepével kapcsolatban elmondható, hogy – habár a szakirodalom jelentős része ezzel nem foglalkozik – a minimális elrettentés elvével már önmagában a kibővített elrettentés is nehezen egyeztethető össze. Emellett a szerepek és műveleti alkalmazás terén fontos elemei egy minimális elrettentési stratégiának a teljes körű negatív biztonsági garanciák, a nukleáris első csapás lehetőségéről való lemondás, valamint az ellenerőről ellenérték célpontkiválasztásra történő áttérés. A nukleáris erők mérete terén a minimális elrettentés elméletének egyik legfontosabb felismerése, hogy a bizonytalansági tényező miatt a második csapásmérő képesség meghatározása viszonylag tág határok között mozoghat, ezért egy aránylag kisméretű, maximum néhány száz nukleáris fegyverből álló, megfelelően diverzifikált és hatékony vezetés-irányítási rendszerrel ellátott arzenál is képes biztosítani a hiteles elrettentést. Emellett az elmélet szerint a magas készütségű nukleáris fegyverekre az előbb említett második csapásmérő képesség megléte esetén valójában nincs szükség, ezért fenntartásuk az elrettentés olyan túlbiztosítását jelenti, amely ráadásul negatív mellékhatásként magában rejti a rakéták műszaki hibából, téves riasztásból, rossz helyzetértékelésekből fakadó és felhatalmazás nélküli indításának veszélyét is.

Az Obama-kormány által a nukleáris politika terén kitűzött célok a minimális elrettentés támogatói körében reménykedésre, ellenzői körében pedig komoly aggodalmakra adtak okot. Az amerikai nukleáris stratégia alapvető dokumentumai kidolgozásának folyamata az utóbbi évek során lezajlott, azonban – sokak várakozásai ellenére – nem történt említésre méltó előrelépés a minimális elrettentés felé. A nukleáris erők szerepe terén elmondhatjuk, hogy a kibővített elrettentés továbbra is az Egyesült Államok stratégiájának egyik alapvető jellemzője marad, ami már önmagában megnehezíti a minimális elrettentés elérését. Ennek változtatásáról azonban nem is esett szó az Obama-kormány terveiben, tehát a minimális elrettentés támogatói számára nem ez okozta a legnagyobb érvágást.

Habár a – még mindig korlátozottnak minősülő – negatív biztonsági garanciák kihirdetése révén az Egyesült Államok ma már az államok szűkebb körével szemben helyezi kilátásba nukleáris fegyverei alkalmazását, ezek meghatározásánál gyakorlatilag ugyanazt a logikát követték, mint eddig. Ezzel nem az amerikai elrettentés természete vált enyhébbé, hanem az Egyesült Államok potenciális ellenségei kapcsán történt változás, az elrettentést pedig végül ehhez igazították. Ezt bizonyítja az is, hogy a nukleáris fegyverek révén elrettenteni kívánt lépések köre gyakorlatilag nem változott semmit, hiszen azon államokkal szemben, amelyekre nem érvényesek a negatív biztonsági garanciák, az Egyesült Államok továbbra sem zárja ki a hagyományos, vegyi és biológiai fegyverekkel végrehajtott támadások esetében történő nukleáris csapás lehetőségét. Többek szerint ugyanis a vegyi és biológiai fegyverekkel rendelkező államokat, eme fegyverek alkalmazásától hatékonyan el lehet rettenteni nukleáris erők révén, amely az Egyesült Államok számára különösen fontos, hiszen már nem tart rendszerben sem vegyi, sem pedig biológiai fegyvereket. Emellett atomhatalmakkal szemben sem érdemes lemondani az első csapás lehetőségéről, mert elfordulhat, hogy ezt a lépést az Egyesült Államok szövetségesei iránti elkötelezettségének elhalványulásaként értékelnék a szövetségesek és a potenciális ellenségek egyaránt. A műveleti alkalmazás terén pedig ismételten megerősítésre került az Egyesült Államok által már hosszú idők óta folytatott gyakorlat, miszerint csak az ellenerő stratégia elveinek megfelelő célpontokat választanak ki. Az ellenerő célpontkiválasztás fenntartásának szükségességét pedig nemzetközi jogi, morális, hitelességi és hatékonysági érvekkel próbálják alátámasztani, ugyanis az Egyesült Államok nukleáris fegyvereivel a retorika szerint nem hajlandó szándékosan városközpontokat célba venni. Ennek köszönhetően viszont jelentősen nehezebbé válik egy kisméretű nukleáris arzenál kiépítése, mivel ez az ellenerő stratégiával nem lenne összeegyeztethető.

Az Egyesült Államok nukleáris erejének méretével kapcsolatban elmondható, hogy az még abban az esetben sem közelíti meg a minimális elrettentés követelményeit, ha csupán a megközelítőleg 2100 darab telepített stratégiai és taktikai nukleáris fegyverét vesszük figyelembe. Nem telepített fegyvereivel együtt nagyjából 4700, míg szétszerelésre váró robbanófejeivel együtt összesen 7300 nukleáris fegyver felett rendelkezik. Ennek következtében az amerikai nukleáris erő mennyiségi értelemben csak az oroszhoz hasonlítható, míg a többi atomhatalom nagyságrendekkel kevesebb nukleáris fegyverrel bír. A minimális elrettentés elveivel a nem telepített robbanófejek ilyen nagy mennyisége is nehezen egyeztethető össze, hiszen ezeknek köszönhetően az Egyesült Államok viszonylag rövid idő alatt képes a duplájára növelni a telepített robbanófejek számát. Emellett Washington nukleáris arzenáljában továbbra is fontos szerepet játszanak a taktikai nukleáris fegyverek, amelyek a nukleáris erők előretolt képességének biztosításáért felelnek, és ez a gyakorlat egyes szakértők szerint ellentétes a minimális elrettentéssel.

Barack Obama elnök az információk szerint elégségesnek tartott volna egy néhány száz nukleáris fegyverből álló amerikai arzenált is, amely létrejötte egy nagyon erős elmozdulást jelentett volna a minimális elrettentés irányába. A 2013-as elnöki nukleáris iránymutatás azonban nagyjából 1000 telepített stratégiai nukleáris fegyver fenntartását tartja szükségesnek, viszont a telepített és nem telepített robbanófejek kérdését továbbra is külön kezelik, és utóbbiak mennyiségének jelentős csökkentése az infrastruktúra hiányosságai, valamint a robbanófejek jellemzői miatt még hosszú ideig nem várható. Az új elnöki nukleáris iránymutatás által meghatározott célszámok sem garantálják azt, hogy az Egyesült Államok belátható időn belül az Új START-szerződésben engedélyezett mennyiségek alá csökkentené telepített stratégiai fegyvereinek számát. Ennek megvalósulását ugyanis egyelőre erőteljesen megnehezíti, hogy Oroszország nem, vagy csak gyakorlatilag kivitelezhetetlen feltételek mellett hajlandó ismét belekezdeni az újabb leszerelési tárgyalásokba, és minden bizonnyal az Egyesült Államok Szenátusa sem támogatná az amerikai nukleáris arzenál további csökkentését. Mindezek mellett a jelenleg folyó és tervbe vett amerikai nukleáris modernizációs programok egyrészt ellentétesek a Barack Obama elnök által korábban tett ígérekkel, másrészt jellemzően szintén nincsenek összhangban a minimális elrettentéssel.

A minimális elrettentésnek megfelelő amerikai nukleáris erő létrehozásával szemben a szakirodalomban fellelhető ellenérvek egy része azt hangsúlyozza, hogy az Egyesült Államoknak nukleáris elrettentése terén a jelenlegi bizonytalan és folyamatosan változó stratégiai környezethez kell alkalmazkodnia. A hidegháborús időszakkal ellentétben az Egyesült Államoknak ma már a potenciális – és gyakran tömegpusztító fegyverekkel is

rendelkező – ellenségeknek egyre különbözőbb típusaival és lépéseivel szemben kell kialakítania nukleáris erejét. Eme körülményekhez való alkalmazkodás legfontosabb feltétele a nukleáris erők rugalmassága kell, hogy legyen, ami viszont az érvelés szerint nem lehetséges egy kisméretű arzenál esetében. A nukleáris erők méretét pedig tovább növelheti az is, hogy nem csupán az elrettentés, hanem – az Egyesült Államok kiterjedt szövetségi hálózatából fakadóan – a viszontbiztosítás követelményeinek is meg kell felelnie. Ezzel szoros összefüggésben más szerzők arra hívják fel a figyelmet, hogy az Egyesült Államok a jövőben szövetségeseivel szembeni védelmi kötelezettségeiből fakadóan szembe kerülhet más, nukleáris fegyverrel szintén rendelkező államokkal. Ezek a potenciális ellenfelek az Egyesült Államok hagyományos erők terén tapasztalható fölényt kényszerítő nukleáris eszkalációval próbálhatják ellensúlyozni, amely lépés elrettentése érdekében az Egyesült Államoknak egy viszonylag nagyméretű, ellenerő képességen alapuló nukleáris erővel kell bírnia.

Az amerikai nukleáris erők készségi szintjének csökkentése terén Barack Obama elnök szintén nem tudta teljesíteni a korábban tett ígéreteit, hiszen a 2010-es NPR szerint a korábbi gyakorlatnak megfelelő magas készségi szintet az ICBM-ek és SLBM-ek egy részénél továbbra is változatlanul fenntartják. A dokumentum ugyan kitér arra, hogy a stratégiai bombázók nincsenek állandó készségben, és egyéb forrásokból tudni lehet azt is, hogy a telepített taktikai nukleáris fegyverek készsége immár hónapokban mérhető, mindez már az Obama-kormány hivatali időszaka előtt is így volt. Habár a magas készségi szintből fakadó veszélyeket az NPR szerint megpróbálják egyéb eszközökkel – mint például a nukleáris vezetés-irányítási rendszer modernizálásával, és az óceáni területekre való célzás fenntartásával – kezelni, ezek összességében csak nagyon kis mértékben képesek csökkenteni a rossz helyzetértékelésből eredő és a felhatalmazás nélküli indítás esélyét. A legfontosabb előrelépést valószínűleg a támadás alatti indítás elvétől való elszakadás jelentené, és habár a 2013-as elnöki nukleáris iránymutatás tett némi utalást arra vonatkozóan, hogy csökkentenék ennek szerepét a nukleáris tervezésben, azt is hangsúlyozták, hogy az ehhez szükséges képességet, vagyis a magas készségű nukleáris fegyvereket továbbra is fenntartják. Ez részben annak köszönhető, hogy még nem tudtak szakítani azzal a megközelítéssel, miszerint az amerikai válaszcsoport abban az esetben lehet kellően hatékony, ha a fegyverrendszerek és a vezetés-irányítási rendszer még teljes épségében tudja azt végrehajtani. Emellett minden bizonnyal attól is tartanak, hogy alacsony készségű nukleáris erők mellett válság esetén készségi szint-növelő versenybe keveredhetnek, amely megnöveli a nukleáris fegyverek alkalmazásának valószínűségét.

Végezetül tehát elmondhatjuk, hogy Barack Obama elnök nukleáris politika megváltoztatásával kapcsolatos ambiciózus célkitűzéseit a minimális elrettentés támogatói közül is többen reménykedve fogadták. Ennek ellenére az ígéretek egy része nem, vagy csak korlátozott mértékben valósult meg, és az is megállapítható, hogy az amerikai elrettentés jelenlegi formájában még mindig nagyon távol áll a minimális elrettentés legfőbb jellemzőitől. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy az amerikai politikai, katonai és szakértői közösség végletekig megosztott az elvont gondolkodást és szubjektivitást egyébként is nagymértékben toleráló elrettentéstudományi kérdések kapcsán. Ennek ellenére a legfőbb akadályok közül minden bizonnyal az egyik legfontosabb az, hogy az Egyesült Államok gyakorlatilag még mindig szuperhatalomnak számít, és globális vezetői pozíciójával, valamint kiterjedt szövetségi rendszerével egyelőre nehezen férne össze egy minimális elrettentési stratégia. A másik probléma, hogy a nukleáris politika számos kérdésében történő változtatásokat még mindig más államok, elsősorban Oroszország, és kisebb mértékben Kína lépéseitől teszik függővé. Oroszország azonban nukleáris ereje kapcsán egyre kevésbé hajlandó a kompromisszumokra, mert az Egyesült Államok hagyományos erői terén fokozódó fölényének ellensúlyát látja benne. Természetesen mindez nem azt jelenti, hogy a jövőben nem alakulhat ki egy amerikai minimális elrettentési stratégia, de ezt minden bizonnyal egy, az amerikai kül- és biztonságpolitikában történő jelentős változás fogja megelőzni, hiszen – utalva Carl von Clausewitz munkásságára –, az elrettentés a háborúhoz hasonlóan nem más, mint a politika folytatása más eszközökkel.

Felhasznált források

1. Elsődleges források

Stratégiai dokumentumok

Deterrence and Defence Posture Review. May 2012.
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87597.htm (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

French White Paper on Defence and National Security 2013.
<http://www.defense.gouv.fr/english/content/download/206186/2393586/file/White%20paper%20on%20defense%20%202013.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

National Security Strategy. May 2010.
http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf
(letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

Nuclear Posture Review Report [Excerpts]. 8 January 2002.
<http://web.stanford.edu/class/polisci211z/2.6/NPR2001leaked.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Nuclear Posture Review Report. April 2010.
<http://www.defense.gov/npr/docs/2010%20nuclear%20posture%20review%20report.pdf>
(letöltés dátuma: 2010. 10. 17.)

Nuclear Posture Review. [extract from the 1995 Annual Defense Report].
http://fas.org/nuke/guide/usa/doctrine/dod/95_npr.htm (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Report on Nuclear Employment Strategy of the United States Specified in Section 491 of 10 U.S.C. 2013.
http://www.defense.gov/pubs/reporttoCongressonUSNuclearEmploymentStrategy_Section491.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

Strategic Concept For the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation - Active Engagement, Modern Defence. 2010.
<http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense. January 2012.
http://www.defense.gov/news/defense_strategic_guidance.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

The Military Doctrine of the Russian Federation" approved by Russian Federation presidential edict on 5 February 2010. Carnegie Endowment Foundation, 2010.
http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Nemzetközi jogi dokumentumok

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons - Advisory Opinion of 8 July 1996. ICJ. <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7497.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

Protocol to the Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms. 1992. <http://www.state.gov/documents/organization/27389.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 11.)

Resolution adopted by the General Assembly. 63/41. Decreasing the operational readiness of nuclear weapons systems. 12 January 2009. [https://gafc-vote.un.org/UNODA/vote.nsf/91a5e1195dc97a630525656f005b8adf/14f0f8012d08221a85257538004d7815/\\$FILE/A%20RES%2063%2041.pdf](https://gafc-vote.un.org/UNODA/vote.nsf/91a5e1195dc97a630525656f005b8adf/14f0f8012d08221a85257538004d7815/$FILE/A%20RES%2063%2041.pdf) (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Text of the Treaty. 1968. <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPTtext.shtml> (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

Nyilatkozatok, beszédek, levelek

2000 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Final Document. New York, 2000. <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/pdf/finaldocs/2000%20-%20NY%20-%20NPT%20Review%20Conference%20-%20Final%20Document%20Parts%20I%20and%20II.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

Cabinet Committee on Security Reviews Progress in Operationalizing India's Nuclear Doctrine. Press Information Bureau, Government of India, 2003. <http://pib.nic.in/archieve/lreleng/lyr2003/rjan2003/04012003/r040120033.html> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Clinton Issues Pledge to NPT Non-Nuclear Weapon States. Federation of American Scientists. 1995. <http://fas.org/nuke/control/npt/docs/940405-nsa.htm> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

Decision - Principles and Objective for Nuclear Non-Proliferation and Disarmament. FAS. New York, 17 April - 12 May, 1995. http://fas.org/nuke/control/npt/text/prin_obj.htm (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

New START. U.S. Department of State. <http://www.state.gov/t/avc/newstart/index.htm> (letöltés dátuma: 2014. 11. 10.)

Statement on security assurances issued on 5 April 1995 by the People's Republic of China. United Nations. <http://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/SC/s-1995-265.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

The Strategy of Massive Retaliation. Speech of Secretary of State John Foster Dulles before the Council on Foreign Relations. January 12, 1954. <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1556858/posts> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

White House Statement on Mutual Detargeting. Federation of American Scientists. Jan 14, 1994. <http://fas.org/nuke/control/detarget/news/940114-331576.htm> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

Barack Obama - Remarks in Chicago: "A New Beginning". October 2, 2007. <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=77015> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

Remarks of President Barack Obama. White House Press Release. Arms Control Association. Documents & Reports. Prague, Czech Republic. April 5, 2009. <https://www.armscontrol.org/ObamaPragueSpeech> (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

Text of Bush's Letter to Saddam Hussein. Associated Press. January 13, 1991. http://articles.latimes.com/1991-01-13/news/mn-412_1_u-n-security-council-resolution (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

THE 2000 CAMPAIGN; Excerpts From Bush's Remarks on National Security and Arms Policy. The New York Times. May 24, 2000. <http://www.nytimes.com/2000/05/24/us/2000-campaign-excerpts-bush-s-remarks-national-security-arms-policy.html> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

Jelentések

New START Treaty Aggregate Numbers of Strategic Offensive Arms. Bureau of Arms Control, Verification and Compliance. October 1, 2014. <http://www.state.gov/documents/organization/232561.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 10.)

2. Másodlagos források

Könyvek

Barry Buzan, Lene Hansen: *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge University Press, New York, 2009. <http://guessoumiss.files.wordpress.com/2011/08/the-evolution-of-international-security-studies.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 26.)

Lawrence Freedman: *The First Two Generations of Nuclear Strategists*. In: Peter Paret, Gordon A. Craig, Felix Gilbert: *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

N. Rózsa Erzsébet: *Tömegpusztító fegyverek és korlátozásuk*. In: Gazdag Ferenc (Szerk.): *Biztonságpolitika*. SVKH. 2001. pp. 263-282.

Steve Tulliu, Thomas Schmalgerger (Szerk.): *A Biztonság megértése felé - Fegyverzet-ellenőrzési, leszerelési és bizalomerosítési kislexikon*. UNIDIR. 2001.

Elemzések, tanulmányok

Adam Mount, Hans M. Kristensen: *Why NATO should eliminate its tactical nukes, despite Russian belligerence*. 2014. <http://thebulletin.org/why-nato-should-eliminate-its-tactical-nukes-despite-russian-belligerence7415> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.);

Al Assad: *No commitments for the powerful?* Bulletin of the Atomic Scientists. 08/19/2014. <http://thebulletin.org/zero-correct-goal/no-commitments-powerful> (letöltés dátuma: 2014. 10. 19.)

Alan Robock, Owen Brian Toon: *Self-assured destruction: The climate impacts of nuclear war*. Bulletin of the Atomic Scientists. 2013. <http://climate.envsci.rutgers.edu/pdf/RobockToonSAD.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

Albert Wohlstetter: *The Delicate Balance of Terror*. The RAND Corporation. Santa Monica, California, 1958. <http://www.albertwohlstetter.com/writings/19581200-AW-DelicateBalanceOfTerror-Unabridged.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Amy F. Woolf: *Nuclear Modernization in an Age of Austerity*. Arms Control Association. 2014. http://www.armscontrol.org/act/2013_03/Nuclear-Modernization-in-an-Age-of-Austerity (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Anna Péczeli: *Deeper Reductions in US-Russian Strategic Nuclear Arsenals*. 2013. [http://www.academia.edu/8056371/2013 - ENG - P%C3%A9czeli - Panorama of Global Security Environment - Deeper Reductions in US-Russian Strategic Nuclear Arsenals](http://www.academia.edu/8056371/2013_-_ENG_-_P%C3%A9czeli_-_Panorama_of_Global_Security_Environment_-_Deeper_Reductions_in_US-Russian_Strategic_Nuclear_Arsenals) (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Anna Péczeli: *Hedging and Strategic Stability*. Federation of American Scientists. 2014. <http://fas.org/pir-pubs/hedging-strategic-stability/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Anna Péczeli: *Negotiated cuts: A new nuclear weapons treaty is not the only option*. Bulletin of the Atomic Scientists. 27 January 2014. <http://thebulletin.org/negotiated-cuts-new-nuclear-weapons-treaty-not-only-option> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Austin Long: *Deterrence From Cold War to Long War - Lessons from Six Decades of RAND Research*. RAND Corporation, 2008. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG636.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Bernard Brodie: *The Anatomy of Deterrence*. RAND Corporation, Santa Monica, California. July 23, 1958. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_memoranda/2008/RM2218.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 24.)

Bruce G. Blair: *A Rebuttal of the U.S. Statement on the Alert Status of U.S. Nuclear Forces*. World Security Institute. October 13, 2007. <http://lcnep.org/disarmament/opstatus-blair.htm> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

Bruno Tétrais: *The Future of Extended Deterrence: A Brainstorming Paper*. In: Bruno Tétrais (Szerk.): *Perspectives on Extended Deterrence*. Foundation pour la Recherche Stratégique.

Paris, 2010. http://www.frstrategie.org/barreFRS/publications/rd/2010/RD_201003.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

Country Profiles: United States - Nuclear. August, 2014. <http://www.nti.org/country-profiles/united-states/nuclear/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Damon V. Coletta: *Deterrence Logic and NATO's Nuclear Posture*. Strategic Studies Quarterly. Spring 2013. http://www.au.af.mil/au/ssq/digital/pdf/spring_13/coletta.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Daryl Kimball, Tom Collina: *Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance*. Arms Control Association. <http://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

Daryl Kimball, Tom Collina: *The Presidential Nuclear Initiatives (PNIs) on Tactical Nuclear Weapons at a Glance*. Arms Control Association. August 2012. <http://www.armscontrol.org/factsheets/pniglance> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Daryl Kimball, Tom Z. Collina, Kelsey Davenport: *U.S. "Negative Security Assurances" At a Glance*. Arms Control Association.

Daryl Kimball: *Brief Chronology of START II*. Arms Control Association. Fact Sheets & Briefs. <http://www.armscontrol.org/factsheets/start2chron> (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

Deepti Choubey: *Understanding the 2010 NPT Review Conference*. Carnegie Endowment for International Peace. June 3, 2010. <http://carnegieendowment.org/2010/06/03/understanding-2010-npt-review-conference/4rcg> (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

Eugene Miasnikov: *Strategic Conventional Weapons and Stability*. Presentation at the Workshop on Strategic Stability and Arms Control, Carnegie-Tsinghua Center for Global Policy, Beijing, China, April 23-24, 2012 <http://www.armscontrol.ru/pubs/en/em042312.html> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

France - Nuclear. Nuclear Threat Initiative. <http://www.nti.org/country-profiles/france/nuclear/> (letöltés dátuma: 2014. 10. 27.)

Germany Raises No-First-Use Issue at NATO Meeting. Arms Control Association. 1998. https://www.armscontrol.org/act/1998_11-12/grnd98 (letöltés dátuma: 2014. 11. 06.)

Hans M. Kristensen, Matthew McKinzie: *De-alerting nuclear forces*. 19 June 2013. Bulletin of the Atomic Scientists. <http://thebulletin.org/de-alerting-nuclear-forces> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

Hans M. Kristensen, Matthew McKinzie: *Reducing Alert Rates of Nuclear Weapons*. UNIDIR. New York and Geneva, 2012. <http://www.unidir.org/files/publications/pdfs/reducing-alert-rates-of-nuclear-weapons-400.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

Hans M. Kristensen, Robert S. Norris: *Chinese nuclear forces, 2013*. Bulletin of the Atomic Scientists. Nov 1, 2013. <http://bos.sagepub.com/content/69/6/79.full.pdf+html> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Hans M. Kristensen, Robert S. Norris: *US nuclear forces*, 2014. Bulletin of the Atomic Scientists. 2014. <http://bos.sagepub.com/content/70/1/85.full.pdf+html> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Hans M. Kristensen: *B61-12: First Pictures Show New Military Capability*. Federation of American Scientists. Feb. 28, 2014. <http://fas.org/blogs/security/2014/02/b61-12pictures/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Hans M. Kristensen: *Falling Short of Prague: Obama's Nuclear Weapons Employment Policy*. Arms Control Association. 2013. http://www.armscontrol.org/act/2013_09/Falling-Short-of-Prague-Obamas-Nuclear-Weapons-Employment-Policy (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

Hans M. Kristensen: *From Counterforce to Minimal Deterrence. A New Nuclear Policy on the Path Toward Eliminating Nuclear Weapons*. Federation of American Scientists/The Natural Resources Defense Council, Washington, April 2009. <http://fas.org/pubs/docs/occasionalpaper7.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 24.)

Hans M. Kristensen: *Obama and the Nuclear War Plan*. Federation of the American Scientists. 2010. <http://fas.org/programs/ssp/nukes/publications1/WarPlanIssueBrief2010.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 04.)

Hans M. Kristensen: *US Navy Instruction Confirms Retirement of Nuclear Tomahawk Cruise Missile*. Federation of American Scientists. Mar. 18, 2013. <http://fas.org/blogs/security/2013/03/tomahawk/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Hui Zhang: *China's No-First-Use Policy Promotes Nuclear Disarmament*. The Diplomat. May 22, 2013. <http://thediplomat.com/2013/05/chinas-no-first-use-policy-promotes-nuclear-disarmament/> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

James A. Hijiya: *The Gita of J. Robert Oppenheimer*. Proceedings of the American Philosophical Society. Vol. 144, No. 2, June 2000. <http://www.amphilsoc.org/sites/default/files/proceedings/Hijiya.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 24.)

James Wood Forsyth, B Chance Saltzman, Gary Schaub: *Remembrance of Things Past - The Enduring Value of Nuclear Weapons*. Strategic Studies Quarterly. Spring 2010. <http://www.au.af.mil/au/ssq/2010/spring/forsythsaltzmanschub.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 26.)

James Wood Forsyth, B. Chance Saltzman, Gary Schaub: *Minimum Deterrence and its Critics*. Strategic Studies Quarterly. Winter 2010. <http://www.au.af.mil/au/ssq/2010/winter/forsythsaltzmanschub.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 27.)

Jeffrey G. Lewis: *Minimum Deterrence*. New American Foundation. Bulletin of the Atomic Scientists. July/August 2008. http://www.newamerica.net/publications/articles/2008/minimum_deterrence_7552 (letöltés dátuma: 2014. 10. 24.)

John J. Mearsheimer: *Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War*. International Security, Vol. 15, No. 1, Summer, 1990. <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2538981?uid=3738216&uid=2&uid=4&sid=21104361715251> (letöltés dátuma: 2014. 10. 18.)

John Steinbruner: *LOOKING BACK: Carter's 1978 Declaration and the Significance of Security Assurances*. Arms Control Association. https://www.armscontrol.org/act/2008_10/lookingback (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

Joint Publication 1-02 - Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. 8 November 2010. http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 24.)

Jonah Friedman: *Countervalue vs. Counterforce*. Center for Strategic & International Studies. <http://csis.org/blog/countervalue-vs-counterforce> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Keir A. Lieber, Daryl G. Press: *Coercive Nuclear Campaigns in the 21st Century - Understanding Adversary Incentives and Options for Nuclear Escalation*. PASC. March 2013. <https://www.hsdl.org/?view&did=734062> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Keir A. Lieber, Daryl G. Press: *The New Era of Nuclear Weapons, Deterrence, and Conflict*. Strategic Studies Quarterly, Spring 2013. http://www.au.af.mil/au/ssq/digital/pdf/spring_13/lieber.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

Keir A. Lieber, Daryl G. Press: *The Nukes We Need - Preserving the American Deterrent*. Foreign Affairs, November/December 2009. http://www.dartmouth.edu/~dpress/docs/Lieber_Press_Nukes_wApp.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

Keith B. Payne (Szerk.): *Minimum Deterrence: Examining the Evidence*. National Institute Press, 2013. <http://www.nipp.org/final%20for%20distro%207.17.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 10. 27.)

Keith B. Payne: *Maintaining Flexible and Resilient Capabilities for Nucleare Deterrence*. Strategic Studies Quarterly, Summer 2011. <http://www.au.af.mil/au/ssq/2011/summer/payne.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

Keith B. Payne: *Nuclear Force Adaptability for Deterrence and Assurance: A Prudent Alternative to Minimum Deterrence*. National Institute for Public Policy. 2014. <http://www.nipp.org/MD%20II%20for%20web.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 08.)

Keith Payne. Institute for Policy Studies, Right Web. March 03, 2012. http://rightweb.irc-online.org/profile/Payne_Keith (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Keith Payne: *How Much is Enough?: A Goal-Driven Approach to Defining Key Principles*. National Institute for Public Policy. 2009. http://www.lanl.gov/conferences/sw/2009/docs/payne_livermore-2.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

Kenneth Waltz: *The Spread of Nuclear Weapons: More May Better*. International Institute for Strategic Studies. Adelphi Papers. London, 1981.

Kingston Reif, Travis Sharp, Kirk Bansak: *Pruning the Nuclear Triad? Pros and Cons of Submarines, Bombers, and Missiles*. The Center for Arms Control and Non-Proliferation. May 16, 2013.
http://armscontrolcenter.org/publications/factsheets/051613_nuclear_triad_pros_cons/
(letöltés dátuma: 2014. 10. 26.)

Kristian Stoddart: *Minimum Deterrence: A Force Posture for the Twenty-First Century*. Center for Strategic & International Studies. 2011.
http://csis.org/images/stories/poni/110921_Stoddart.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 27.)

Kurt Guthe: *Ten Continuities in U.S. Nuclear Weapons Policy, Strategy, Plans, and Forces*. National Institute for Public Policy. September 2008.
http://www.nipp.org/Publication/Downloads/Publication%20Archive%20PDF/N-Continuities%20Draft_Rev%202.1.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

McGeorge Bundy: *To Cap the Volcano*. Foreign Affairs. <http://www.foreignaffairs.com/articles/24098/mcgeorge-bundy/to-cap-the-volcano> (letöltés dátuma: 2014. 10. 26.)

Michael Krepon: *Pakistan's Nuclear Strategy and Deterrence Stability*. Stimson Center, 2012.
http://www.stimson.org/images/uploads/research-pdfs/Krepon_-_Pakistan_Nuclear_Strategy_and_Deterrence_Stability.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Michael S. Gerson: *No First Use - The Next Step for U.S. Nuclear Policy*. International Security. Vol. 35, No. 2., Fall 2010.
http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/No_First_Use.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 05.)

NATO's Nuclear Forces in the New Security Environment. NATO. 2009.
http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_topics/20091022_Nuclear_Forces_in_the_New_Security_Environment-eng.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

Nikolai N. Sokov: *Why Russia calls a limited nuclear strike "de-escalation"*. Bulletin of the Atomic Scientists. Bulletin of the Atomic Scientists. 2014. <http://thebulletin.org/why-russia-calls-limited-nuclear-strike-de-escalation> (letöltés dátuma: 2014. 11. 07.)

Nuclear Notebook. Center for Strategic and International Studies. July/August 2006.
http://csis.org/files/media/csis/pubs/poni/global_nuclear_stockpiles.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

Paul Schulte: *Tactical Nuclear Weapons in NATO and Beyond: A Historical and Thematic Examination*. In: Tom Nichols, Douglas Stuart, Jeffrey D. McCausland: *Tactical Nuclear Weapons and NATO*. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1103> (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Pavel Podvig: *The myth of strategic stability*. The Bulletin Online. October 31, 2012. http://russianforces.org/podvig/2012/10/the_myth_of_strategic_stabilit.shtml (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Rebecca Heinrichs, Baker Spring: *Deterrence and Nuclear Targeting in the 21st Century*. The Heritage Foundation. November 30, 2012. <http://www.heritage.org/research/reports/2012/11/deterrence-and-nuclear-targeting-in-the-21st-century> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Reframing Nuclear De-Alert - Decreasing the operational readiness of U.S. and Russian arsenals. The EastWest Institute. New York, 2009. http://www.ewi.info/sites/default/files/ideas-files/reframing_dealert.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

Robert S. Norris, Hans M. Kristensen: *US tactical nuclear weapons in Europe, 2011*. Bulletin of the Atomic Scientists. 2011. <http://www.nonukes.nl/media/files/2010-12-bas-us-tactical-nukes-in-europe-2011.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Scott D. Sagan: *Good Faith and Nuclear Disarmament Negotiations*. In: George Perkovich, James M. Acton (Szerk.): *Abolishing Nuclear Weapons - A Debate*. Carnegie Endowment for International Peace. Adelphi Paper 396. Washington DC. 2009. http://carnegieendowment.org/files/abolishing_nuclear_weapons_debate.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

Sinan Ulgen: *The case against total nuclear disarmament*. Bulletin of the Atomic Scientists. 08/25/2014. <http://thebulletin.org/zero-correct-goal/case-against-total-nuclear-disarmament> (letöltés dátuma: 2014. 10. 19.)

South Africa. Nuclear Threat Initiative. 2013. <http://www.nti.org/country-profiles/south-africa/> (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

Status of World Nuclear Forces. Federation of American Scientists. 2014. <http://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/> (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

Steven Pifer, Richard C. Bush, Vanda Felbab-Brown, Martin S. Indyk, Michael O' Hanlon, Kenneth M. Pollack: *U.S. Nuclear and Extended Deterrence: Considerations and Challenges*. Brookings, 2010. http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2010/6/nuclear%20deterrence/06_nuclear_deterrence.pdf. (letöltés dátuma: 2014. 11. 07.)

Steven Starr: *Launch-Ready Nuclear Weapons: A Threat to All Nations and Peoples*. Nuclear Age Peace Foundation. 2011. https://www.wagingpeace.org/wp-content/uploads/2012/11/2011_06_24_starr.pdf (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

Thomas Blanton, Svetlana Savranskaya: *Reykjavik: When Abolition Was Within Reach*. Arms Control Association. Arms Control Today. http://www.armscontrol.org/act/2011_10/Reykjavik_When_Abolition_Was_Within_Reach (letöltés dátuma: 2014. 10. 12.)

Tom Sauer: *Conceptualizing and Operationalizing Minimum and Maximum Deterrence*. British International Studies Association. 35. Annual Conference, Manchester, April 27-29, 2011.

http://bisa.ac.uk/index.php?option=com_bisa&task=download_paper&no_html=1&passed_paper_id=177 (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Tom Z. Collina: *Pentagon to Revise Nuclear Guidance*. Arms Control Association. 2011. http://www.armscontrol.org/act/2011_06/NuclearGuidance (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Tom Z. Collina: *U.S. Nuclear Modernization Programs*. Arms Control Association. January 2014. <http://www.armscontrol.org/factsheets/USNuclearModernization#chart> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

United Kingdom - Nuclear. Nuclear Threat Initiative. <http://www.nti.org/country-profiles/united-kingdom/nuclear/> (letöltés dátuma: 2014. 10. 27.)

Varga Gergely: *A NATO új, lisszaboni stratégiai koncepciója*. Nemzet és Biztonság, 2010. december http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/varga_gergely-a_nato_uj_lisszaboni_strategiai_koncepcioja.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 07.)

William J. Perry, James R. Schlesinger: *America's Strategic Posture - The Final Report of the Congressional Commission on the Strategic Posture of the United States*. United States Institute of Peace Press, Washington D.C. 2009. http://www.usip.org/sites/default/files/America's_Strategic_Posture_Auth_Ed.pdf (letöltés dátuma: 2014. 11. 07.)

Cikkek és hírek

Andre de Nesnera: *Next US-Russia Arms Talks Could Involve Short-Range Nuclear Weapons*. Voice of America. July 02, 2013. <http://www.voanews.com/content/next-us-russia-arms-talks-could-involve-shortrange-nuclear-weapons/1693761.html> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

George P. Shultz, William J. Perry, Henry A. Kissinger, Sam Nunn: *Next Steps in Reducing Nuclear Risks - The pace of nonproliferation work today doesn't match the urgency of the threat*. The Wall Street Journal. March 5, 2013. <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887324338604578325912939001772> (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.)

John Reed: *Keeping nukes safe from cyber attack*. Foreign Policy. September 25, 2012. http://complex.foreignpolicy.com/posts/2012/09/25/keeping_nukes_safe_from_cyber_attack (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

Julian Borger: *Barack Obama ready to slash US nuclear arsenal*. The Guardian. 20 September 2009. <http://www.theguardian.com/world/2009/sep/20/barack-obama-us-nuclear-weapons> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

McGeorge Bundy, George F. Kennan, Robert S. McNamara and Gerard C. Smith: *Nuclear Weapons and the Atlantic Alliance*. Foreign Affairs, Spring 1982.

<http://www.foreignaffairs.com/articles/36184/mcgeorge-bundy-george-f-kennan-robert-s-mcnamara-and-gerard-c-sm/nuclear-weapons-and-the-atlantic-alliance> (letöltés dátuma: 2014. 11. 06.)

Mohamed ElBaradei: *Global Security: The Need for a New Beginning*. IAEA. <http://www.iaea.org/newscenter/statements/global-security-need-new-beginning> (letöltés dátuma: 2014. 11. 12.)

Nate Jones, Lauren Harper: *The 1983 War Scare: "The Last Paroxysm" of the Cold War Part I*. National Security Archive. Electronic Briefing Book No. 426. http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB426/#_ftn8 (letöltés dátuma: 2014. 10. 25.)

Pavel Aksenov: *Stanislav Petrov: The man who may have saved the world*. BBC Russian. 26 September 2013. <http://www.bbc.com/news/world-europe-24280831> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

Rachel Oswald: Russia Insists on Multilateral Nuclear Arms Control Talks. Nuclear Threat Initiative. May 28, 2013. <http://www.nti.org/gsn/article/russia-insists-next-round-nuke-cuts-be-multilateral/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

Stephen M. Walt: *All the nukes that you can use*. Foreign Policy. May 24, 2010. http://www.foreignpolicy.com/posts/2010/05/24/all_the_nukes_that_you_can_use (letöltés dátuma: 2014. 10. 26.)

Tom Nichols: *Five Ways a Nuclear War Could Still Happen*. The National Interest. June 16, 2014. <http://nationalinterest.org/feature/five-ways-nuclear-war-could-still-happen-10665?page=2> (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

Top U.S. General Spurns Obama Pledge to Reduce Nuclear Alert Posture. Nuclear Threat Initiative. Feb. 27, 2009. <http://www.nti.org/gsn/article/top-us-general-spurns-obama-pledge-to-reduce-nuclear-alert-posture/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 13.)

Toward a World without Nuclear Weapon – The groundbreaking Wall Street Journal op-ed series. Nuclear Threat Initiative. Nuclear Security Project. 2011. http://www.nti.org/media/pdfs/NSP_op-eds_final_.pdf?_=1360883065 (letöltés dátuma: 2014. 10. 17.),

Toward a World without Nuclear Weapon – The groundbreaking Wall Street Journal op-ed series. Nuclear Threat Initiative. Nuclear Security Project. 2011. http://www.nti.org/media/pdfs/NSP_op-eds_final_.pdf?_=1360883065 (letöltés dátuma: 2014. 10. 30.)

U.S. Eliminates Multi-Warheads on All Ground-Based Nuclear Missiles. Nuclear Threat Initiative. June 19, 2014. <http://www.nti.org/gsn/article/us-pulls-multiple-warheads-all-nuclear-missiles/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 10.)

U.S. Eyes Further Nuclear Arms Reductions. Nuclear Threat Initiative. Feb. 8, 2013. <http://www.nti.org/gsn/article/us-eyes-further-nuclear-arms-reductions/> (letöltés dátuma: 2014. 11. 11.)

U.S. Seen Ruling Out "No First Use" Nuke Policy. Nuclear Threat Initiative. March 1, 2010.
<http://www.nti.org/gsn/article/us-seen-ruling-out-no-first-use-nuke-policy/> (letöltés dátuma:
2014. 11. 05.)